

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Διπλωματική Εργασία

**ΑΝΤΑΛΑΓΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΕΘΝΩΝ
ΣΧΕΣΕΩΝ**

Φοιτητής: Μαρκόπουλος Κωνσταντίνος (ΜΘ19015)

Επιβλέπων Καθηγητής: Κωνσταντόπουλος Ιωάννης

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής: Καθηγητής Πλατιάς
Αθανάσιος και Επίκουρος Καθηγητής Λιαρόπουλος
Ανδρέας

ΠΕΙΡΑΙΑΣ, Νοέμβριος 2021

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος στις Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές του Πανεπιστημίου Πειραιώς.

Με την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλους του καθηγητές, του τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών και ιδιαιτέρως, στους κυρίους Πλατιά Αθανάσιο, Λιαρόπουλο Ανδρέα και Κωνσταντόπουλο Ιωάννη, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξαν εξ' αρχής αναθέτοντάς μου το συγκεκριμένο θέμα και για την επιστημονική τους καθοδήγηση, συμβάλλοντας τα μέγιστα για την κατάρτιση της παρούσης εργασίας.

Κωνσταντίνος Α.ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

Πειραιάς, Νοέμβριος 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΘΕΩΡΙΕΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ	10
1.1. Πολιτικός Ρεαλισμός	10
1.1.2. Κλασσικός Ρεαλισμός	14
1.1.3. Νεορεαλισμός	30
1.2. Φιλελευθερισμός	34
1.2.1. Ιδεαλισμός	36
1.2.2 Φιλελεύθερος διεθνισμός	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ-ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ-ΘΕΩΡΙΑ	84
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ-ΠΡΑΞΗ	113
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	126
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	127

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ερευνητικό ερώτημα που εξετάζει η παρούσα μελέτη είναι η ανταλλαγή πληροφοριών σε σχέση με τις θεωρίες διεθνών σχέσεων. Προκειμένου να απαντηθεί το συγκεκριμένο ερώτημα, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της βιβλιογραφικής ανασκόπησης εξετάζοντας μελέτες και άρθρα που έχουν συγγραφεί για το θέμα. Η εξέταση του διαθέσιμου υλικού έγινε με στόχο να αναδειχθούν οι βασικές διαστάσεις του υπό εξέταση θέματος προκειμένου να απαντηθεί το βασικό ερευνητικό ερώτημα.

Η εφαρμογή των θεωριών των διεθνών σχέσεων στις μελέτες για την πληροφόρηση ήταν περιορισμένη (Scott & Jackson, 2004), ειδικά στο θέμα της συνεργασίας για τη συγκέντρωση πληροφοριών (Phythian, 2009). Η έλλειψη εστίασης στη συνεργασία σε επίπεδο πληροφοριών αποκαλύπτει ένα μεγάλο κενό στη θεωρία των διεθνών σχέσεων λαμβάνοντας υπόψη ότι ως συμβολική συνεργασία οριοθετείται η συζήτηση για το τι οδηγεί τη συμπεριφορά των κρατών.

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου αύξησαν το επίπεδο της διεθνούς συνεργασίας σε επίπεδο πληροφοριών (Lefebvre, 2003). Αυτά τα γεγονότα, μαζί με άλλα όπως οι αποκαλύψεις του Snowden ότι οι αμερικανικές υπηρεσίες πληροφοριών κατασκοπεύουν μερικούς από τους συμμάχους τους, έχουν οδηγήσει τη συνεργασία σε επίπεδο πληροφοριών να πρωτοστατεί στη δημόσια και ακαδημαϊκή συζήτηση. Ένα βασικό ζήτημα που προκύπτει είναι αυτό της διαφάνειας και κατ'επέκταση και της λογοδοσίας καθώς και τις συνθήκες που τις επηρεάζουν. Ένα σύγχρονο παράδειγμα μπορεί να βρεθεί στη σύγκριση της αποκάλυψης των Wikileaks για ολόκληρη τη βάση δεδομένων του War War War (Leigh & Harding, 2011) - που ανταποκρίνεται μόνο σε απαίτηση δημοσιογραφικών εταίρων (Coddington, 2012) - στην άρνηση του Edward Snowden να αποκαλύπτει δημόσια ολόκληρη τη βάση δεδομένων των πληροφοριών επιτήρησης της Υπηρεσίας Εθνικής Ασφάλειας (NSA) και του Κυβερνητικού Αρχηγείου Επικοινωνιών (GCHQ), προτιμώντας να καλλιεργήσει σχέσεις με έμπιστους

δημοσιογράφους που έκριναν ποιες πληροφορίες χρειάζονταν να κυκλοφορήσουν (Greenwald, 2014).

Ο Snowden είναι πρώην σύμβουλος πληροφορικής που διέρρευσε πληροφορίες από την Εθνική Υπηρεσία Ασφαλείας (NSA) το 2013 όταν ήταν υπάλληλος και υπεργολάβος της Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (CIA). Το 2013, ο Snowden προσλήφθηκε από έναν εργολάβο της NSA, τον Booz Allen Hamilton, μετά από προηγούμενη απασχόληση με την Dell και τη CIA. Ο Snowden υποστήριξε ότι σταδιακά απογοητεύτηκε με τα προγράμματα στα οποία συμμετείχε και ότι προσπάθησε να θέσει τις ηθικές του ανησυχίες μέσω εσωτερικών καναλιών, αλλά αγνοήθηκε (Snowden, 2016). Στις 20 Μαΐου 2013, ο Snowden πέταξε στο Χονγκ Κονγκ αφού εγκατέλειψε τη δουλειά του στην εγκατάσταση της NSA στη Χαβάη και στις αρχές Ιουνίου αποκάλυψε χιλιάδες διαβαθμισμένα έγγραφα της στους δημοσιογράφους Glenn Greenwald, Laura Poitras, Barton Gellman και Ewen MacAskill. Ο Snowden ήρθε στη διεθνή προσοχή αφού δημοσιεύθηκαν ιστορίες με βάση το υλικό στην The Guardian, στην Washington Post και σε άλλες εφημερίδες. Στις 21 Ιουνίου 2013, το Υπουργείο Δικαιοσύνης των Ηνωμένων Πολιτειών διατύπωσε κατηγορίες εναντίον του Snowden για δύο κατηγορίες παραβίασης του νόμου περί κατασκοπείας του 1917 και κλοπής κρατικής περιουσίας (Harding, 2014).

Ο Snowden αποκάλυψε επίσης ότι η NSA εισέβαλε σε τουλάχιστον 63 διακομιστές στο Πανεπιστήμιο Tsinghua, την κορυφαία τεχνική σχολή της Κίνας. Ο Snowden ισχυρίστηκε ότι η NSA έθεσε σε κίνδυνο τα κινεζικά τηλεπικοινωνιακά δίκτυα και είχε πρόσβαση σε εκατομμύρια μηνύματα. Αυτός ο τύπος κατασκοπείας, και οι δυνατότητες της NSA να το εκμεταλλευτεί, σίγουρα δεν αποτελεί έκπληξη: η NSA είχε πραγματοποιήσει προσπάθειες εκμετάλλευσης των δικτύων από τη δεκαετία του 1990. Αλλά η κατάσταση περιπλέκεται από τον ενεργό κινέζικο κυβερνοχώρο και την εκμετάλλευση της αμερικανικής βιομηχανίας. Το ζήτημα συνεχίζεται εδώ και χρόνια, αλλά, τον Μάιο, οι

ΗΠΑ κατηγόρησαν ρητά την κινεζική κυβέρνηση ότι διείσδυσε σε τοποθεσίες που ανήκουν σε Αμερικανούς στρατιωτικούς και αμυντικούς εργολάβους και έκλεψε τεράστια δεδομένα βιομηχανικής τεχνολογίας. Οι ΗΠΑ είναι ένα από τα λίγα έθνη στον κόσμο που ποινικοποιούν την οικονομική κατασκοπεία (ή κλοπή ενός εμπορικού μυστικού εάν προτίθεται να ωφελήσει μια ξένη κυβέρνηση) ενώ θεωρεί την ελεύθερη ομιλία ως προστατευμένο δικαίωμα. Στην Κίνα, η κατάσταση είναι ότι η οικονομική κατασκοπεία δεν είναι παράνομη, αλλά δεν επιτρέπεται η ελευθερία του λόγου. Οι προσπάθειες των ΗΠΑ να πιέσουν μια εθνική ατζέντα ελευθερίας του λόγου θεωρήθηκαν από την κινεζική κυβέρνηση ως παραβίαση της εθνικής κυριαρχίας. Οι αποκαλύψεις του Snowden συνέβησαν σε μια δυσάρεστη στιγμή για την κυβέρνηση των ΗΠΑ. Ενώ το γεγονός ότι οι ΗΠΑ βρισκόταν μέσα στα κινεζικά δίκτυα επικοινωνιών δεν είναι τόσο εκπληκτικό, η ιδιαιτερότητα των αποκαλύψεων μειώνει την ικανότητα της κυβέρνησης των ΗΠΑ να χρησιμοποιήσει τα δεδομένα για εθνικούς λόγους. Σε αντίθεση με πολλές από τις πληροφορίες που έχει κυκλοφορήσει ο Snowden μέχρι στιγμής, οι λεπτομέρειες σχετικά με την Κίνα δεν είχαν καμία σχέση με την ιδιωτική ζωή και την ασφάλεια των ατόμων και πολλές αφορούσαν την εθνική ασφάλεια των ΗΠΑ (Landau, 2013).

Η σύγκρουση και η ασφάλεια στον κυβερνοχώρο είναι ένα από τα πιο σημαντικά ζητήματα του 21ου αιώνα. Καθώς οι χώρες της διατλαντικής συμμαχίας γίνονται θύματα τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα, οι πολιτικές και οι τρόποι συμπεριφοράς αναπτύσσονται παράλληλα με αυτό το αυξανόμενο ζήτημα διεθνούς ασφάλειας. Παραβιάσεις υψηλού προφίλ στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπως η παραβίαση της Sony το 2014, η παραβίαση των δεδομένων του OPM το 2015 και οι ρωσικές επιχειρήσεις στον κυβερνοχώρο και τις πληροφορίες κατά τις πρόσφατες προεδρικές εκλογές του 2016 έχουν οδηγήσει σε διαφορετικές αντιδράσεις από την κυβέρνηση των ΗΠΑ, με ορισμένες εκδικητικές ενέργειες με τη μορφή οικονομικών κυρώσεων, και άλλες για τη διπλωματική συμφιλίωση και τις διμερείς συμφωνίες, όπου οι τρόποι

συμπεριφοράς ομαλοποιούνται. Ωστόσο, παραμένει ένα χάσμα που διαφέρει για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, τους μελετητές και τους ειδικούς των μέσων ενημέρωσης και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού σχετικά με τον καλύτερο τρόπο αντιμετώπισης των παραβιάσεων δεδομένων, δηλαδή, πότε πρέπει να δράσουν προσβλητικά στον κυβερνοχώρο και να εκδικηθούν εναντίον διεθνών αντιπάλων για παραβίαση ιδιωτικών και κυβερνητικών δικτύων. Αυτές οι διαφωνίες έχουν διευρυνθεί μετά τις αποκαλύψεις του Edward Snowden, εκθέτοντας την αμερικανική Υπηρεσία Εθνικής Ασφάλειας (NSA) και την κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου (GCHQ) για την επιτήρηση της δράσης σε φίλους και εχθρούς.

Για οκτώ χρόνια, η κυβέρνηση Obama περιόρισε την αμερικανική δύναμη στον κυβερνοχώρο από εμφανή επιθετική ενέργεια στον κυβερνοχώρο ή επιθέσεις δικτύου υπολογιστών με εξαίρεση το Stuxnet και την εκστρατεία των Ολυμπιακών Αγώνων για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν (Lindsay, 2013). Αυτή ήταν μια επιχείρηση που ξεκίνησε από την κυβέρνηση Bush και συνεχίστηκε υπό τον Obama, και η συνδυασμένη χρήση της κατασκοπείας στον κυβερνοχώρο και της υποβάθμισης μέσω της φυσικής καταστροφής ήταν πρωτοφανής. Ο αντίκτυπος αυτής της εκλεπτυσμένης εκστρατείας στον κυβερνοχώρο ήταν περιορισμένος, ωστόσο, καθώς το Ιράν έβαλε περισσότερα φυγόκεντρα στο διαδίκτυο μετά την ανακάλυψη του κακόβουλου λογισμικού ήταν εις βάρος των οικονομικών κυρώσεων που τελικά έσπασε το Ιράν (Valeriano & Maness, 2015). Ωστόσο, αυτή η ανοιχτή χρήση όπλων στον κυβερνοχώρο από τις ΗΠΑ οδηγούσε αναμφισβήτητα σε ένα πιο ανεκτικό κανονιστικό σύστημα της χρήσης τακτικών στον κυβερνοχώρο από άλλους κρατικούς φορείς. Πράγματι, ο Maness & Valeriano (2014) διαπιστώνουν ότι τα περιστατικά στον κυβερνοχώρο μεταξύ των κρατών έχουν αυξηθεί από την ανακάλυψη του Stuxnet και ένα μεγάλο μέρος αυτής της αύξησης στην επιθετικότητα στον κυβερνοχώρο ήταν εναντίον αμερικανικών δικτύων. Αυτός ο φαινομενικά πιο ανεκτικός κανόνας της χρήσης τακτικών στον κυβερνοχώρο έχει

οδηγήσει σε έναν αυξανόμενο αριθμό υπεύθυνων χάραξης πολιτικής να υποστηρίξουν πιο επιθετικές ενέργειες.

Η εκμετάλλευση του δικτύου υπολογιστών (CNE) από την NSA που έφερε κρίση εμπιστοσύνης μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και των συμμάχων τους, έχει επίσης αναμφισβήτητα ενθαρρύνει τους δύο κορυφαίους ανταγωνιστές της, τη Ρωσία και την Κίνα, να ενεργήσουν πιο επιθετικά στο ψηφιακό βασίλειο (Easley, 2014). Οι αποκαλύψεις του Snowden μπορεί αναμφισβήτητα να είναι το σημείο εκκίνησης για πιο τολμηρές ενέργειες στον κυβερνοχώρο από τη Ρωσία (Karlan, 2016). Επιπλέον, οι μη αγγλόφωνοι σύμμαχοι που δεν συμπεριλαμβάνονται στον συνασπισμό Five Eyes, ο οποίος περιλαμβάνει τις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο, τον Καναδά, την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία, αισθάνονται μειωμένοι από την αποκάλυψη αυτών των εκμεταλλεύσεων των δεδομένων που έφτασαν μέχρι το κινητό τηλέφωνο της Γερμανίδας Καγκελάρια Merkel (Bauman et al., 2014).

Επομένως, οι αποκαλύψεις του Snowden δημιούργησαν κρίση εμπιστοσύνης στις σχέσεις ασφάλειας στον κυβερνοχώρο μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και των Ευρωπαίων (και άλλων) συμμάχων τους. Με επικεφαλής τη Γερμανία και τη Βραζιλία, συζητήσεις για την παράκαμψη των αμερικανικών διακομιστών για να κρατήσουν μακριά την NSA, ζητούν νέες προδιαγραφές που στιγματίζουν αυτό το είδος συλλογής μεταδεδομένων και έφτασαν στο σημείο να υποστηρίξουν ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες απειλούσαν την εθνική ασφάλεια των συμμάχων τους (Bauman et al., 2014).

Οι κυβερνήσεις του Ηνωμένου Βασιλείου και των ΗΠΑ ανησυχούν όλο και περισσότερο για την απελευθέρωση διαβαθμισμένων εγγράφων μεγάλης κλίμακας και χωρίς εξουσιοδότηση που διευκολύνονται από δυσαρεστημένους αξιωματούχους που συχνά περιγράφονται ως καταγγελίες. Σίγουρα η περίπτωση του Snowden δημιούργησε ένα βαθμό ηθικού πανικού, με τις κυβερνήσεις να φέρεται να μπορούν να παρακολουθούν κάθε πτυχή της ψηφιακής ζωής των ανθρώπων. Ωστόσο,

η φύση της ιδιωτικής ζωής έχει αλλάξει την τελευταία δεκαετία και αντίθετα αυτές οι εξελίξεις υποδηλώνουν μια κρίση απορρήτου. Το πραγματικό ζήτημα είναι η κυβέρνηση. Η τεχνολογία της πληροφορίας και των επικοινωνιών είναι κεντρική για αυτήν τη διαδικασία (Johnson et al., 2014).

Λόγω της σημασίας του θέματος, οι μελετητές αρχίζουν να εφαρμόζουν διάφορες θεωρίες για να εξηγήσουν γιατί συμβαίνει η συνεργασία σε επίπεδο πληροφοριών. Ο Richelson (1990) ορίζει τη συνεργασία σε επίπεδο πληροφοριών ως τις ρυθμίσεις από μια κυβέρνηση για ανταλλαγή πληροφοριών με μια ξένη κυβέρνηση ή για να επιτρέψει σε ένα άλλο έθνος να ιδρύσει εγκαταστάσεις πληροφοριών στο έδαφος κάποιου άλλου, προκειμένου να αποφέρει πιθανά οφέλη. Η συνεργασία σε επίπεδο πληροφοριών έχει γίνει υποσυνείδητα αποδεκτή από τους περισσότερους μελετητές ως ένα από τα τελευταία αδιαμφισβήτητα βασίλεια του ρεαλισμού στη θεωρία των διεθνών σχέσεων. Όποια παραλλαγή του ρεαλισμού και να επιλέγεται, η συνεργασία σε επίπεδο πληροφοριών εξηγείται με βασικούς ρεαλιστικούς όρους βάσει της αρχής ότι η γνώση είναι δύναμη (Svendsen, 2009). Οι ρεαλιστές υποστηρίζουν ότι τα κράτη συνεργάζονται με άλλα κράτη για να εκπληρώσουν το συμφέρον τους, να αυξήσουν τη δύναμή τους και να ξεπεράσουν τις απειλές για την επιβίωσή τους (Munton, 2009).

Η συνεργασία σε επίπεδο πληροφοριών είναι μια διάσταση στις διεθνείς σχέσεις που παραμένει σε μεγάλο βαθμό υπό μελέτη και ουσιαστικά είναι κυρίως θεωρητική (Svendsen, 2009). Η πλειοψηφία της ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας σχετικά με τη συνεργασία σε επίπεδο πληροφοριών δεν αναφέρεται ρητά σε θεωρητικές προσεγγίσεις για το θέμα, ωστόσο υπάρχει μια ισχυρή ρεαλιστική γραμμή που συνεπάγεται, σχεδόν, την υπόθεση ότι είναι ένα αποκλειστικό ρεαλιστικό πεδίο. Η βιβλιογραφία παρουσιάζει το χώρο της πληροφόρησης να βρίσκεται σε ένα μόνιμο πόλεμο, ο οποίος διέπεται από μηδενικό άθροισμα κινδύνου και απώλειας εναντίον των αντιπάλων (Richelson, 1990). Για παράδειγμα,

το βιβλίο του Walsh (2009) σχετικά με την ανταλλαγή πληροφοριών ενσωματώνει μία ρεαλιστική γλώσσα και ορολογία, καθώς τονίζει το αναρχικό πλαίσιο συνεργασίας. Από αυτή την άποψη, η εργασία του Walsh (2009) είναι συμβολική της ρεαλιστικής κατανόησης που ερμηνεύει τη συνεργασία στο πεδίο της πληροφορίας που πρέπει να διεξάγεται στο πλαίσιο μιας άποψης για την αναρχία, στην οποία τα κράτη είναι εχθροί σε έναν συνεχή πόλεμο μεταξύ τους και όχι μίας άποψης για την αναρχία στην οποία τα κράτη είναι αντίπαλοι που μπορούν να αλληλοβοηθούνται για να έχουν αμοιβαίο πλεονέκτημα (Wendt, 1999).

Τα έργα των Walsh, Richelson, Lefebvre, Phythian, Gill και Lander ακολουθούν μια αθόρυβη ρεαλιστική προσέγγιση στο θέμα της συνεργασίας στο πεδίο των πληροφοριών, ανεξάρτητα από το αν είναι ρεαλιστές στο σύνολό τους. Γίνεται κατανοητή η ρεαλιστική τους στάση από τη γλώσσα και τις έννοιες που έχουν χρησιμοποιήσει, που απεικονίζουν το παιχνίδι της συνεργασίας στο πεδίο των πληροφοριών να επιφέρει μηδενικό άθροισμα (Lander, 2004).

Φαίνεται να είναι η αυτόματη προδιάθεση στη βιβλιογραφία ανυπαρξίας θεωρητικών προσεγγίσεων των διεθνών σχέσεων. Ωστόσο, αυτό το αντιθεωρητικό δόγμα είναι από μόνο του μια θεωρία (Svendsen, 2009). Ο Cox (1981) υποστήριξε ότι η θεωρία υπάρχει πάντοτε για κάποιο σκοπό και όταν η θεωρία είναι μια αδιαμφισβήτητη υπόθεση, πετυχαίνει τον σκοπό της. Το γεγονός ότι αυτή η ρεαλιστική ατζέντα έχει γίνει αποδεκτή από μεγάλο μέρος της ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας υποδηλώνει ότι ο ρεαλισμός έχει επιτύχει τον σκοπό του, επειδή αυτό δικαιολογεί την επιδίωξη του προσωπικού συμφέροντος με την παραβίαση των ανθρωπιστικών δικαιωμάτων. Αυτός ο ρεαλιστικός λόγος για το συμφέρον, τα σχετικά κέρδη και την επιβίωση προωθείται διότι η πληροφόρηση θεωρείται το βασικό μέσο μέσω του οποίου τα κράτη επιδιώκουν να προστατεύσουν ή να επεκτείνουν το σχετικό τους πλεονέκτημα (Phythian, 2009).

Επιπλέον, στο ευρύτερο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων, η ιδέα ότι η πληροφόρηση παραμένει μια αρένα που διέπεται αποκλειστικά από το προσωπικό συμφέρον των κρατών, υποδηλώνει ότι υπάρχει περισσότερος ρεαλισμός στις διεθνείς σχέσεις απ' ό,τι γίνεται αρχικά αντιληπτό. Ωστόσο, οι μελετητές έχουν αρχίσει να αναγνωρίζουν τη μονοπολικότητα της θεωρίας που υποστηρίζει τη συζήτηση για το τι ωθεί τη συνεργασία σε επίπεδο πληροφορίας, και έτσι και άλλες θεωρίες έχουν αρχίσει να εμφανίζονται στη βιβλιογραφία. Ο Aldrich (2002) επισημαίνει ότι υπάρχουν δύο σχολές σκέψης σχετικά με αυτό το θέμα, ο ρεαλισμός και ο φιλελεύθερος διεθνισμός (θεσμισμός). Οι Svendsen (2009) και Munton (2009) έχουν προσθέσει και μία κονστρουκτιβιστική διάσταση στη συζήτηση. Μολονότι οι περισσότεροι ακαδημαϊκοί παραπέμπουν ανεπιφύλακτα στη ρεαλιστική γραμμή, αυτοί που αντίθετα αναγνωρίζουν τις φιλελεύθερες και ρεαλιστικές σχολές σκέψης, όπως ο Aldrich (2002), φαίνεται να παρουσιάζουν την προοπτική μίας επιλογής. Ωστόσο, ο Svendsen (2009) αποσυνδέει αυτήν τη διχοτομία για να υποστηρίξει ότι πρέπει να συνδυαστούν οι θεωρίες για να εξηγηθεί πληρέστερα η σύνδεση της πληροφόρησης και η δυναμική της (Svendsen, 2009).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΘΕΩΡΙΕΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

1.1. Πολιτικός Ρεαλισμός

Ο πολιτικός ρεαλισμός αποτελεί αναμφίβολα την κυρίαρχη προσέγγιση στη μελέτη των διεθνών σχέσεων. Η κυριαρχία αυτή είναι έκδηλη τόσο στον πανεπιστημιακό όσο και στον πολιτικό χώρο, δηλαδή τόσο στη θεωρία όσο και στην πρακτική της διεθνούς πολιτικής. Σύμφωνα με μια σχετικά πρόσφατη μελέτη, πάνω από το 90% των αναλύσεων που τίθενται σε εμπειρική δοκιμασία στον ακαδημαϊκό χώρο αντλούνται από τη ρεαλιστική σχολή σκέψης. Όσον αφορά το πολιτικό πεδίο, ηγέτες όπως ο Ρισελιέ, ο Μέττερνιχ, ο Μπίσμαρκ, ο Ρούσβελτ, ο Τσώρτσιλ, ο Ντε Γκωλ και ο Κίσινγκερ, έχουν ταυτισθεί σε μεγάλο βαθμό με την πρακτική εφαρμογή του πολιτικού ρεαλισμού στην εξωτερική πολιτική.

Πατέρας του πολιτικού ρεαλισμού θεωρείται ο Θουκυδίδης. Η Ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου θεωρείται η 'Βίβλος' των ρεαλιστών. Όπως απεφάνθη ο Martin Wight, η ιστορία του πολέμου μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης αποτελεί 'ένα από τα εξέχοντα βιβλία για τη σχέση πολιτικής και ισχύος'. Ο Robert Gribin χαρακτηρίζει το Θουκυδίδη ως τον πρώτο πολιτικό επιστήμονα και τον πρώτο ρεαλιστή που έδωσε έμφαση στην ανάλυση του συσχετισμού ισχύος. Με ανάλογο τρόπο έχουν εκφρασθεί για τη γέννηση του πολιτικού ρεαλισμού στο έργο του Θουκυδίδη και αρκετοί άλλοι από τους σημαντικότερους σύγχρονους θεωρητικούς των διεθνών σχέσεων, όπως για παράδειγμα ο Hans Morgenthau, ο Kenneth Waltz, ο Robert Keohane, ο Joseph Nye, ο Robert Jervis και ο Hedley Bull.

Αναλύοντας τη σχέση του Θουκυδίδη με τον πολιτικό ρεαλισμό, διαπιστώνει κανείς ότι όλες οι βασικές αρχές του πολιτικού ρεαλισμού αντλούνται από την Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου.

Ο καθηγητής Αθανάσιος Πλατιάς κάνει λόγο για μορφές ρεαλισμού και θεωρεί ότι οι δύο σημαντικότερες μορφές πολιτικού ρεαλισμού είναι ο παραδοσιακός ρεαλισμός (traditional realism) και ο δομικός ρεαλισμός (structural realism ή neorealism). Την πρώτη μορφή εκπροσωπεί ο Hans

Morgenthau με το βιβλίο του *Politics Among Nations* και τη δεύτερη ο Kenneth Waltz με το βιβλίο του *Theory of International Politics*. Οι διαφορές μεταξύ των δύο είναι οι ακόλουθες:

α) Κύριο σημείο της ανάλυσης των παραδοσιακών ρεαλιστών αποτελεί η ανθρώπινη φύση (human nature), ενώ των δομικών ρεαλιστών το διεθνές σύστημα (international system). Για τους πρώτους, οι πόλεμοι, οι συγκρούσεις, ο ανταγωνισμός και ο επεκτατισμός πηγάζουν από την ανθρώπινη φύση. Για τους δεύτερους, αιτία όλων αυτών αποτελεί η άναρχη (μη ιεραρχημένη) φύση του διεθνούς συστήματος.

β) Για τους παραδοσιακούς ρεαλιστές η επιδίωξη της απόκτησης ισχύος δεν αποτελεί μόνο μέσο, αλλά και σκοπό. Αντιθέτως, για τους δομικούς ρεαλιστές η επιδίωξη απόκτησης ισχύος αποτελεί μέσο επιβίωσης σε ένα διεθνές σύστημα που χαρακτηρίζεται από αναρχία.

Όσον αφορά τον θουκυδίδειο ρεαλισμό, ο καθηγητής Αθανάσιος Πλατιάς υποστηρίζει ότι «είναι πιο σύνθετος και πιο περίτεχνος από τις σύγχρονες μορφές ρεαλισμού». Σε αντίθεση με την παραπάνω ταξινόμηση τον Tim Dunne και Brian C. Schmidt, ο Αθανάσιος Πλατιάς συμπεραίνει ότι ο Θουκυδίδης «παρουσιάζει μία ολοκληρωμένη θεωρία εξωτερικής πολιτικής, όπου τα αίτια της στρατηγικής συμπεριφοράς των κρατών βρίσκονται και στα τρία επίπεδα ανάλυσης, δηλαδή στο συστημικό, στο κρατικό και στο ατομικό». (Κωνσταντόπουλος, 2010)

Ο πολιτικός ρεαλισμός είναι μία σχολή σκέψης που απαντάμε με έναν πολύ συγκεκριμένο, μοναδικό τρόπο σε μία σειρά από κεντρικά ερωτήματα, όπως ποια είναι η δομή και ο χαρακτήρας του διεθνούς συστήματος, ποια είναι τα κύρια αίτια της στρατηγικής συμπεριφοράς των κρατών, πώς επιβιώνουν τα κράτη σε ένα ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα, ποιος είναι ο ρόλος του "δικαίου" και της "ηθικής" στις διεθνείς σχέσεις και πώς κατοχυρώνεται η ειρήνη στο διεθνές σύστημα. Το έργο του Θουκυδίδη δίνει μία κλασσική και διαχρονική απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα και μας διευκολύνει να αποκωδικοποιήσουμε: α) τα αίτια της

συμπεριφοράς των κρατών, β) τη λογική του πολέμου και της ειρήνης, γ) της λογική της "επιτυχίας" και της "αποτυχίας" στη διεθνή πολιτική.

Σημείο εκκίνησης του πολιτικού ρεαλισμού είναι το γεγονός ότι στο διεθνές σύστημα παρατηρείται μία έλλειψη οργανωμένης τάξης και το πρότυπο της εσωτερικής οργάνωσης των κρατών. Σε αντίθεση με το πρότυπο της εσωτερικής διακυβέρνησης, στο διεθνές σύστημα δεν υπάρχει κεντρική εξουσία που να επιβάλλει την τάξη. Με άλλα λόγια, το διεθνές σύστημα είναι άναρχο.

Το κεντρικό επιχείρημα της πιο πάνω ανάλυσης, δηλαδή η ύπαρξη έντονου διακρατικού ανταγωνισμού σε συνθήκες διεθνούς αναρχίας, διαπνέει όλο το έργο του Θουκυδίδη. Στην ιστορική αναδρομή, για παράδειγμα, που κάνει ο Θουκυδίδης από την εποχή που τελείωσε ο πόλεμος κατά των Περσών μέχρι την έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου, μάς παρουσιάζει ένα άκρως ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα όπου όλοι πολεμούσαν (ή προετοιμάζονταν να πολεμήσουν) εναντίον όλων.

Σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα, ο πόλεμος τον οποίο ο Θουκυδίδης χαρακτηρίζει ως "δάσκαλο της βίας" είναι πάντοτε πιθανός και έτσι τα κράτη αναγκάζονται συνεχώς να προετοιμάζονται για αυτό το ενδεχόμενο. Όπως λέει ο ίδιος ο ιστορικός, τα κράτη αναγκάστηκαν να αποκτήσουν "μεγάλη πείρα με τους κινδύνους του πολέμου". Σε συνθήκες αναρχίας, λοιπόν, τα πάντα επιτρέπονται, αφού κυριαρχεί ο νόμος της φύσης (ή της ισχύος): "ο ισχυρός επιβάλλει ό,τι του επιτρέπει η δύναμή του και ο αδύνατος υποχωρεί όσο του επιβάλλει η αδυναμία του". Σε ένα τέτοιο σύστημα κάθε κρατική οντότητα πρέπει από μόνη της να μεριμνήσει πρώτα απ' όλα για την επιβίωσή της.

Κάθε ρεαλιστική θεώρηση του διεθνούς συστήματος ξεκινάει από την ανάλυση του συσχετισμού δυνάμεων στο σύστημα.

Γίνεται λοιπόν, φανερό, ότι στο έργο του Θουκυδίδη βρίσκει κανείς όλα εκείνα τα στοιχεία που χρησιμοποιούν οι ρεαλιστές για να ορίσουν ένα σύστημα: α) διάταξη του συστήματος (ιεραρχικό ή άναρχο), β)

συσχετισμός δυνάμεων και γ) προσδιορισμός του χαρακτήρα των κυρίων δρώντων. Ο Θουκυδίδης ξεκινάει την ανάλυσή του από την περιγραφή ενός άναρχου και ανταγωνιστικού διεθνούς συστήματος, εξηγεί πώς δημιουργήθηκε ο διπολισμός, αναλύει τον υπάρχοντα συσχετισμό ισχύος και προσδιορίζει ότι οι κύριοι δρώντες είναι οι πόλεις-κράτη και οι συνασπισμοί αυτών των κρατών. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο ότι οι δομικοί ρεαλιστές (structural realists), από τον Thomas Hobbes Kenneth μέχρι τον Waltz, βρίσκουν την αφετηρία της προσέγγισής τους στο έργο του Θουκυδίδη.

Συνεπώς, επειδή τα κράτη είναι "ευαίσθητα στο κόστος", είναι αναγκασμένα να συμπεριφέρονται με τρόπο ορθολογικό. Αυτό σημαίνει ότι, στα σημαντικά για την ασφάλειά τους θέματα (π.χ. πόλεμος, επέκταση), τα κράτη πρέπει να είναι σε θέση να υπολογίζουν τη σχέση κόστους/οφέλους (cost-benefit analysis) και να επιλέγουν τη στρατηγική εκείνη που μεγιστοποιεί το συμφέρον τους.

Η μέχρι τώρα ανάλυση, λοιπόν, μας οδηγεί στη διαπίστωση ότι τα κράτη στο άναρχο διεθνές σύστημα έχουν κάθε κίνητρο να προσπαθούν αν μεγιστοποιούν το συμφέρον τους και να συμπεριφέρονται ορθολογικά σε όλα τα κρίσιμα ζητήματα.

Τι γίνεται όμως όταν το κρατικό συμφέρον συγκρούεται με το "δίκαιο" και την "ηθική"; Αυτό το ζήτημα έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τον Θουκυδίδη.

Η βασική θέση του Θουκυδίδη (raison d'état, δίκαιο και ηθική), είναι ότι όταν οι πολιτείες έχουν να διαλέξουν μεταξύ "συμφέροντος" και "νόμου/ηθικής", συνήθως επιλέγουν το "συμφέρον". Το "δίκαιο" και η "ηθική" υποτάσσονται στην ιδέα του raison d'état. Το άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα περιορίζει τα περιθώρια για "ηθικές επιλογές". Η ανάγκη αυτοσυντήρησης είναι επιτακτική, με αποτέλεσμα να δίδεται προτεραιότητα στην εξυπηρέτηση των κρατικών συμφερόντων και τη μεγιστοποίηση της ισχύος, αντί για τη συμμόρφωση με τις επιταγές του "δικαίου" και της "ηθικής" (Πλατιάς, 2018).

Συμπερασματικά, εξετάζοντας τις βασικές αρχές της θεωρίας του πολιτικού ρεαλισμού-νεορεαλισμού και του φιλελευθερισμού-νεοφιλελευθερισμού τα κυριότερα συμπεράσματα, στα οποία καταλήγουμε, είναι τα ακόλουθα:

- Ο ρόλος της πληροφόρησης-κατασκοπείας στις διεθνείς σχέσεις είναι πολύ σημαντικός, αν και αποτέλεσε αντικείμενο επιστημονικής μελέτης μόλις στις αρχές της δεκαετίας του 1980.
- Η οικονομία και η τεχνολογία αποτελούν τα θεμέλια της στρατιωτικής ισχύος των κρατών.
- Η οικονομική κατασκοπεία δεν αποτελεί μία σύγχρονη κρατική συμπεριφορά, αλλά συναντάται από τις απαρχές της ανθρώπινης ιστορίας, πριν ακόμη ιδρυθούν οι σύγχρονες υπηρεσίες πληροφοριών, ως γραφειοκρατικοί μηχανισμοί, όπως τις γνωρίζουμε σήμερα. (Κωνσταντόπουλος, 2010)

Ο ακρογωνιαίος λίθος της ρεαλιστικής θεωρίας του Morgenthau είναι η έννοια της εξουσίας ή του ενδιαφέροντος που ορίζεται από την άποψη της εξουσίας, η οποία ενημερώνει τη δεύτερη αρχή του: την υπόθεση ότι οι πολιτικοί ηγέτες σκέφτονται και ενεργούν από άποψη ενδιαφέροντος που ορίζονται ως δύναμη. Αυτή η έννοια ορίζει την αυτονομία της πολιτικής και επιτρέπει την ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής ανεξάρτητα από τα διαφορετικά κίνητρα, τις προτιμήσεις και τις πνευματικές και ηθικές ιδιότητες των μεμονωμένων πολιτικών. Επιπλέον, είναι το θεμέλιο μιας ορθολογικής εικόνας της πολιτικής (Morgenthau, 1946, 1951, 1954, 1962, 1970).

1.1.2. Κλασσικός Ρεαλισμός

Στην παράδοση των διεθνών σχέσεων υπάρχουν αμφιλεγόμενες γενικές θεωρίες ή θεωρητικές προοπτικές. Ο ρεαλισμός, επίσης γνωστός ως πολιτικός ρεαλισμός, είναι μια άποψη της διεθνούς πολιτικής που τονίζει την ανταγωνιστική και συγκρουόμενη πλευρά της. Συνήθως

έρχεται σε αντίθεση με τον ιδεαλισμό ή τον φιλελευθερισμό, που τείνουν να τονίζουν τη συνεργασία. Οι ρεαλιστές θεωρούν ως τους κύριους παράγοντες στη διεθνή σκηνή τα κράτη, τα οποία ασχολούνται με τη δική τους ασφάλεια, ενεργούν για την επιδίωξη των εθνικών τους συμφερόντων και αγωνίζονται για εξουσία. Η αρνητική πλευρά της έμφασης των ρεαλιστών στην εξουσία και το συμφέρον προκύπτει ως σκεπτικισμός σχετικά με τη σημασία των ηθικών κανόνων στις σχέσεις μεταξύ κρατών. Η εθνική πολιτική είναι το βασίλειο της εξουσίας και του νόμου, ενώ η διεθνής πολιτική, μερικές φορές ισχυρίζονται, είναι μια σφαίρα χωρίς δικαιοσύνη, που χαρακτηρίζεται από ενεργή ή πιθανή σύγκρουση μεταξύ των κρατών.

Δεν αρνούνται όμως όλοι οι ρεαλιστές την παρουσία ηθικής στις διεθνείς σχέσεις. Η διάκριση πρέπει να γίνει μεταξύ του κλασικού ρεαλισμού - που αντιπροσωπεύεται από τους θεωρητικούς του εικοστού αιώνα, όπως ο Reinhold Niebuhr και ο Hans Morgenthau - και του ριζοσπαστικού ή ακραίου ρεαλισμού. Ο κλασικός ρεαλισμός ενώ δίνει έμφαση στην έννοια του εθνικού συμφέροντος, δε θεωρεί τα πάντα δικαιολογημένα ούτε περιλαμβάνει τη δόξα του πολέμου ή των συγκρούσεων (Bull, 1995). Οι κλασικοί ρεαλιστές δεν απορρίπτουν τη δυνατότητα ηθικής κρίσης στη διεθνή πολιτική. Αντίθετα, επικρίνουν τον αφηρημένο ηθικό λόγο που δε λαμβάνει υπόψη τις πολιτικές πραγματικότητες. Αποδίδουν υπέρτατη αξία στην επιτυχημένη πολιτική δράση που βασίζεται στη σύνεση δηλαδή την ικανότητα να κρίνει την ορθότητα μιας δεδομένης δράσης από πιθανές εναλλακτικές λύσεις βάσει των πιθανών πολιτικών της συνεπειών (Bull, 1995).

Ο ρεαλισμός του 20ου αιώνα γεννήθηκε ως απάντηση στην ιδεαλιστική προοπτική που κυριάρχησε στη μελέτη των διεθνών σχέσεων μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι ιδεαλιστές της δεκαετίας του 1920 και του 1930 (επίσης αποκαλούμενοι φιλελεύθεροι διεθνιστές ή ουτοπικοί) είχαν στόχο να οικοδομήσουν την ειρήνη προκειμένου να αποτρέψουν μια άλλη παγκόσμια σύγκρουση. Θεώρησαν ότι η λύση στα

διακρατικά προβλήματα είναι η δημιουργία ενός σεβαστού συστήματος διεθνούς δικαίου, που υποστηρίζεται από διεθνείς οργανισμούς. Αυτός ο μεσοπολεμικός ιδεαλισμός οδήγησε στην ίδρυση της Κοινωνίας των Εθνών το 1920 και στο Σύμφωνο Kellogg-Briand του 1928, που απαγόρευσε τον πόλεμο και προσέφερε την ειρηνική διευθέτηση των διαφορών. Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Woodrow Wilson, μελετητές όπως ο Norman Angell, ο Alfred Zimmern και ο Raymond B. Fosdick, και άλλοι εξέχοντες ιδεαλιστές της εποχής, παρείχαν την πνευματική τους υποστήριξη στην Κοινωνία των Εθνών (Clavin, 2013).

Αντί να επικεντρωθούν σε αυτό που μερικοί θα μπορούσαν να δουν ως αναπόφευκτο των συγκρούσεων μεταξύ κρατών και λαών, επέλεξαν να τονίσουν τα κοινά συμφέροντα που θα μπορούσαν να ενώσουν την ανθρωπότητα και προσπάθησαν να εδραιώσουν τον ορθολογισμό και την ηθική. Για αυτούς, ο πόλεμος δεν προήλθε από μια εγωιστική ανθρώπινη φύση, αλλά μάλλον από ατελείς κοινωνικές συνθήκες και πολιτικές ρυθμίσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να βελτιωθούν. Ωστόσο, οι ιδέες τους είχαν ήδη επικριθεί στις αρχές της δεκαετίας του 1930 από τον Reinhold Niebuhr (1932, 1944) και στη συνέχεια από τον E.H. Carr (2001).

Η Κοινωνία των Εθνών, στην οποία οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν προσχώρησαν ποτέ, και από την οποία αποχώρησαν η Ιαπωνία και η Γερμανία, δεν μπορούσε να αποτρέψει το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Αυτό το γεγονός, ίσως περισσότερο από οποιοδήποτε θεωρητικό επιχείρημα, προκάλεσε μια ισχυρή ρεαλιστική αντίδραση. Αν και τα Ηνωμένα Έθνη, που ιδρύθηκαν το 1945, εξακολουθούν να μπορούν να θεωρούνται προϊόν ιδεαλιστικής πολιτικής σκέψης, η παράδοση των διεθνών σχέσεων επηρεάστηκε βαθιά τα πρώτα χρόνια της μεταπολεμικής περιόδου από τα έργα κλασικών ρεαλιστών όπως ο John H. Herz, ο Hans Morgenthau, ο George Kennan και ο Raymond Aron. Στη συνέχεια, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 και του 1960, ο κλασικός ρεαλισμός αντιμετώπισε προκλήσεις από μελετητές που προσπάθησαν να εισαγάγουν μια πιο επιστημονική προσέγγιση στην

μελέτη της διεθνούς πολιτικής. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 έδωσε τη θέση της σε μια άλλη τάση στη θεωρία των διεθνών σχέσεων, τον νεορεαλισμό (Donnelly, 2000).

Στο κύριο έργο του για τις διεθνείς σχέσεις, που δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά τον Ιούλιο του 1939, ο Edward Hallett Carr (2001) επιτίθεται στην ιδεαλιστική θέση, την οποία περιγράφει ως ουτοπισμό. Χαρακτηρίζει με αυτό τον τρόπο τη θέση που περιλαμβάνει την πίστη στη λογική, την εμπιστοσύνη στην πρόοδο, την αίσθηση της ηθικής ορθότητας και την πίστη σε μια υποκείμενη αρμονία συμφερόντων. Σύμφωνα με τους ιδεαλιστές, ο πόλεμος είναι μια παρέκκλιση κατά τη διάρκεια της κανονικής ζωής και ο τρόπος για να τον αποτρέψει κάποιος είναι να εκπαιδεύσει τους ανθρώπους για ειρήνη και να οικοδομήσει συστήματα συλλογικής ασφάλειας, όπως η Κοινωνία των Εθνών ή τα σημερινά Ηνωμένα Έθνη. Ο Carr (2001) αμφισβητεί τον ισχυρισμό του ιδεαλισμού για τον ηθικό οικουμενισμό και την ιδέα του για την αρμονία των συμφερόντων. Υποστηρίζει ότι η ηθική μπορεί να είναι μόνο σχετική, όχι καθολική και ότι το δόγμα της αρμονίας των συμφερόντων το επικαλούνται οι προνομιούχες ομάδες για να δικαιολογήσουν και να διατηρήσουν την κυρίαρχη θέση τους.

Ο Carr χρησιμοποιεί την έννοια της σχετικότητας της σκέψης, την οποία εντοπίζει στον Μαρξ και σε άλλους σύγχρονους θεωρητικούς, για να δείξει ότι τα πρότυπα βάσει των οποίων κρίνονται οι πολιτικές είναι προϊόντα περιστάσεων και συμφερόντων. Η κεντρική του ιδέα είναι ότι τα συμφέροντα ενός συγκεκριμένου κόμματος καθορίζουν πάντα τι θεωρεί αυτό το κόμμα ως ηθικές αρχές, και ως εκ τούτου, αυτές οι αρχές δεν είναι καθολικές. Ο Carr παρατηρεί ότι οι πολιτικοί, για παράδειγμα, χρησιμοποιούν συχνά τη γλώσσα της δικαιοσύνης για να καλύψουν τα συγκεκριμένα συμφέροντα των χωρών τους ή να δημιουργήσουν αρνητικές εικόνες άλλων ανθρώπων για να δικαιολογήσουν επιθετικές πράξεις. Η ύπαρξη τέτοιων περιπτώσεων ηθικής δυσφήμισης ενός δυνητικού εχθρού ή ηθικής δικαιολόγησης της θέσης κάποιου δείχνει, ότι

οι ηθικές ιδέες προέρχονται από τις πραγματικές πολιτικές. Οι πολιτικές δε διαμορφώνονται βάσει ορισμένων καθολικών κανόνων, ανεξάρτητα από τα συμφέροντα των εμπλεκομένων μερών (Carr, 2001).

Εάν τα συγκεκριμένα ηθικά πρότυπα βασίζονται *de facto* στα συμφέροντα, υπάρχουν επίσης συμφέροντα τα οποία θεωρούνται απόλυτες αρχές ή καθολικές ηθικές αξίες. Ενώ οι ιδεαλιστές τείνουν να θεωρούν τέτοιες αξίες, όπως η ειρήνη ή η δικαιοσύνη, καθολικές και ισχυρίζονται ότι η τήρησή τους είναι προς το συμφέρον όλων, ο Carr (2001) αντιτίθεται σε αυτήν την άποψη. Σύμφωνα με τον ίδιο, δεν υπάρχουν καθολικές αξίες ούτε καθολικά συμφέροντα. Ισχυρίζεται ότι αυτοί που αναφέρονται σε καθολικά συμφέροντα στην πραγματικότητα ενεργούν για τα δικά τους συμφέροντα. Πιστεύουν ότι αυτό που είναι καλύτερο για αυτούς είναι καλύτερο για όλους, και ταυτίζουν τα δικά τους συμφέροντα με το παγκόσμιο ενδιαφέρον γενικότερα (Carr, 2001).

Ο Hans J. Morgenthau (1904-1980) ανέπτυξε τον ρεαλισμό σε μια ολοκληρωμένη θεωρία διεθνών σχέσεων. Επηρεασμένος από τον προτεσταντικό θεολόγο και πολιτικό συγγραφέα Reinhold Niebuhr, καθώς και από τον Hobbes, τοποθετεί τον εγωισμό και τη δύναμη και τη λαγνεία στο κέντρο της εικόνας του για την ανθρώπινη ύπαρξη. Η ακόρεστη ανθρώπινη επιθυμία για εξουσία, διαχρονική και καθολική, η οποία ταυτίζεται με το *animus dominandi*, την επιθυμία κυριαρχίας, είναι γι' αυτόν η κύρια αιτία σύγκρουσης. Όπως ισχυρίζεται στο έργο του η διεθνής πολιτική, όπως και όλη η πολιτική, είναι ένας αγώνας για την εξουσία (Morgenthau, 1946, 1951, 1954, 1962, 1970).

Ο Morgenthau συστηματοποιεί τον ρεαλισμό στις διεθνείς σχέσεις βάσει έξι αρχών. Ως παραδοσιακός, αντιτίθεται στους λεγόμενους επιστήμονες (οι μελετητές που, ειδικά τη δεκαετία του 1950, προσπάθησαν να μειώσουν και να εντάξουν την παράδοση των διεθνών σχέσεων σε έναν κλάδο της συμπεριφορικής επιστήμης). Ωστόσο, στην πρώτη αρχή δηλώνει ότι οι ρίζες της πολιτικής βρίσκονται στην αμετάβλητα εγωιστική ανθρώπινη φύση. Δεν υπάρχουν περιθώρια για τη

φιλελεύθερη αντίληψη πως ο άνθρωπος είναι κατ' αρχήν αγαθός, και πως τα κακά του κόσμου οφείλονται στην κοινωνική αδικία και καταπίεση – άρα μπορεί να εκλείψουν με ένα πεφωτισμένο πολιτικό ή οικονομικό σύστημα. Θα υφίστανται όσο υπάρχει άνθρωπος, με διαφορετικό τρόπο και έκταση φυσικά ανά εποχή και κατά τις συνθήκες.

Στη δεύτερη αρχή δηλώνει ότι η πολιτική αποτελεί μία αυτόνομη σφαίρα δραστηριότητας, η οποία δεν εξαρτάται απολύτως από την οικονομία ούτε καθοδηγείται αποκλειστικά από την ηθική. Προειδοποιούσε επίσης κατά της τεχνοκρατίας, της απομειώσεως δηλαδή των ανθρωπίνων ζητημάτων σε τεχνικής φύσεως που θα τα λύσει η επιστήμη, απαξιώνοντας την πολιτική. Οδηγός του ανθρώπου στον χώρο αυτό είναι η παραδοσιακή πολιτική σοφία.

Σύμφωνα με την τρίτη αρχή του Morgenthau η ανθρώπινη ιδιοτέλεια δημιουργεί συγκεκριμένα συμφέροντα, τα οποία είτε προσαρμόζονται είτε προκαλούν συγκρούσεις.

Κατά την τέταρτη αρχή, η απόλυτος ευθύνη της πολιτικής ηγεσίας τον λαό της και την ανεξαρτησία, ελευθερία και ευημερία του κράτους τους κινείται από μία πολιτική, περιστασιακή ηθική, η οποία έχει ως θεμέλιο λίθο την αρχή «μη χείρον, βέλτιστον».

Στην πέμπτη αρχή ο Morgenthau αντιτίθετο σφοδρά στις εκστρατείες ιδεολογικής επιβολής των Μεγάλων Δυνάμεων, από το κίνητρο της διαδόσεως των αξιών τους στον κόσμο, θεωρώντας τις άτοπες και καταστροφικές. Με βάση αυτήν την αρχή πολλοί ρεαλιστές διεθνολόγοι άσκησαν σφοδρή κριτική στις «δημοκρατικές σταυροφορίες» του Μπους του Νεωτέρου σε Αφγανιστάν και Ιράκ.

Τέλος σύμφωνα με την έκτη αρχή η ανθρώπινη φύση είναι ατελής και άγνωστη – δεν μπορεί να χαρτογραφηθεί με επιστημονικό ή άλλο τρόπο, ώστε οι ηγέτες να την πλάσουν όπως εκείνοι θέλουν. Βασικός στόχος της πολιτικής είναι η κατά προσέγγιση κατανόηση της. (Morgenthau, 1946, 1951, 1954, 1962, 1970).

Ενώ οι έξι αρχές του ρεαλισμού του Morgenthau περιέχουν επαναλήψεις και ασυνέπειες, παρέχουν ωστόσο την ακόλουθη εικόνα: Η

δύναμη ή το συμφέρον είναι η κεντρική ιδέα που μετατρέπει την πολιτική σε αυτόνομη αρχή. Οι ορθολογικοί κρατικοί φορείς επιδιώκουν τα εθνικά τους συμφέροντα. Επομένως, μπορεί να οικοδομηθεί μια λογική θεωρία της διεθνούς πολιτικής. Μια τέτοια θεωρία δεν ασχολείται με την ηθική, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις, τα κίνητρα ή τις ιδεολογικές προτιμήσεις των μεμονωμένων πολιτικών ηγετών. Δείχνει επίσης ότι για να αποφευχθούν συγκρούσεις, τα κράτη θα πρέπει να αποφεύγουν ηθικές σταυροφορίες ή ιδεολογικές αντιπαραθέσεις και να αναζητούν συμβιβασμούς που βασίζονται αποκλειστικά στην ικανοποίηση των αμοιβαίων συμφερόντων τους.

Αν και ορίζει την πολιτική ως αυτόνομη σφαίρα, ο Morgenthau δεν ακολουθεί τη διαδρομή του Machiavelli για την πλήρη απομάκρυνση της ηθικής από την πολιτική. Προτείνει ότι, αν και τα ανθρώπινα όντα είναι πολιτικά ζώα, που επιδιώκουν τα συμφέροντά τους, είναι ηθικά ζώα. Στερημένοι από οποιαδήποτε ηθική, θα κατέβαιναν στο επίπεδο των θηρίων ή των υπο-ανθρώπων. Ακόμα κι αν δεν καθοδηγείται από καθολικές ηθικές αρχές, η πολιτική δράση έχει έτσι για το Morgenthau ηθική σημασία. Τελικά κατευθύνεται προς τον στόχο της εθνικής επιβίωσης ενώ περιλαμβάνει επίσης σύνεση. Η αποτελεσματική προστασία της ζωής των πολιτών από βλάβες δεν είναι απλώς μια ισχυρή σωματική δράση αλλά έχει προληπτικές και ηθικές διαστάσεις (Morgenthau, 1946, 1951, 1954, 1962, 1970).

Ο Morgenthau θεωρεί τον ρεαλισμό ως έναν τρόπο σκέψης για τις διεθνείς σχέσεις και ένα χρήσιμο εργαλείο για τη χάραξη πολιτικών. Ωστόσο, ορισμένες από τις βασικές αντιλήψεις της θεωρίας του, και ιδιαίτερα η ιδέα της σύγκρουσης που απορρέει από την ανθρώπινη φύση, καθώς και η ίδια η έννοια της εξουσίας, έχουν προκαλέσει κριτική.

Η διεθνής πολιτική, όπως και όλη η πολιτική, είναι για τον Morgenthau ένας αγώνας για εξουσία λόγω της βασικής ανθρώπινης επιθυμίας για αυτή. Αλλά η θεώρηση ότι κάθε άτομο συμμετέχει σε μια διαρκή αναζήτηση εξουσίας - μία άποψη που μοιράζεται με τον Hobbes -

είναι μια αμφισβητήσιμη υπόθεση. Η ανθρώπινη φύση δεν μπορεί να αποκαλυφθεί μέσω παρατήρησης και πειράματος. Δεν μπορεί να αποδειχθεί με καμία εμπειρική έρευνα, αλλά αποκαλύπτεται μόνο από τη φιλοσοφία, που μας επιβάλλεται ως ζήτημα πίστης και ενσταλάσσεται από την εκπαίδευση.

Ο ίδιος ο Morgenthau ενισχύει την πίστη στην ανθρώπινη επιθυμία για εξουσία εισάγοντας μια κανονιστική πτυχή της θεωρίας του, που είναι ο ορθολογισμός. Μια λογική εξωτερική πολιτική θεωρείται μια καλή εξωτερική πολιτική. Αλλά ορίζει τον ορθολογισμό ως μια διαδικασία υπολογισμού του κόστους και των πλεονεκτημάτων όλων των εναλλακτικών πολιτικών προκειμένου να προσδιορίσει τη σχετική χρησιμότητά τους, δηλαδή την ικανότητά τους να μεγιστοποιούν την ισχύ. Οι πολιτικοί σκέφτονται και ενεργούν με όρους συμφέροντος που ορίζονται ως δύναμη. Μόνο η πνευματική αδυναμία των υπευθύνων χάραξης πολιτικής μπορεί να οδηγήσει σε εξωτερικές πολιτικές που αποκλίνουν από μια λογική πορεία με στόχο την ελαχιστοποίηση των κινδύνων και τη μεγιστοποίηση των οφελών. Ως εκ τούτου, αντί να παρουσιάζει ένα πραγματικό πορτρέτο των ανθρώπινων υποθέσεων, ο Morgenthau δίνει έμφαση στην επιδίωξη της εξουσίας και στον ορθολογισμό αυτής της επιδίωξης, και τη θέτει ως κανόνα (Morgenthau, 1946, 1951, 1954, 1962, 1970).

Όπως παρατήρησαν ο Raymond Aron (1966) και άλλοι μελετητές, η δύναμη, η θεμελιώδης έννοια του ρεαλισμού του Morgenthau, είναι διφορούμενη. Μπορεί να είναι είτε ένα μέσο είτε ένας σκοπός στην πολιτική. Αλλά αν η εξουσία είναι μόνο ένα μέσο για να κερδίσει κάτι άλλο και δεν καθορίζει τη φύση της διεθνούς πολιτικής με τον τρόπο που ισχυρίζεται ο Morgenthau. Δεν μας επιτρέπει να κατανοήσουμε τις ενέργειες των κρατών ανεξάρτητα από τα κίνητρα και τις ιδεολογικές προτιμήσεις των πολιτικών ηγετών τους. Δεν μπορεί να χρησιμεύσει ως βάση για τον ορισμό της πολιτικής ως αυτόνομης σφαίρας. Οι αρχές του ρεαλισμού του Morgenthau είναι επομένως ανοιχτές σε αμφιβολίες. Κατά

συνέπεια, είναι άχρηστο να καθορίζουμε δράσεις κρατών με αποκλειστική αναφορά στην εξουσία, την ασφάλεια ή το εθνικό συμφέρον. Η διεθνής πολιτική δεν μπορεί να μελετηθεί ανεξάρτητα από το ευρύτερο ιστορικό και πολιτιστικό πλαίσιο (Aron, 1966).

Αν και οι Carr και Morgenthau επικεντρώνονται κυρίως στις διεθνείς σχέσεις, ο ρεαλισμός τους μπορεί επίσης να εφαρμοστεί στην εσωτερική πολιτική. Ο κλασικός ρεαλιστής γενικά αντιλαμβάνεται την πολιτική ως σύγκρουση συμφερόντων και αγώνα για εξουσία, και επιδιώκει την ειρήνη αναγνωρίζοντας κοινά συμφέροντα προσπαθώντας να τα ικανοποιήσει, παρά με ηθικοποίηση. Ο Bernard Williams και ο Raymond Geuss, σημαντικοί εκπρόσωποι του νέου πολιτικού ρεαλισμού, ένα κίνημα στη σύγχρονη πολιτική θεωρία, επικρίνουν αυτό που περιγράφουν ως πολιτικό ηθικισμό και τονίζουν την αυτονομία της πολιτικής ενάντια στην ηθική (Bell, 2008; 2017; Williams, 1985; 2005).

Ωστόσο, ο ρεαλισμός της πολιτικής θεωρίας και ο ρεαλισμός των διεθνών σχέσεων μοιάζουν με δύο ξεχωριστά ερευνητικά προγράμματα. Όπως σημειώνουν αρκετοί μελετητές όσοι συμβάλλουν στον ρεαλισμό στην πολιτική θεωρία δίνουν λίγη προσοχή σε όσους εργάζονται στον ρεαλισμό στη διεθνή πολιτική (Scheuerman, 2011; Bell, 2008; 2017).

Στη δεκαετία του 1950 και του 1960 μια μεγάλη εισροή επιστημόνων από διαφορετικά πεδία μπήκε στον κλάδο των διεθνών σχέσεων και προσπάθησε να αντικαταστήσει τη θεωρία των κλασικών ρεαλιστών με επιστημονικές έννοιες και συλλογισμούς. Αυτό με τη σειρά του προκάλεσε αντεπίθεση από τον Morgenthau και μελετητές που σχετίζονται με τη λεγόμενη Αγγλική Σχολή ειδικά από τον Hedley Bull, ο οποίος υπερασπίστηκε μια παραδοσιακή προσέγγιση (Bull, 1962; 1977; 1995). Ως αποτέλεσμα, η αρχή των διεθνών σχέσεων χωρίστηκε σε δύο βασικά σκέλη: παραδοσιακά ή μη θετικιστικά και επιστημονικά ή θετικιστικά (νεο-θετικιστικά). Σε μεταγενέστερο στάδιο προστέθηκε το τρίτο σκέλος, ο μετα-θετικισμός. Οι παραδοσιακοί θέτουν κανονιστικά ερωτήματα και ασχολούνται με την ιστορία, τη φιλοσοφία και το νόμο. Οι

επιστήμονες ή οι θετικιστές τονίζουν μια περιγραφική και επεξηγηματική μορφή έρευνας, παρά μια κανονιστική και απέκτησαν ισχυρή παρουσία στον τομέα. Ήδη στα μέσα της δεκαετίας του 1960, η πλειοψηφία των Αμερικανών φοιτητών στις διεθνείς σχέσεις εκπαιδεύτηκαν σε ποσοτική έρευνα, θεωρία παιχνιδιών και άλλες νέες ερευνητικές τεχνικές των κοινωνικών επιστημών. Αυτό, σε συνδυασμό με το μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον, είχε σημαντική επίδραση στην παράδοση των διεθνών σχέσεων.

Η ρεαλιστική υπόθεση ήταν ότι το κράτος είναι ο βασικός παράγοντας στη διεθνή πολιτική και ότι οι σχέσεις μεταξύ κρατών είναι ο πυρήνας των πραγματικών διεθνών σχέσεων. Ωστόσο, με την υποχώρηση του Ψυχρού Πολέμου κατά τη δεκαετία του 1970, θα μπορούσε κανείς να δει την αυξανόμενη σημασία των διεθνών και μη κυβερνητικών οργανώσεων, καθώς και των πολυεθνικών εταιρειών. Αυτή η εξέλιξη οδήγησε στην αναβίωση της ιδεαλιστικής σκέψης, η οποία έγινε γνωστή ως νεοφιλελευθερισμός ή πλουραλισμός. Ενώ αποδέχονται κάποιες βασικές παραδοχές του ρεαλισμού, οι κορυφαίοι πλουραλιστές, ο Robert Keohane και ο Joseph Nye πρότειναν την έννοια της περίπλοκης αλληλεξάρτησης για να περιγράψουν αυτήν την πιο περίπλοκη εικόνα της παγκόσμιας πολιτικής. Υποστηρίζουν ότι μπορεί να υπάρξει πρόοδος στις διεθνείς σχέσεις και ότι το μέλλον δε χρειάζεται να μοιάζει με το παρελθόν.

Η ρεαλιστική απάντηση ήρθε πιο έντονα από τον Kenneth N. Waltz, ο οποίος αναδιατύπωσε τον ρεαλισμό στις διεθνείς σχέσεις με νέο και διακριτικό τρόπο. Στο βιβλίο του *Theory of International Politics*, που δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά το 1979, ανταποκρίθηκε στην φιλελεύθερη πρόκληση και προσπάθησε να θεραπεύσει τα ελαττώματα του κλασικού ρεαλισμού του Hans Morgenthau με την πιο επιστημονική του προσέγγιση, η οποία έγινε γνωστή ως δομικός ρεαλισμός ή νεορεαλισμός. Ενώ ο Morgenthau ριζώνει τη θεωρία του στον αγώνα για την εξουσία, η οποία είχε σχέση με την ανθρώπινη φύση, ο Waltz έκανε

μια προσπάθεια να αποφύγει οποιαδήποτε φιλοσοφική συζήτηση για την ανθρώπινη φύση και ανέλαβε αντ' αυτού να οικοδομήσει μια θεωρία διεθνούς πολιτικής ανάλογη με την μικροοικονομία. Υποστηρίζει ότι τα κράτη στο διεθνές σύστημα είναι σαν επιχειρήσεις μιας εγχώριας οικονομίας και έχουν το ίδιο θεμελιώδες συμφέρον: να επιβιώσουν. Διεθνώς, το περιβάλλον των ενεργειών των κρατών, ή η δομή του συστήματός τους, καθορίζεται από το γεγονός ότι ορισμένα κράτη προτιμούν την επιβίωση σε σχέση με άλλα που ενεργούν με σχετική αποτελεσματικότητα για την επίτευξη αυτού του σκοπού (Waltz, 1979).

Ο Waltz (1979) υποστηρίζει ότι, δίνοντας προσοχή στο μεμονωμένο κράτος, και σε ιδεολογικά, ηθικά και οικονομικά ζητήματα, τόσο οι παραδοσιακοί φιλελεύθεροι όσο και οι κλασικοί ρεαλιστές κάνουν το ίδιο λάθος. Αποτυγχάνουν να αναπτύξουν έναν σοβαρό απολογισμό του διεθνούς συστήματος, ενός συστήματος που μπορεί να αφαιρεθεί από τον ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό τομέα. Ο Waltz (1979) αναγνωρίζει ότι μια τέτοια αφαίρεση στρεβλώνει την πραγματικότητα και παραλείπει πολλούς από τους παράγοντες που ήταν σημαντικοί για τον κλασικό ρεαλισμό. Δεν επιτρέπει την ανάλυση της ανάπτυξης συγκεκριμένων εξωτερικών πολιτικών. Ωστόσο, έχει επίσης χρησιμότητα. Συγκεκριμένα, βοηθά στην κατανόηση των πρωταρχικών καθοριστικών παραγόντων της διεθνούς πολιτικής. Η νεορεαλιστική θεωρία του Waltz δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην εγχώρια πολιτική. Δεν μπορεί να χρησιμεύσει για την ανάπτυξη πολιτικών κρατών σχετικά με τις διεθνείς ή εσωτερικές τους υποθέσεις. Η θεωρία του βοηθά μόνο να εξηγήσει γιατί τα κράτη συμπεριφέρονται με παρόμοιους τρόπους παρά τις διαφορετικές μορφές διακυβέρνησής τους και τις διαφορετικές πολιτικές ιδεολογίες και γιατί, παρά την αυξανόμενη αλληλεξάρτησή τους, η συνολική εικόνα των διεθνών σχέσεων είναι απίθανο να αλλάξει (Craig, 2003).

Σύμφωνα με τον Waltz (1979), η ομοιόμορφη συμπεριφορά των κρατών για αιώνες μπορεί να εξηγηθεί από τους περιορισμούς στη συμπεριφορά τους που επιβάλλονται από τη δομή του διεθνούς

συστήματος. Η δομή ενός συστήματος καθορίζεται πρώτα από την αρχή με την οποία οργανώνεται, μετά από τη διαφοροποίηση των μονάδων του και τέλος από την κατανομή των δυνατοτήτων (ισχύος) μεταξύ των μονάδων. Η αναρχία, ή η απουσία κεντρικής εξουσίας, είναι για τον Waltz η αρχή της τάξης του διεθνούς συστήματος. Οι μονάδες του διεθνούς συστήματος είναι κράτη. Ο Waltz αναγνωρίζει την ύπαρξη μη κρατικών φορέων, αλλά τους απορρίπτει ως σχετικά ασήμαντους. Δεδομένου ότι όλα τα κράτη θέλουν να επιβιώσουν και η αναρχία προϋποθέτει ένα σύστημα αυτοβοήθειας στο οποίο κάθε κράτος πρέπει να φροντίσει τον εαυτό του, δεν υπάρχει κατανομή εργασίας ή λειτουργική διαφοροποίηση μεταξύ τους. Αν και λειτουργικά παρόμοια, ωστόσο διακρίνονται από τις σχετικές ικανότητές τους (τη δύναμη που αντιπροσωπεύει το καθένα από αυτά) για την εκτέλεση της ίδιας λειτουργίας (Craig, 2003).

Κατά συνέπεια, ο Waltz βλέπει τη δύναμη και την κατάσταση της συμπεριφοράς με διαφορετικό τρόπο από τους κλασικούς ρεαλιστές. Για το Morgenthau η εξουσία ήταν τόσο ένα μέσο όσο και ένας σκοπός, και η ορθολογική συμπεριφορά του κράτους κατανοήθηκε ως απλώς η πορεία δράσης που θα συσσωρεύει τη μεγαλύτερη δύναμη. Αντιθέτως, οι νεορεαλιστές υποθέτουν ότι το θεμελιώδες συμφέρον κάθε κράτους είναι η ασφάλεια και επομένως θα επικεντρωθεί στην κατανομή της εξουσίας. Αυτό που επίσης ξεχωρίζει το νεορεαλισμό από τον κλασικό ρεαλισμό είναι η μεθοδολογική αυστηρότητα και η επιστημονική αυτό-σύλληψη (Guzinni, 1998). Ο Waltz επιμένει στην εμπειρική δοκιμασία της γνώσης και στην παραποίηση ως μεθοδολογικό ιδανικό, το οποίο, όπως παραδέχεται ο ίδιος, μπορεί να έχει περιορισμένη εφαρμογή μόνο στις διεθνείς σχέσεις.

Η κατανομή των δυνατοτήτων μεταξύ των κρατών μπορεί να ποικίλει. Ωστόσο, η αναρχία, η αρχή ταξινόμησης των διεθνών σχέσεων, παραμένει αμετάβλητη. Αυτό έχει διαρκή επίδραση στη συμπεριφορά των κρατών που κοινωνικοποιούνται στη λογική της αυτοβοήθειας. Προσπαθώντας να αντικρούσει τις νεοφιλελεύθερες ιδέες σχετικά με τα

αποτελέσματα της αλληλεξάρτησης, ο Waltz εντοπίζει δύο λόγους για τους οποίους το αναρχικό διεθνές σύστημα περιορίζει τη συνεργασία: ανασφάλεια και άνισα κέρδη. Στο πλαίσιο της αναρχίας, κάθε κράτος είναι αβέβαιο για τις προθέσεις των άλλων και φοβάται ότι τα πιθανά κέρδη που προκύπτουν από τη συνεργασία μπορεί να ευνοήσουν άλλα κράτη περισσότερο από το ίδιο, και έτσι να το οδηγήσουν σε εξάρτηση από άλλα. Τα κράτη δεν τοποθετούνται πρόθυμα σε καταστάσεις αυξημένης εξάρτησης. Σε ένα σύστημα αυτοβοήθειας, οι εκτιμήσεις της ασφάλειας εξαρτούν το οικονομικό όφελος από το πολιτικό συμφέρον (Waltz, 1979).

Οι ρεαλιστικές παραδοχές της θεωρίας των διεθνών σχέσεων αποτελούν την αφετηρία κάθε υπόθεσης σε διάφορους κλάδους και κάθε ανάλυση που αναπτύσσεται σε αυτό το πλαίσιο. Ένας άλλος δρόμος για την ανάπτυξη μιας ρεαλιστικής θεωρίας των διεθνών σχέσεων προσφέρεται από το σημαντικό έργο του Robert Gilpin, *War and Change in World Politics* (Wohlforth, 2008; 2011). Μέσω αυτού θα μπορούσαμε να εξηγήσουμε τα αίτια των μεγάλων πολέμων και των μεγάλων περιόδων ειρήνης, καθώς και τη δημιουργία και την εξασθένιση των διεθνών τάξεων. Ακόμη μια άλλη οδός παρέχεται από την εφαρμογή των νέων επιστημονικών ανακαλύψεων στις κοινωνικές επιστήμες. Η απόδειξη για αυτό είναι, για παράδειγμα, το πρόσφατο έργο του Alexander Wendt. Μια νέα ρεαλιστική προσέγγιση στη διεθνή πολιτική θα μπορούσε να βασίζεται στην οργανική και ολιστική παγκόσμια άποψη που προκύπτει από την κβαντική θεωρία, την ιδέα της ανθρώπινης εξέλιξης και την αυξανόμενη συνειδητοποίηση του ρόλου των ανθρώπων στην εξελικτική διαδικασία (Korab-Karłowicz, 2012; 2017).

Ο ρεαλισμός είναι επομένως κάτι παραπάνω από μια στατική, ηθική θεωρία και δεν μπορεί να προσαρμοστεί αποκλειστικά σε μια θετικιστική ερμηνεία των διεθνών σχέσεων. Είναι μια πρακτική και εξελισσόμενη θεωρία που εξαρτάται από τις πραγματικές ιστορικές και πολιτικές συνθήκες, και τελικά κρίνεται από τα ηθικά της πρότυπα και από τη συνάφειά της στη λήψη συνετών πολιτικών αποφάσεων (Morgenthau,

1962). Ο ρεαλισμός παίζει επίσης χρήσιμο προληπτικό ρόλο. Μας προειδοποιεί ενάντια στον προοδευτισμό, τον ηθικισμό, τον νομικισμό και άλλους προσανατολισμούς που χάνουν επαφή με την πραγματικότητα του προσωπικού συμφέροντος και της εξουσίας. Αν ληφθεί υπόψη από αυτήν την προοπτική, η νεορεαλιστική αναβίωση της δεκαετίας του 1970 μπορεί επίσης να ερμηνευθεί ως απαραίτητη διόρθωση μιας υπεραισιόδοξης φιλελεύθερης πίστης στη διεθνή συνεργασία και αλλαγή που προκύπτει από την αλληλεξάρτηση.

Ωστόσο, όταν γίνεται δογματική επιχείρηση, ο ρεαλισμός αποτυγχάνει να εκτελέσει τη σωστή λειτουργία του. Παραμένοντας σε ένα κρατικό-κεντρικό και υπερβολικά απλουστευμένο «παράδειγμα» όπως ο νεορεαλισμός και αρνούμενος την πιθανότητα οποιασδήποτε προόδου στις διακρατικές σχέσεις, μετατρέπεται σε ιδεολογία. Η έμφαση που δίνεται στην πολιτική εξουσία και το εθνικό συμφέρον μπορεί να χρησιμοποιηθεί κατά λάθος για να δικαιολογήσει την επιθετικότητα. Επομένως, πρέπει να αντικατασταθεί από θεωρίες που λαμβάνουν καλύτερα υπόψη τη δραματικά μεταβαλλόμενη εικόνα της παγκόσμιας πολιτικής. Στην απλώς αρνητική, προληπτική του λειτουργία, πρέπει να προστεθούν θετικοί κανόνες. Αυτοί οι κανόνες εκτείνονται από τον ορθολογισμό και τη σύνεση που τονίζουν οι κλασικοί ρεαλιστές μέσω του οράματος της πολυμέρειας, του διεθνούς δικαίου και μιας διεθνούς κοινωνίας που τονίζεται από φιλελεύθερους και μέλη της Αγγλικής Σχολής στον κοσμοπολιτισμό και την παγκόσμια αλληλεγγύη που υποστηρίζουν πολλοί από τους σημερινούς συγγραφείς.

Οι τέσσερις βασικές αρχές του ρεαλισμού (Donnelly, 2008) είναι οι κάτωθι:

- ✓ Τα κράτη είναι οι πιο σημαντικοί παράγοντες.
- ✓ Το διεθνές σύστημα είναι αναρχικό.
- ✓ Κανένας παράγοντας δεν υπάρχει πάνω από τα κράτη, ικανός να ρυθμίζει τις αλληλεπιδράσεις τους. Τα κράτη πρέπει να φτάσουν σε

σχέσεις με άλλα κράτη μόνα τους, αντί να υπαγορεύονται από κάποια ανώτερη ελεγκτική οντότητα.

- ✓ Το διεθνές σύστημα βιώνει μία κατάσταση συνεχούς ανταγωνισμού (αναρχία).

Όλα τα κράτη εντός του συστήματος είναι ενιαίοι, λογικοί παράγοντες. Τα κράτη τείνουν να επιδιώκουν το συμφέρον τους. Οι ομάδες προσπαθούν να επιτύχουν όσο το δυνατόν περισσότερους πόρους (σχετικό κέρδος). Το κύριο μέλημα όλων των κρατών είναι η επιβίωση. Τα κράτη δημιουργούν τους στρατούς τους για να επιβιώσουν, κάτι που μπορεί να οδηγήσει σε ένα δίλημμα αναφορικά με την ασφάλεια (Donnelly, 2008).

Οι ρεαλιστές πιστεύουν ότι η ανθρωπότητα δεν είναι εγγενώς φιλανθρωπική αλλά μάλλον εγωκεντρική και ανταγωνιστική. Αυτή η προοπτική, την οποία συμμερίζονται οι θεωρητικοί όπως ο Thomas Hobbes, βλέπει την ανθρώπινη φύση ως εγωκεντρική (όχι απαραίτητα εγωιστική) και συγκρουόμενη, εκτός εάν υπάρχουν συνθήκες υπό τις οποίες οι άνθρωποι μπορούν να συνυπάρχουν. Απορρίπτεται επίσης η αντίληψη ότι η διαισθητική φύση ενός ατόμου αποτελείται από αναρχία. Όσον αφορά το συμφέρον, αυτά τα άτομα είναι αυτόνομα και έχουν κίνητρο να αναζητήσουν περισσότερη δύναμη. Πιστεύεται επίσης ότι φοβούνται. Αυτή η άποψη έρχεται σε αντίθεση με την προσέγγιση του φιλελευθερισμού στις διεθνείς σχέσεις.

Το κράτος τονίζει το ενδιαφέρον για τη συσσώρευση εξουσίας για τη διασφάλιση της ασφάλειας σε έναν αναρχικό κόσμο. Η εξουσία είναι μια έννοια που θεωρείται κυρίως ως προς τους υλικούς πόρους που είναι απαραίτητοι για την πρόκληση βλάβης ή τον εξαναγκασμό άλλων κρατών (για να πολεμήσουν και να κερδίσουν πολέμους). Η χρήση της εξουσίας δίνει έμφαση στην εξαναγκαστική τακτική και την αποδοχή της, είτε για να πετύχει κάτι θετικό προς το εθνικό συμφέρον είτε να αποφύγει κάτι που δεν αφορά ή πλήττει το εθνικό συμφέρον. Το κράτος είναι ο σημαντικότερος παράγοντας υπό τον ρεαλισμό. Είναι ενιαίο και αυτόνομο

γιατί μιλάει και ενεργεί με μία φωνή. Η δύναμη του κράτους γίνεται κατανοητή από την άποψη των στρατιωτικών του δυνατοτήτων. Μια βασική ιδέα του ρεαλισμού είναι η διεθνής κατανομή ισχύος που αναφέρεται ως πολικότητα του συστήματος. Η πολικότητα αναφέρεται στον αριθμό ομάδων κρατών που ασκούν εξουσία σε ένα διεθνές σύστημα. Ένα πολυπολικό σύστημα αποτελείται από τρία ή περισσότερα μπλοκ, ένα διπολικό σύστημα αποτελείται από δύο μπλοκ και ένα μονοπολικό σύστημα κυριαρχείται από μία μόνο δύναμη ή ηγεμόνα. Κάτω από τη μονοπολικότητα ο ρεαλισμός προβλέπει ότι τα κράτη θα ενωθούν για να αντιταχθούν στον ηγεμόνα και να αποκαταστήσουν την ισορροπία δύναμης. Αν και όλα τα κράτη επιδιώκουν την ηγεμονία κάτω από τον ρεαλισμό ως τον μοναδικό τρόπο για να διασφαλίσουν τη δική τους ασφάλεια, άλλα κράτη του συστήματος έχουν κίνητρα να αποτρέψουν την εμφάνιση ενός ηγεμόνα μέσω της εξισορρόπησης (Donnelly, 2008).

Τα κράτη χρησιμοποιούν το ορθολογικό μοντέλο λήψης αποφάσεων λαμβάνοντας και ενεργώντας βάσει πλήρων και ακριβών πληροφοριών. Το κράτος είναι κυρίαρχο και καθοδηγείται από ένα εθνικό συμφέρον που ορίζεται από την άποψη της εξουσίας. Δεδομένου ότι ο μόνος περιορισμός του διεθνούς συστήματος είναι η αναρχία, δεν υπάρχει διεθνής αρχή και τα κράτη αφήνονται στα δικά τους μέσα προκειμένου να εξασφαλίσουν τη δική τους ασφάλεια. Οι ρεαλιστές πιστεύουν ότι τα κυρίαρχα κράτη είναι οι κύριοι παράγοντες του διεθνούς συστήματος. Διεθνή ιδρύματα, μη κυβερνητικές οργανώσεις, πολυεθνικές εταιρείες, άτομα και άλλοι υποκρατικοί ή διακρατικοί φορείς θεωρούνται ότι έχουν μικρή και ανεξάρτητη επιρροή. Τα κράτη είναι εγγενώς επιθετικά (επιθετικός ρεαλισμός) και έχουν εμμονή με την ασφάλεια (αμυντικός ρεαλισμός). Η εδαφική επέκταση περιορίζεται μόνο από αντίθετες εξουσίες. Αυτή η επιθετική συσσώρευση, ωστόσο, οδηγεί σε ένα δίλημμα ασφαλείας στο οποίο η αύξηση της ασφάλειας κάποιου μπορεί να φέρει ακόμη μεγαλύτερη αστάθεια. Έτσι, η ασφάλεια γίνεται ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος όπου μπορούν να επιτευχθούν μόνο σχετικά κέρδη (Donnelly, 2008).

Οι ρεαλιστές πιστεύουν επίσης ότι δεν υπάρχουν καθολικές αρχές με τις οποίες όλα τα κράτη μπορούν να καθοδηγούν τις ενέργειές τους. Αντ' αυτού, ένα κράτος πρέπει πάντα να γνωρίζει τις ενέργειες των κρατών γύρω του και πρέπει να χρησιμοποιεί μια ρεαλιστική προσέγγιση για την επίλυση των προβλημάτων που προκύπτουν (Kahler, 1998).

1.1.3. Νεορεαλισμός

Λόγω της θεωρητικής του κομψότητας και της μεθοδολογικής αυστηρότητάς του, ο νεορεαλισμός έχει πολλή επιρροή στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων. Στα μάτια πολλών μελετητών, ο ρεαλισμός του Morgenthau έχει θεωρηθεί αναχρονιστικός, ένα ενδιαφέρον και σημαντικό επεισόδιο στην ιστορία της σκέψης για το θέμα, χωρίς αμφιβολία, αλλά σχεδόν δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μια σοβαρή συμβολή της αυστηρά επιστημονικής θεωρίας (Williams 2007). Ωστόσο, ενώ αρχικά κέρδισε περισσότερη αποδοχή από τον κλασικό ρεαλισμό, ο νεορεαλισμός προκάλεσε επίσης έντονες κριτικές σε διάφορα μέτωπα.

Το 1979 ο Waltz έγραψε ότι στην πυρηνική εποχή το διεθνές διπολικό σύστημα, που βασίστηκε σε δύο υπερδυνάμεις - τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Σοβιετική Ένωση - δεν ήταν μόνο σταθερό, αλλά και πιθανό να επιμείνει. Με την πτώση του Τείχους του Βερολίνου και την επακόλουθη αποσύνθεση της ΕΣΣΔ αυτή η πρόβλεψη αποδείχθηκε λανθασμένη. Ο διπολικός κόσμος αποδείχθηκε πιο επισφαλής από ότι οι περισσότεροι ρεαλιστές αναλυτές είχαν υποθέσει. Το τέλος της άνοιξε νέες δυνατότητες και προκλήσεις που σχετίζονται με την παγκοσμιοποίηση. Αυτό οδήγησε πολλούς κριτικούς να υποστηρίξουν ότι ο νεορεαλισμός, όπως ο κλασικός ρεαλισμός, δεν μπορεί να εξηγήσει επαρκώς τις αλλαγές στην παγκόσμια πολιτική.

Η νέα συζήτηση μεταξύ των διεθνών (νεο)ρεαλιστών και (νεο)φιλελεύθερων δεν ασχολείται πλέον με τα ζητήματα της ηθικής και της ανθρωπίνης φύσης, αλλά με το βαθμό στον οποίο η κρατική συμπεριφορά επηρεάζεται από την αναρχική δομή του διεθνούς

συστήματος και όχι από τους θεσμούς, τη μάθηση και άλλους παράγοντες που συμβάλλουν στη συνεργασία. Στο βιβλίο του 1989, *International Institutions and State Power*, ο Robert Keohane αποδέχεται την έμφαση του Waltz στη θεωρία σε επίπεδο συστήματος και στη γενική του υπόθεση ότι τα κράτη είναι αυτοτελείς παράγοντες που ορθολογικά επιδιώκουν τους στόχους τους. Ωστόσο, χρησιμοποιώντας τη θεωρία των παιχνιδιών, δείχνει ότι τα κράτη μπορούν να διευρύνουν την αντίληψη του προσωπικού τους συμφέροντος μέσω της οικονομικής συνεργασίας και της συμμετοχής σε διεθνή ιδρύματα. Τα πρότυπα αλληλεξάρτησης μπορούν έτσι να επηρεάσουν την παγκόσμια πολιτική. Ο Keohane (1989) απαιτεί συστημικές θεωρίες που θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν καλύτερα τους παράγοντες που επηρεάζουν την αλληλεπίδραση του κράτους και με την αλλαγή.

Οι κριτικοί θεωρητικοί, όπως ο Robert W. Cox (1986), εστιάζουν επίσης στην υποτιθέμενη αδυναμία του νεορεαλισμού να αντιμετωπίσει την αλλαγή. Κατά την άποψή τους, οι νεορεαλιστές παίρνουν μια συγκεκριμένη, ιστορικά καθορισμένη κρατική δομή των διεθνών σχέσεων και θεωρούν ότι είναι καθολικά έγκυρη. Αντιθέτως, οι κριτικοί θεωρητικοί πιστεύουν ότι αναλύοντας την αλληλεπίδραση ιδεών, υλικών παραγόντων και κοινωνικών δυνάμεων, μπορεί κανείς να καταλάβει πώς έχει δημιουργηθεί αυτή η δομή και πώς μπορεί τελικά να αλλάξει. Υποστηρίζουν ότι ο νεορεαλισμός αγνοεί τόσο την ιστορική διαδικασία κατά τη διάρκεια της οποίας σχηματίζονται ταυτότητες και ενδιαφέροντα, όσο και τις διαφορετικές μεθοδολογικές δυνατότητες. Νομιμοποιεί το υπάρχον status quo των στρατηγικών σχέσεων μεταξύ κρατών και θεωρεί την επιστημονική μέθοδο ως τον μοναδικό τρόπο απόκτησης γνώσεων. Αντιπροσωπεύει μια αποκλειστική πρακτική, και ένα ενδιαφέρον για την κυριαρχία και τον έλεγχο.

Προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα το νεορεαλιστικό όραμα, είναι πραγματικά σημαντικό να κατανοήσουμε τη διαφορά μεταξύ της αντίληψης του Waltz για τη διεθνή πολιτική και την εξωτερική πολιτική.

Μια ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής ενδιαφέρεται είτε για τα αίτια και τις συνέπειες των κρατικών δράσεων σε διεθνές επίπεδο είτε για τη διαδικασία λήψης αποφάσεων της, ενώ μια θεωρία της διεθνούς πολιτικής, ο νεορεαλισμός όπως προτείνεται από τους οπαδούς της, αναζητά πρωτίστως απαντήσεις σε ερωτήματα για το πώς και σε ποιο βαθμό οι εξωτερικοί παράγοντες παίζουν ρόλο στη διαμόρφωση των διεθνών πολιτικών επιλογών των κρατών. Μια νεορεαλιστική θεωρία της διεθνούς πολιτικής εξηγεί πώς οι εξωτερικές δυνάμεις διαμορφώνουν τη συμπεριφορά των κρατών, αλλά δεν αναφέρει τίποτα για τα αποτελέσματα των εσωτερικών δυνάμεων. Στις περισσότερες περιπτώσεις, μια θεωρία της διεθνούς πολιτικής δεν αρκεί, και δεν μπορεί να είναι επαρκής, για την πραγματοποίηση σαφών προβλέψεων εξωτερικής πολιτικής. Μια διεθνής πολιτική θεωρία μπορεί να εξηγήσει τη συμπεριφορά των κρατών μόνο όταν οι εξωτερικές πιέσεις κυριαρχούν στην εσωτερική διάθεση των κρατών, κάτι που σπάνια συμβαίνει. Όταν δεν το κάνουν, μια θεωρία της διεθνούς πολιτικής χρειάζεται βοήθεια (Waltz, 1996).

Εκτός από αυτά, ο διαχωρισμός εσωτερικών και εξωτερικών σφαιρών σύμφωνα με τις οργανωτικές τους αρχές αποτελεί ένα άλλο κρίσιμο χαρακτηριστικό του νεορεαλισμού. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι σοφό να υπογραμμίσουμε ότι, για τον Waltz (2001), οι πόλεμοι συμβαίνουν επειδή δεν υπάρχει τίποτα που να τους εμποδίζει. Με άλλα λόγια, με πολλά κυρίαρχα κράτη, χωρίς κανένα εφαρμοστέο σύστημα δικαίου μεταξύ τους, με κάθε κράτος να κρίνει τα παράπονα και τις φιλοδοξίες του σύμφωνα με τις επιταγές του δικού του λόγου ή επιθυμίας, και δεδομένου ότι οι συγκρούσεις, μερικές φορές οδηγούν σε πόλεμο, είναι βέβαιο ότι θα συμβεί. Για να επιτύχει ένα ευνοϊκό αποτέλεσμα από μια τέτοια σύγκρουση, ένα κράτος πρέπει να βασίζεται στα δικά του μέσα, η σχετική απόδοση των οποίων πρέπει να είναι η συνεχής του ανησυχία (Waltz, 2001).

Ως εκ τούτου, ο δομικός ρεαλισμός υποστηρίζει ότι η αναρχική δομή του διεθνούς συστήματος καθιστά κάθε μονάδα σε αυτό το σύστημα, τα κράτη, λειτουργικά αδιαφοροποίητα. Έτσι, τα κράτη ως διεθνείς μονάδες, δεν διαφοροποιούνται από τις λειτουργίες που εκτελούν. Κάθε κράτος οφείλει, λόγω της αναρχίας, να διασφαλίζει την ασφάλειά του προτού επιτύχει οποιονδήποτε άλλο σκοπό. Δεδομένου ότι η επιβίωση είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να ικανοποιήσουμε άλλες ανάγκες όπως δύναμη, ευημερία, ειρήνη, πρωταρχικός στόχος του κράτους είναι να παρέχει στον εαυτό του ασφάλεια. Επιπλέον, σε ένα σύστημα αυτοβοήθειας, τα κράτη δεν έχουν κανέναν άλλο εκτός από τον εαυτό τους να βασίζονται στη δική τους ασφάλεια. Αυτός είναι ο φόβος που προκαλείται από αυτή τη «μοναξιά» που οδηγεί τα κράτη να κάνουν ενέργειες με τρόπους που βοηθούν στη δημιουργία ισορροπίας δύναμης. Έτσι, η έννοια της ισορροπίας δύναμης αποτελεί μια σημαντική πτυχή του δομικού ρεαλιστικού παραδείγματος όπως συμβαίνει στο κλασικό ρεαλιστικό πλαίσιο.

Ωστόσο, η έννοια αυτή σε αυτές τις δύο προσεγγίσεις, δεν είναι η ίδια. Οι κλασικοί ρεαλιστές τονίζουν την υπεροχή του απόλυτου κέρδους για να πάρουν καλύτερη θέση στη διεθνή σκηνή. Οι νεορεαλιστές, από την άποψη αυτή, επισημαίνουν την έννοια του σχετικού κέρδους ως την πιο κρίσιμη ανησυχία του κράτους που αναζητά ασφάλεια στο αναρχικό σύστημα. Για να αναπτυχθεί μια ολοκληρωμένη κατανόηση αυτής της διάκρισης σχετικά με το απόλυτο κέρδος, είναι σίγουρα απαραίτητο να εξεταστεί η σκέψη αυτών των δύο παραδειγμάτων σχετικά με το ζήτημα της πολικότητας του διεθνούς συστήματος. Στη νεορεαλιστική προοπτική, συγκεκριμένα διεθνή συστήματα μπορούν να διαφοροποιηθούν ως πολυπολικά, διπολικά και μονοπολικά με βάση τον αριθμό των κύριων παραγόντων ή την κατανομή δυνατοτήτων μεταξύ των μονάδων (Kadercan, 2013).

Ένα παρόμοιο συμπέρασμα, αν και προέρχεται με παραδοσιακό τρόπο, προέρχεται από τους μη θετικιστικούς θεωρητικούς της αγγλικής

σχολής (προσέγγιση της Διεθνούς Κοινωνίας) που τονίζουν τόσο συστημικούς όσο και κανονιστικούς περιορισμούς στη συμπεριφορά των κρατών. Αναφερόμενοι στην κλασική άποψη του ανθρώπου ως ατόμου που είναι βασικά κοινωνικό και λογικό, ικανό να συνεργάζεται και να μαθαίνει από προηγούμενες εμπειρίες, αυτοί οι θεωρητικοί τονίζουν ότι τα κράτη, όπως και τα άτομα, έχουν νόμιμα συμφέροντα που άλλοι μπορούν να αναγνωρίσουν και να σεβαστούν, και ότι μπορεί να αναγνωρίσει τα γενικά πλεονεκτήματα της τήρησης μιας αρχής της αμοιβαιότητας στις αμοιβαίες σχέσεις τους (Jackson & Sørensen, 2003).

Επομένως, τα κράτη μπορούν να δεσμευτούν με άλλα κράτη με συνθήκες και να αναπτύξουν ορισμένες κοινές αξίες με άλλες πολιτείες. Ως εκ τούτου, η δομή του διεθνούς συστήματος δεν είναι αμετάβλητη όπως ισχυρίζονται οι νεορεαλιστές. Ένα αναρχικό διεθνές σύστημα που βασίζεται στις σχέσεις καθαρής δύναμης μεταξύ των παραγόντων μπορεί να εξελιχθεί σε μια πιο συνεργατική και ειρηνική διεθνή κοινωνία, στην οποία η κρατική συμπεριφορά διαμορφώνεται από κοινές αξίες και κανόνες. Μια πρακτική έκφραση της διεθνούς κοινωνίας είναι οι διεθνείς οργανισμοί που υποστηρίζουν το κράτος δικαίου στις διεθνείς σχέσεις, ειδικά ο ΟΗΕ.

1.2. Φιλελευθερισμός

Ο κλασικός φιλελευθερισμός μπορεί να εντοπιστεί στους αρχαίους στοχαστές και έχει τις ρίζες του στη στωική φιλοσοφία. Αναπτύχθηκε ως πολιτική θεωρία τον 17ο αιώνα από συγγραφείς όπως ο John Locke, του οποίου η φιλοσοφική και θεολογική υπεράσπιση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και της θρησκευτικής ανοχής ενέπνευσε άλλους φιλελεύθερους στοχαστές (Thorsen, 2010). Η φιλοσοφία του σχετικά με την ατομική ελευθερία και τον περιορισμένο ρόλο του κράτους φαίνεται καλύτερα στο βιβλίο του με τίτλο «Second Treatise on Government» (Viotti & Kauppi, 2012).

Ο John Locke (1632-1704) υποστήριξε ότι η κατάσταση της φύσης δεν είναι κατάσταση πολέμου. Προσδιόρισε αυτό το κράτος ως ελευθερία και υποστήριξε ότι διέπεται από το νόμο της λογικής. Ο καθολικά δεσμευτικός ηθικός νόμος για τον ανθρώπινο λόγο είναι ο νόμος του Θεού. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο τα ανθρώπινα όντα θεωρούνται ισότιμα και λογικά. Σύμφωνα με την ιδέα της κοινωνικής σύμβασης που ανέπτυξε ο Locke και ακολουθούν άλλοι, οι άνθρωποι σε μια φυσική κατάσταση ελευθερίας δε σέβονται απαραίτητα το δικαίωμα των άλλων στην ελευθερία. Αυτό τους οδηγεί να οργανώσουν την κοινωνία τους ώστε να διασφαλίσουν αυτά τα δικαιώματα και τις ελευθερίες. Σε αυτό το πλαίσιο, ο μόνος τρόπος για τα άτομα να παραδώσουν τις φυσικές τους ελευθερίες και να γίνουν υπεύθυνα μέλη των κοινοτήτων τους είναι να σχηματίσουν μια κοινωνία των πολιτών με σύναψη μεταξύ τους, για να ζουν με άνεση, ειρήνη και ασφάλεια (Thorsen, 2010).

Ωστόσο, τα βασικά επιχειρήματα διαμορφώθηκαν τον 19ο αιώνα από οικονομολόγους όπως ο David Ricardo, ο Richard Cobden και φιλόσοφους όπως ο Alexis de Tocqueville. Σύμφωνα με τον κλασικό φιλελευθερισμό, τα κράτη θα έπρεπε να είναι ελάχιστα, πράγμα που σημαίνει ότι κάθε τομέας ζητημάτων εκτός από στρατιωτικά, επιβολής του νόμου και άλλα μη εξαιρούμενα αγαθά πρέπει να αφεθεί στις συναλλαγές των πολιτών. Ο κύριος σκοπός της ελάχιστης κατάστασης είναι να παρακολουθεί τις θεμελιώδεις πτυχές της δημόσιας τάξης και σχετίζεται με τα οικονομικά του *laissez-faire*. Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου, ο σύγχρονος φιλελευθερισμός έχει συσχετιστεί με έναν πιο ενεργό ρόλο για το κράτος στα οικονομικά για μια αναδιανομή του πλούτου και της εξουσίας με στόχο την ισότητα στην κοινωνία (Thorsen, 2010).

Στον κλασικό φιλελευθερισμό, το άτομο είναι το κύριο αντικείμενο της μελέτης και όχι οι ομάδες, οι κοινωνίες ή τα έθνη. Οι φιλελεύθεροι συγγραφείς στην πραγματικότητα δεν εξιδανικεύουν τον άνθρωπο. Ωστόσο, εμπιστεύονται τον ανθρώπινο ορθολογισμό, τη δύναμη και την ευελιξία του ανθρώπινου νου. Εκτός αυτού, οι κλασικοί συγγραφείς

τονίζουν τη σημασία των παθών και των συναισθημάτων στην εξήγηση των ανθρώπινων συμπεριφορών. Οι ηθικές κρίσεις για το σωστό και το λάθος διαμορφώνονται σε μεγάλο βαθμό από εντυπώσεις και ιδέες. Ωστόσο, οι νόμοι διαμορφώνονται μέσω της ανθρώπινης συμπεριφοράς, καθώς τα ανθρώπινα όντα παρατηρούν το ένα το άλλο για να συγκρατούν τα εγωιστικά τους συναισθήματα. Η βασική νοοτροπία των κλασικών φιλελεύθερων συγγραφέων είναι ότι τα κοινωνικά φαινόμενα μπορούν να γίνουν κατανοητά μόνο μέσω της μελέτης της ατομικής συμπεριφοράς (Van de Haar, 2009).

Η ατέλεια του ανθρώπου και τα ατομικά του λάθη μπορούν να διορθωθούν στον κοινωνικό κόσμο. Μεταξύ των πνευματικών προδρόμων του φιλελευθερισμού, η παροχή υπηρεσιών είναι μια γενικά αποδεκτή προσέγγιση και δίνει το εθελοντικό χαρακτηριστικό της στη φιλελεύθερη θεωρία (Viotti & Kauppi, 2012). Η ελευθερία είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τον κλασικό φιλελευθερισμό και σχετίζεται επίσης στενά με τον βαθμό συμμετοχής του κράτους στη ζωή του ατόμου. Η ελευθερία είναι ο χώρος όπου το άτομο είναι ελεύθερο να ενεργεί, χωρίς να παραβιάζει τα δικαιώματα των άλλων. Οι κλασικοί φιλελεύθεροι τονίζουν τη σημασία της προστασίας από την εισβολή και την παρέμβαση από άλλους. Υποστηρίζουν ότι η ελευθερία αποτελείται από όλες τις προσωπικές ελευθερίες που είναι γνωστές ως προσωπική ασφάλεια σύμφωνα με το νόμο (προστασία της ζωής ενός ατόμου), τις ελευθερίες της ιδιωτικής ιδιοκτησίας και των συμβάσεων, θρησκευτικές πεποιθήσεις, πνευματική έρευνα και έκφραση (Van de Haar, 2009). Ο φιλελευθερισμός υποστηρίζει έντονα την προστασία μιας μεγάλης ιδιωτικής σφαίρας για το άτομο, ενώ η διαβίωση μαζί με άλλους απαιτεί την τήρηση των γενικών αρχών της κοινωνίας.

1.2.1. Ιδεαλισμός

Ο ιδεαλισμός στις διεθνείς σχέσεις, όπως ο ρεαλισμός, μπορεί να διεκδικήσει μια μακρά παράδοση. Δυσανεστημένοι με τον κόσμο όπως

τον βρήκαν, οι ιδεαλιστές πάντα προσπαθούσαν να απαντήσουν στην ερώτηση του πως πρέπει να είναι η κατάσταση στην πολιτική. Ο Πλάτων, ο Αριστοτέλης και ο Κικέρωνας ήταν όλοι πολιτικοί ιδεαλιστές που πίστευαν ότι υπήρχαν καθολικές ηθικές αξίες στις οποίες μπορούσε να βασιστεί η πολιτική ζωή. Με βάση το έργο των προκατόχων του, ο Κικέρωνας ανέπτυξε την ιδέα ενός φυσικού ηθικού νόμου που θα μπορούσε να εφαρμοστεί τόσο στην εγχώρια όσο και στη διεθνή πολιτική. Οι ιδέες του σχετικά με τη δικαιοσύνη στον πόλεμο μεταφέρθηκαν περαιτέρω στα γραπτά των χριστιανών στοχαστών Αγίου Αυγουστίνου και Θωμά Ακινάτη.

Η ιδεαλιστική έννοια της αρμονίας των συμφερόντων βασίζεται στην ιδέα ότι τα ανθρώπινα όντα μπορούν να αναγνωρίσουν ορθολογικά ότι έχουν κάποια κοινά συμφέροντα, και ότι η συνεργασία είναι επομένως δυνατή. Ο Carr (2001) αντιπαραβάλλει αυτήν την ιδέα με την πραγματικότητα της σύγκρουσης συμφερόντων. Σύμφωνα με τον ίδιο, ο κόσμος διαλύεται από τα ιδιαίτερα συμφέροντα διαφορετικών ατόμων και ομάδων. Σε ένα τέτοιο συγκρουόμενο περιβάλλον, η τάξη βασίζεται στην εξουσία και όχι στην ηθική. Επιπλέον, η ίδια η ηθική είναι το προϊόν της δύναμης. Όπως ο Hobbes, ο Carr (2001) θεωρεί την ηθική ως δομημένη από το συγκεκριμένο νομικό σύστημα που επιβάλλεται από μια καταναγκαστική δύναμη. Οι διεθνείς ηθικοί κανόνες επιβάλλονται σε άλλες χώρες από κυρίαρχα έθνη ή ομάδες εθνών που παρουσιάζονται ως διεθνή κοινότητα στο σύνολό της. Εφευρέθηκαν για να δαιωνίσουν την κυριαρχία αυτών των εθνών.

Οι αξίες που οι ιδεαλιστές θεωρούν καλές για όλους, όπως η ειρήνη, η κοινωνική δικαιοσύνη, η ευημερία και η διεθνής τάξη, θεωρούνται από τον Carr ως απλές στάσεις. Οι δυνάμεις που είναι ικανοποιημένες με το status quo τους θεωρούν τη ρύθμιση που εφαρμόζεται ως δίκαιη και επομένως κηρύττουν ειρήνη. Προσπαθούν να συγκεντρώσουν όλους γύρω από την ιδέα τους για το τι είναι καλό. Ακριβώς όπως η άρχουσα τάξη σε μια κοινότητα προσεύχεται για την εγχώρια ειρήνη, η οποία

εγγυάται τη δική της ασφάλεια και κυριαρχία, έτσι και η διεθνής ειρήνη γίνεται ένα ιδιαίτερο συμφέρον των κυρίαρχων δυνάμεων. Από την άλλη πλευρά, οι ανικανοποίητες δυνάμεις θεωρούν την ίδια ρύθμιση ως άδικη και έτσι προετοιμάζονται για πόλεμο. Ως εκ τούτου, ο τρόπος για την επίτευξη ειρήνης, εάν δεν μπορεί να επιβληθεί απλά, είναι να ικανοποιηθούν οι ανικανοποίητες δυνάμεις. Όσοι κερδίζουν περισσότερο με διεθνή τάξη μπορούν μακροπρόθεσμα να ελπίζουν να το διατηρήσουν κάνοντας επαρκείς παραχωρήσεις για να το κάνουν ανεκτό σε όσους κερδίζουν λιγότερο (Carr, 2001). Το λογικό συμπέρασμα που πρέπει να εξαχθεί από τον αναγνώστη του έργου του Carr είναι η πολιτική του κατευνασμού.

Ο Carr ήταν ένας εξελιγμένος στοχαστής. Αναγνώρισε ότι η λογική του καθαρού ρεαλισμού δεν μπορεί να προσφέρει τίποτα άλλο από έναν γυμνό αγώνα για εξουσία που καθιστά αδύνατη κάθε είδους διεθνή κοινωνία. Αν και κατεδαφίζει αυτό που αποκαλεί σημερινή ουτοπία του ιδεαλισμού, προσπαθεί ταυτόχρονα να χτίσει μια νέα ουτοπία, μια ρεαλιστική παγκόσμια τάξη. Έτσι, αναγνωρίζει ότι τα ανθρώπινα όντα χρειάζονται ορισμένους θεμελιώδεις, καθολικά αναγνωρισμένους κανόνες και αξίες και έρχεται σε αντίθεση με το δικό του επιχείρημα με το οποίο προσπαθεί να αρνηθεί την καθολικότητα σε οποιουδήποτε κανόνες ή αξίες (Carr, 2001). Το γεγονός ότι η γλώσσα των καθολικών ηθικών αξιών μπορεί να γίνει καταχρηστική στην πολιτική προς όφελος ενός κόμματος ή ενός άλλου, και ότι τέτοιες αξίες μπορούν να εφαρμοστούν ατελώς σε πολιτικούς θεσμούς, δεν σημαίνει ότι τέτοιες αξίες δεν υπάρχουν. Υπάρχει μια βαθιά λαχτάρα σε πολλά ανθρώπινα όντα, τόσο προνομιούχα όσο και χωρίς προνόμια, για ειρήνη, τάξη, ευημερία και δικαιοσύνη. Η νομιμότητα του ιδεαλισμού συνίσταται στη συνεχή προσπάθεια προβληματισμού και υπεράσπισης αυτών των αξιών. Οι ιδεαλιστές αποτυγχάνουν εάν στην προσπάθειά τους δεν δώσουν αρκετή προσοχή στην πραγματικότητα της εξουσίας. Από την άλλη πλευρά, στον κόσμο του καθαρού ρεαλισμού, στον οποίο όλες οι αξίες γίνονται σε σχέση με τα συμφέροντα, η ζωή

μετατρέπεται σε τίποτα περισσότερο από ένα παιχνίδι δύναμης και αυτό είναι αφόρητο.

Το έργο του Carr (2001) αγγίζει μια σειρά από καθολικές ιδέες, αλλά αντανακλά επίσης το πνεύμα της εποχής της. Ενώ μπορούμε να κατηγορήσουμε τους μεσοπολεμιστές ιδεαλιστές για την αδυναμία τους να κατασκευάσουν διεθνή ιδρύματα αρκετά ισχυρά για να αποτρέψουν το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αυτό το έργο δείχνει ότι οι ρεαλιστές του μεσοπολέμου ήταν επίσης απροετοίμαστοι για να αντιμετωπίσουν την πρόκληση. Ο Carr (2001) συχνά αναφέρεται στη Γερμανία υπό τον ναζιστικό κανόνα σαν να ήταν μια χώρα όπως κάθε άλλη. Λέει ότι εάν η Γερμανία σταματούσε να είναι μια μη ικανοποιημένη δύναμη και γινόταν ανώτατη στην Ευρώπη, θα υιοθετούσε μια γλώσσα διεθνούς αλληλεγγύης παρόμοια με εκείνη των άλλων δυτικών δυνάμεων. Η αδυναμία του Carr και άλλων ρεαλιστών να αναγνωρίσουν την επικίνδυνη φύση του ναζισμού και η πεποίθησή τους ότι η Γερμανία θα μπορούσε να ικανοποιηθεί από εδαφικές παραχωρήσεις, βοήθησε στην ανάπτυξη ενός πολιτικού περιβάλλοντος στο οποίο η τελευταία θα αποκτούσε μεγαλύτερη εξουσία και θα στρέφονταν εναντίον άλλων χωρών.

Μια θεωρία των διεθνών σχέσεων δεν είναι απλώς μια πνευματική επιχείρηση αλλά έχει και πρακτικές συνέπειες. Επηρεάζει τη σκέψη και την πολιτική πρακτική. Στην πρακτική πλευρά, οι ρεαλιστές της δεκαετίας του 1930, στους οποίους ο Carr παρείχε πνευματική υποστήριξη, ήταν άνθρωποι που αντιτίθενται στο σύστημα συλλογικής ασφάλειας που ενσωματώνεται στο Σύνδεσμο των Εθνών (Ashworth, 2002). Μετά την προσάρτηση της Τσεχοσλοβακίας, έγινε σαφής αυτή η πολιτική, προσπάθησαν να ανοικοδομήσουν το ίδιο το σύστημα ασφαλείας που είχαν προηγουμένως κατεδαφίσει. Εκείνοι που υποστήριξαν τη συλλογική ασφαλεία χαρακτηρίστηκαν ως ιδεαλιστές.

1.2.2 Φιλελεύθερος διεθνισμός

Ο φιλελεύθερος διεθνισμός είναι μία από τις κυρίαρχες παραδόσεις των διεθνών σχέσεων. Συνδέεται άρρηκτα με την εμφάνιση της ίδιας της διεθνικότητας πολύ περισσότερο από τον ρεαλισμό, ο οποίος παραδοσιακά (αλλά παραπλανητικά) θεωρείται ως η ηγεμονική παράδοση του πεδίου.

Ο φιλελεύθερος διεθνισμός συνδέεται περισσότερο με τη φιγούρα του Woodrow Wilson, Προέδρου των ΗΠΑ μεταξύ του 1913 και του 1921. Τον Ιανουάριο του 1918, κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, ο Wilson απευθύνθηκε στο Κογκρέσο των ΗΠΑ για να περιγράψει αυτό που γρήγορα έγινε γνωστό ως τα δεκατέσσερα σημεία και ήταν ο πολεμικός του στόχος. Τα πιο σημαντικά από αυτά ήταν το ελεύθερο εμπόριο, ο αποπλισμός, η αυτοδιάθεση και ο τερματισμός της μυστικής διπλωματίας ως ισοζύγιο της δύναμης (Moravcsik, 1992).

Στην παραδοσιακή ιστορία προέλευσης των διεθνών σχέσεων, τα δεκατέσσερα σημεία θεωρούνται ως η έκφραση του ιδεαλισμού του Wilson. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, ο διεθνισμός συνδέεται στενά με την έννοια του ίδιου του «διεθνούς», που επινοήθηκε το 1780 από τον Άγγλο νομικό Jeremy Bentham για τη διάκριση μεταξύ εγχώριου νόμου και νόμου μεταξύ των κρατών. Η πρόθεση του Bentham ήταν να αντικαταστήσει την παλαιότερη φράση νόμος των εθνών, που θα μπορούσε να εκληφθεί ως εγχώριο δίκαιο και έτσι να εξορθολογίσει τη σκέψη για τις διασυννοριακές σχέσεις. Ο όρος είχε αρχίσει να χρησιμοποιείται ευρέως μέχρι το 1820 (Moravcsik, 1992).

Ο διεθνισμός ήταν αρχικά συνώνυμος της παλαιότερης, τώρα ξεχασμένης λέξης «διεθνικότητα». Αυτή ήταν μια έννοια αξιοσημείωτη όπως η σημερινή παγκοσμιοποίηση: τα παλιά εθνικά, αυτοκρατορικά και κοινωνικά σύνορα διαβρώνονταν προοδευτικά από τις επαναστατικές εξελίξεις στην τεχνολογία και στην οικονομία. Ως αποτέλεσμα, κράτη και κοινωνίες σε όλο τον κόσμο γίνονται όλο και περισσότερο αλληλεξαρτώμενα.

Η διεθνικότητα είχε επίσης κανονιστικές συμβολές, δηλαδή θεωρήθηκε ότι θα προωθούσε τη διεθνή ειρήνη και αρμονία. Οι υποστηρικτές του ελεύθερου εμπορίου, όπως ο Βρετανός Richard Cobden, προσπάθησαν να προωθήσουν αυτές τις αιτίες μέσω της κατάργησης των δασμών. Όχι τυχαία, ο Cobden χαιρετίστηκε ως ο πρώτος «διεθνής» μετά το θάνατό του το 1865 (Moravcsik, 1992).

Ο διεθνισμός, λοιπόν, αρχικά υποδηλώνει κάτι περισσότερο από ένα δόγμα εξωτερικής πολιτικής ή έναν τύπο διεθνούς τάξης. Περιέλαβε μια πολύ ευρεία αντίληψη της παγκόσμιας πολιτικής, η οποία, εκτός από τη διακρατική διπλωματία, περιλάμβανε το διεθνικό κίνημα των ανθρώπων και τις ιδέες τους, τα δίκτυα και τις φαντασίες τους σε όλο τον κόσμο. Ήταν άρρηκτα συνδεδεμένο με την ιδέα του ίδιου του διεθνούς. Και από την αρχή, και οι δύο συνδέονταν στενά σε κλασικά φιλελεύθερα έργα: το διεθνές δίκαιο, το εμπόριο χωρίς εμπόδια και την ειρήνη.

Από το 1860 και μετά, αυτά τα έργα ενώθηκαν σε ένα τέταρτο: τον διεθνή οργανισμό, ο οποίος γνώρισε μια άνθηση τις τελευταίες δεκαετίες του αιώνα. Μερικές από τις παλαιότερες ακόμα υπάρχουσες ΜΚΟ και ιδρύματα παγκόσμιας διακυβέρνησης χρονολογούνται σε αυτήν την εποχή όπως για παράδειγμα ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός (1863). Τέτοιου είδους οργανισμοί ενίσχυσαν περαιτέρω την πεποίθηση για την προώθηση της διεθνοποίησης ή της διεθνούς κοινωνίας (Moravcsik, 1992).

Κατά τη διάρκεια των τελών του δέκατου ένατου αιώνα παρατηρήθηκαν επίσης οι πρώτες συστηματικές προσπάθειες προοδευτικής διεθνούς ειρήνευσης και διατήρησης. Ένα διεθνές κίνημα διαιτησίας προέκυψε, όπως και οι προσπάθειες αφοπλισμού, η κωδικοποίηση των νόμων του πολέμου και η απαγόρευση ορισμένων μορφών οργανωμένης βίας (όπως η δολοφονία των κρατουμένων). Αυτά κορυφώθηκαν με τις Συμβάσεις της Χάγης (1899 και 1907). Είναι σημαντικό ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις συμμετείχαν και βοήθησαν στον καθορισμό αυτών των Συμβάσεων, ακόμα κι αν δεν δεσμεύονταν νομικά από αυτές.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί επίσης ότι υπήρχε μια ισχυρή αίσθηση ρεαλισμού σε όλα αυτά τα έργα. Ο διεθνισμός σήμαινε προσαρμογή στα ρεαλιστικά γεγονότα της διεθνοποίησης. Ελεύθερο εμπόριο, διεθνείς οργανισμοί, διαιτησία: όλα επιδιώκουν να διαχειριστούν τη νέα πραγματικότητα της παγκόσμιας διασύνδεσης. Για τους διεθνιστές του 19ου αιώνα, δεν υπήρχε αντίθεση μεταξύ φιλελευθερισμού και ρεαλισμού.

Το ίδιο ίσχυε και για τον εθνικισμό και τον διεθνισμό. Σε αντίθεση με τους σημερινούς, οι φιλελεύθεροι του 19ου αιώνα είδαν τον εθνικισμό, την ατομική ελευθερία και τη διεθνή αρμονία ως συμπληρωματικά. Αυτό οδηγεί στον Kant αλλά η σύνθεση έγινε με μεγαλύτερη επιρροή από τον Giuseppe Mazzini, ο οποίος ήταν και ένθερμος Ιταλός εθνικιστής και ένας από τους πιο διάσημους φιλελεύθερους και διεθνιστές του αιώνα. Ο Mazzini υποστήριζε μια ειρηνική, ομόσπονδη Ευρώπη των Εθνών. Μια ένωση εθνικών δημοκρατιών θεωρούσε ότι θα ήταν πολύ πιο ειρηνική από ένα σύστημα ισορροπίας δυνάμεων που κυριαρχείται από αυταρχικούς μονάρχες (Moravcsik, 1992).

Ο διεθνισμός και ο θεσμισμός έχουν αναπτυχθεί ως βασικές έννοιες στη θεωρία της φιλελεύθερης σχολής των διεθνών σχέσεων (Dunne, 2005). Ο διεθνισμός δίνει έμφαση στο ρόλο που παίζουν οι διεθνείς οργανισμοί και η διεθνής κοινωνία στις παγκόσμιες υποθέσεις. Η διεθνής κοινωνία υπάρχει όταν, σύμφωνα με τον Hedley Bull (1977), μια ομάδα κρατών, έχοντας επίγνωση ορισμένων κοινών συμφερόντων και κοινών αξιών, διαμορφώνει μια κοινωνία με την έννοια ότι αντιλαμβάνονται ότι δεσμεύονται από ένα κοινό σύνολο κανόνων στις σχέσεις τους μεταξύ τους και συμμετέχουν στη λειτουργία κοινών θεσμών. Αυτή η διεθνής κοινωνία βασίζεται στην ιδέα της συνεργασίας μεταξύ των κρατών που έχουν κοινούς στόχους και συμφέροντα. Ο φιλελεύθερος θεσμισμός υποστηρίζει ότι για να υπάρξει ειρήνη στις διεθνείς υποθέσεις, τα κράτη πρέπει να συνεργαστούν και να αποδώσουν στην πράξη μέρος της κυριαρχίας τους για τη δημιουργία ολοκληρωμένων κοινοτήτων για την

προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και την ανταπόκριση σε περιφερειακά και διεθνή θέματα ασφάλειας (Lamt, 2005).

Ο φιλελεύθερος θεσμισμός επικεντρώνεται στην ιδέα της περίπλοκης αλληλεξάρτησης, όπως υποστηρίχθηκε για πρώτη φορά από τον Robert Keohane και τον Joseph Nye στη δεκαετία του 1970, δίνοντας έμφαση σε τέσσερα χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τον θεσμισμό από τον ρεαλισμό, όπως: α) πολλαπλά κανάλια που επιτρέπουν την αλληλεπίδραση μεταξύ των παραγόντων πέρα από τα εθνικά σύνορα και που αυξάνουν την αλληλεπίδραση και τους δεσμούς μεταξύ φορέων και μη κρατικών φορέων και, β) απόδοση ισότιμης προσοχής σε όλα τα ζητήματα, δηλαδή δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ υψηλής και χαμηλής πολιτικής σε αντίθεση με τον ρεαλισμό στον οποίο δίνεται έμφαση σε θέματα ασφάλειας και την παρακμή της στρατιωτικής δύναμης ως μέσο με το οποίο καθορίζεται η πολιτική (Keohane & Nye, 1977).

Επιπλέον, σε ένα φιλελεύθερο θεσμικό μοντέλο, τα κράτη επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν τα απόλυτα κέρδη μέσω της συνεργασίας, επομένως τα κράτη ανησυχούν λιγότερο για τα πλεονεκτήματα που επιτυγχάνουν άλλα κράτη στις συμφωνίες συνεργασίας. Το μεγαλύτερο εμπόδιο στη συνεργασία στις παγκόσμιες υποθέσεις είναι η μη συμμόρφωση ή η εξαπάτηση από τα κράτη. Εστιάζοντας σε διεθνείς οργανισμούς όπως τα Ηνωμένα Έθνη, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Παγκόσμια Τράπεζα, ο φιλελεύθερος θεσμισμός δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην ήπια δύναμη και τη συνεργασία μέσω των μορφών και διαδικασιών του διεθνούς δικαίου, των μηχανισμών της διπλωματίας και των γενικών διεθνών οργανισμών. (Bull, 1977).

Η επικέντρωση γίνεται σε διεθνείς οργανισμούς και διεθνή καθεστώτα που βασίζονται σε κανόνες, κανόνες και αρχές που συμβάλλουν στη διαχείριση της αλληλεπίδρασης κρατικών και μη κρατικών φορέων σε ζητήματα όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι αυτό που κάνει το επιχείρημα του θεσμισμού να είναι τόσο επιτακτικό καθώς επιτρέπει την ανάμειξη σε μη κρατικούς παράγοντες και σε εκείνους που

θα περιθωριοποιηθούν από το νεωτεριστικό σχέδιο που θα επανέλθει στις παγκόσμιες υποθέσεις. Επιπλέον, τα καθεστώτα και τα θεσμικά όργανα δίνουν έμφαση στη χρήση της πολυμέρειας και της συνεργασίας ως μέσο απόκτησης συμφερόντων για τα κράτη. Τα διεθνή καθεστώτα όπως οι αρχές, οι κανόνες και οι διαδικασίες περιέχουν όλα όσα προσεγγίζει ο David Keohane (1984) ως διαταγή για τη συμπεριφορά αφού υπονοούν υποχρεώσεις, παρόλο που αυτές οι υποχρεώσεις δεν είναι εκτελεστές μέσω ενός ιεραρχικού νομικού συστήματος.

Κατά την άποψη του Keohane (1984), τα διεθνή καθεστώτα πρέπει να προσεγγίζονται εντός των ορίων των περιοχών των ζητημάτων και δεδομένου ότι οι τομείς των θεμάτων εξαρτώνται από τις αντιλήψεις και τη συμπεριφορά των παραγόντων, τα όριά τους αλλάζουν σταδιακά με την πάροδο του χρόνου (Keohane, 1984). Έτσι ο θεσμισμός διαφοροποιείται θεωρητικά από τον ρεαλισμό καθώς οι θεσμοί μπορούν να αναπτύξουν κανόνες που προάγουν την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την οικονομική ανάπτυξη.

Οι πιο ριζοσπαστικοί θεσμιστές έδωσαν μεγαλύτερη σημασία στο ρόλο της πολυμερούς προσέγγισης και της συνεργασίας που εστιάζει στην παγκόσμια διακυβέρνηση και στις επιπτώσεις που έχει η παγκοσμιοποίηση στη θεωρία. Υποστηρίζουν ότι η άνοδος της παγκοσμιοποίησης και οι ανησυχίες για την τρομοκρατία, τη διακίνηση ναρκωτικών και πανδημίες όπως το HIV/AIDS, COVID-19, έδειξαν ότι τα κράτη δεν μπορούν πλέον να αντιδρούν μονομερώς σε αυτές τις απειλές και ότι μόνο μέσω περιφερειακών και παγκόσμιων καθεστώτων μπορούν να ανταποκριθούν στον συντονισμό των πολιτικών που απαιτούνται για την αντιμετώπιση νέων απειλών για την ασφάλεια. Η ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ένα άλλο παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο τα κράτη έχουν σχηματίσει μια περιφερειακή κοινότητα για την αντιμετώπιση ζητημάτων πολιτικής και επίσης εγείρει ερωτήματα σχετικά με το εάν η κυριαρχία είναι πράγματι ιερή. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, μπορεί να υποστηριχθεί, ότι δημιούργησε ένα σύνολο κανόνων που επιτρέπει στα κράτη να

συγκεντρώνουν συλλογικά αποτελέσματα που δεν είναι διαθέσιμα σε αυτά ξεχωριστά και αυτόνομα (Jurille& Caporaso, 1999).

Ενώ η ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης εγείρει ερωτήματα σχετικά με την κρατική κυριαρχία και τη νομιμότητα των ισχυρισμών των κρατών για μονομερή δράση για την αντιμετώπιση παγκόσμιων προβλημάτων, ο φιλελεύθερος θεσμισμός ως θεωρία εστιάζει στα παραδείγματα ενός ορθολογικού και μοντερνισμού συστήματος. Ο φιλελεύθερος θεσμισμός αναγνωρίζει ακόμη ότι τα κράτη είναι οι βασικοί παράγοντες στις διεθνείς σχέσεις και ότι τα κράτη επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν τα απόλυτα κέρδη μέσω της συνεργασίας. Η ιδέα των απόλυτων κερδών στη συνεργασία μεταξύ των κρατών έχει οδηγήσει σε κριτική του θεσμισμού, καθώς εστιάζει κυρίως σε τομείς στους οποίους τα κράτη έχουν αμοιβαία συμφέροντα όπως το φιλελεύθερο οικονομικό σύστημα και όχι τη συνεργασία σε στρατιωτικά θέματα ή θέματα ασφάλειας (Claude, 1971).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ-ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Στα δημοκρατικά κράτη η ασφάλεια έχει εξέχουσα αξία. Εξετάζοντας τη βιβλιογραφία για τις διεθνείς σχέσεις εξάγεται το συμπέρασμα ότι αν και η έννοια της ασφάλειας είναι περίπλοκη και αμφιλεγόμενη, όσον αφορά τα επίπεδα ασφάλειας (ατομικά, εθνικά και διεθνή), υπάρχει μια ελάχιστη συναίνεση σχετικά με τον ορισμό της. Σύμφωνα με τους Krause & Nye (1975), η ασφάλεια ορίζεται ως η απουσία της πιθανότητας απειλής για την επιβίωση. Ωστόσο, υποστηρίζουν την άποψη ότι η ασφάλεια είναι κάτι παραπάνω από την επιβίωση και ενσωματώνει την προστασία τριών βασικών αξιών: της ευημερίας, της ανεξαρτησίας και του κύρους (Krause & Nye, 1975). Ο Barry Buzan (1991) ορίζει την ασφάλεια ως την επιδίωξη της ελευθερίας από την απειλή. Η ασφάλεια είναι μια αξία και πρέπει να συνυπάρχει και να ανταγωνίζεται μεταξύ πολλών αξιών όπως για παράδειγμα η δημοκρατία, η οικονομική ευημερία, η πολιτιστική ανάπτυξη.

Στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου, η σύλληψη της ασφάλειας ήταν συγκριτικά απλή και καλά καθορισμένη, αλλά το νέο πλαίσιο ασφάλειας είναι πολύ περίπλοκο και πολυδιάστατο. Ενώ η παγκοσμιοποίηση έχει αλλάξει δραματικά τον τρόπο λειτουργίας του κόσμου, το τέλος του Ψυχρού Πολέμου αποτέλεσε ένα γεγονός που έθεσε υπό αμφισβήτηση ορισμένες κεντρικές παραδοχές της παραδοσιακής σύλληψης της ασφάλειας. Όπως υποστηρίζει ο Bill McSweeney, το πρόβλημα με την παραδοσιακή αντίληψη της ασφάλειας δεν ήταν μόνο ότι έδινε έμφαση στη στρατιωτική διάσταση της παραμελώντας άλλες διαστάσεις, αλλά επίσης ότι εστίαζε σε στρατιωτικά και μη στρατιωτικά ζητήματα μέσω μίας στατιστικής προσέγγισης (McSweeney, 1999).

Στην πραγματικότητα, η στρατιωτική και κρατικο-κεντρική αντίληψη της ασφάλειας αντικαταστάθηκε από μια νέα αντίληψη που δίνει έμφαση στο ρόλο των μη κρατικών φορέων και των απειλών πέρα από την κρατική-κεντρική ασφάλεια. Οι υποστηρικτές της παραδοσιακής

αντίληψης για την ασφάλεια υποστηρίζουν ότι ζητήματα όπως η φτώχεια, η μετανάστευση και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος δεν είναι εγγενώς θέματα ασφάλειας. Μετατρέπονται σε ανησυχίες στις μελέτες ασφαλείας μόνο όταν απειλούν να προκαλέσουν ένοπλη σύγκρουση. Αυτό συμβαίνει γιατί η παραδοσιακή προσέγγιση στην ασφάλεια επιμένει στον καθορισμό του πεδίου της αποκλειστικά όσον αφορά τη μελέτη της απειλής, της χρήσης και του ελέγχου της στρατιωτικής δύναμης (Walt, 1991).

Από την άλλη πλευρά, οι κριτικές προσεγγίσεις στην έννοια της ασφάλειας επικρίνουν την παραδοσιακή αντίληψη της λόγω της εστίασης σε εξωτερικές προκλήσεις και ιδίως στις στρατιωτικές απειλές που θέτουν τα αντίπαλα κράτη. Οι επικριτές της παραδοσιακής αντίληψης υποστηρίζουν ότι, αντί να προέρχονται από αντίπαλα κράτη, η προέλευση των σύγχρονων απειλών για την ασφάλεια είναι είτε μη κρατική (εγχώρια είτε διακρατική) ή ακόμα και το ίδιο το κράτος αποτελεί απειλή για τους πολίτες του (Miller, 2001). Πράγματι, πολλές απειλές για την ανθρωπότητα δεν προέρχονται πλέον από επιθετικά κράτη, αλλά έχουν παγκόσμιο και διακρατικό χαρακτήρα, όπως η ρύπανση, οι ασθένειες, τα ναρκωτικά, η απειλή πολλαπλασιασμού των όπλων μαζικής καταστροφής, η διεθνής τρομοκρατία, το οργανωμένο έγκλημα και οι πανδημίες.

Η παρουσία βασικών πολιτικών θεσμών που παρέχουν επαρκείς και κατάλληλες οδούς άσκησης δικαιωμάτων, έκφρασης απόψεων και αντιμετώπισης παραπόνων είναι ζωτικής σημασίας για τη μείωση της πιθανότητας βίαιων συγκρούσεων και αναταραχών. Αυτό περιλαμβάνει μια αντιπροσωπευτική κεντρική κυβέρνηση ικανή να παρέχει τα βασικά στοιχεία της χρηστής διακυβέρνησης. Ωστόσο, αυτό δεν συμβαίνει σε πολλές χώρες. Τα εμπόδια στην πολιτική συμμετοχή και στις κακές συνθήκες διαβίωσης συχνά ενθαρρύνουν την ένταξη σε αντάρτικους στρατούς, μια υπόθεση που υποστηρίζεται από το έργο της Barbara Walter, η οποία μελέτησε τον επαναλαμβανόμενο χαρακτήρα του εμφυλίου πολέμου (Walter, 2004). Ο όρος «εύθραυστη κατάσταση» υποδηλώνει μια επικίνδυνη ανάπτυξη μετά τον ψυχρό πόλεμο.

Χαρακτηριστικό τέτοιων κρατών είναι η κατάρρευση του νόμου και της τάξης, μαζί με τις βασικές υπηρεσίες. Αυτό το φαινόμενο συνοδεύεται συχνά από βίαιες συγκρούσεις, όπως στη Σομαλία. Όπου τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του κράτους είναι ισχυρά, είναι πολύ πιθανές οι μεγάλες συγκρούσεις και η ανθρώπινη ανασφάλεια, όπως στη Νέα Ζηλανδία (Henderson & Bellamy, 2002). Πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι ένα ισχυρό και σταθερό κράτος δεν αποτελεί απόλυτη εγγύηση αποδεκτής ανθρώπινης ασφάλειας για τους πολίτες της. Για παράδειγμα, η δικτατορία της Βόρειας Κορέας αφήφησε πολλές προβλέψεις κατάρρευσης, αλλά έχει ένα τρομακτικό αρνητικό ρεκόρ για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Οι εσωτερικές διαιρέσεις όπως αυτές που προέρχονται από την εθνικότητα, την περιοχή, τη θρησκεία και την οικονομική ανισότητα μπορούν να προκαλέσουν ένταση, απειλώντας τελικά την ανθρώπινη ασφάλεια όταν οι ομάδες δεν μπορούν να επιλύσουν τις διαφορές τους ειρηνικά. Εάν η μεγαλύτερη εθνοτική ομάδα σε μια πολυεθνική κοινωνία αποτελεί απόλυτη πλειοψηφία, ο κίνδυνος εξέγερσης αυξάνεται κατά περίπου 50%. Σε τέτοιες κοινωνίες, οι μειονότητες μπορεί λογικά να φοβούνται ότι ακόμη και μια δημοκρατική πολιτική διαδικασία μπορεί να προκαλέσει τον μόνιμο αποκλεισμό τους από την επιρροή (DeRouen & Heo, 2007). Οι κοινωνικοοικονομικά κυρίαρχες εθνοτικές μειονότητες διατρέχουν ιδιαίτερο κίνδυνο, όπως στην περίπτωση των εθνικών Κινέζων στην Ινδονησία ή τις Φιλιππίνες (Chua, 2003). Υπήρξαν επίσης ορισμένες εντάσεις μεταξύ των τοπικών πληθυσμών και των Κινέζων μεταναστών στην Αφρική.

Ο κίνδυνος αναταραχής και συγκρούσεων μπορεί να αυξηθεί περαιτέρω από έντονη αντιπαλότητα μεταξύ δύο ομάδων παρόμοιου μεγέθους για θέματα όπως η πολιτική επιρροή και η εξουσία. Τόσο η πόλωση όσο και η κυριαρχία μπορούν να προκαλέσουν προβλήματα. Μια πολύ πολωμένη κοινωνία χωρισμένη σε δύο ίσες ομάδες έχει εκτιμώμενο κίνδυνο εμφύλιου πολέμου περίπου έξι φορές υψηλότερο από μια πιο ομοιογενή κοινωνία. Η δυσαρέσκεια μπορεί να είναι ιδιαίτερα δυνατή όταν

οι άνθρωποι αγωνίζονται για το δικαίωμά τους να ζουν στο προγονικό τους σπίτι, όπως ήταν εμφανές στον πόλεμο της Αιθιοπίας (1976-1985). Η σύγκρουση στη Νιγηρία από το 1967 έως το 1970 δείχνει τον δυνητικά καταστροφικό χαρακτήρα των εθνοτικών διχασμών. Η Ινδία έχει βιώσει σοβαρές συγκρούσεις μεταξύ Ινδουιστών και Μουσουλμάνων, όπως και για τον αμφισβητούμενο ιερό τόπο της Αγόντια.

Πέρα από την οικονομική ζημία που προκαλείται από συγκρούσεις, η κακή οικονομική ανάπτυξη περιορίζει τους διαθέσιμους πόρους για την κατασκευή ισχυρών πολιτικών θεσμών. Ομοίως, η ικανότητα της κυβέρνησης να ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τις απαιτήσεις του πληθυσμού περιορίζεται από μια φτωχή οικονομία. Εδώ τα παράπονα για οικονομικά προβλήματα όπως ο πληθωρισμός και η ανεργία αυξάνονται καθώς επηρεάζουν τις συνθήκες διαβίωσης και γίνονται ισχυρότερα καθώς επιδεινώνονται οι συνθήκες. Για παράδειγμα, η παρακμή της οικονομίας της Βενεζουέλας, παρά τον πλούτο της σε πετρέλαιο, έχει οδηγήσει σε μαζικές αναταραχές τα τελευταία χρόνια. Η παγκοσμιοποίηση συμβάλλει σε αυτό το αποτέλεσμα, καθώς οι τεχνολογικές καινοτομίες επιτρέπουν ακόμη και σε άτομα στις φτωχότερες και πιο απομακρυσμένες περιοχές να μάθουν για καλύτερες συνθήκες αλλού. Η δυσαρέσκεια με την κυβέρνηση εντείνεται όταν οι συνθήκες διαβίωσης των ομάδων είναι άνισες λόγω της ευνοϊκής κυβέρνησης και της διαφθοράς (DeRouen & Heo, 2007). Έτσι οι άνθρωποι είναι πιο πιθανό να υποστηρίξουν φατρίες που υπόσχονται καλύτερες συνθήκες ακόμη και με χρήση βίας. Η ιδιοκτησία των πόρων γίνεται συχνά ένα ζήτημα όταν η ιδιοκτησία (ειδικά της γης) κατανέμεται άνισα. Για παράδειγμα, η ιδιοκτησία λευκών αγροκτημάτων στη Ζιμπάμπουε και τη Νότια Αφρική, και οι κυβερνητικές κινήσεις για την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος, προκάλεσαν εντάσεις. Η λεηλασία των φυσικών πόρων από μια μειονότητα μπορεί να χρηματοδοτήσει ευκαιριακές εξεγέρσεις. Μέσω όλων αυτών των παραγόντων, οι πόροι μπορούν να παρακινήσουν τις συγκρούσεις (Collier & Hoeffler, 2005). Τα διαμάντια έχουν αναγνωριστεί ότι επηρεάζουν τη συχνότητα εμφυλίου πολέμου, αλλά γενικά όχι την έναρξη των συγκρούσεων. Οι πόροι από τα

διαμάντια μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη χρηματοδότηση παρατεταμένων συγκρούσεων (Lujala et al., 2005).

Ακόμη και ελλείπει βίαιων συγκρούσεων, η οικονομική δυσφορία μπορεί να απειλήσει την ανθρώπινη ασφάλεια. Η παγκόσμια έκθεση του 2019 για τις επισιτιστικές κρίσεις υπολόγισε ότι πάνω από 113 εκατομμύρια άνθρωποι σε 53 χώρες παρουσίασαν οξεία πείνα και χρειάζονταν επείγουσα βοήθεια για τη διατροφή και τα μέσα διαβίωσης το 2018. Οι συγκρούσεις και η ανασφάλεια ήταν ο βασικός παράγοντας της επισιτιστικής ανασφάλειας. Περίπου 74 εκατομμύρια άνθρωποι - τα δύο τρίτα των ατόμων που αντιμετωπίζουν οξεία πείνα - βρίσκονταν σε 21 χώρες και εδάφη που επλήγησαν από συγκρούσεις ή ανασφάλεια. Περίπου 33 εκατομμύρια από αυτούς τους ανθρώπους ζούσαν σε 10 χώρες στην Αφρική. Το κλίμα και οι φυσικές καταστροφές ώθησαν άλλα 29 εκατομμύρια άτομα σε καταστάσεις οξείας επισιτιστικής ανασφάλειας, ενώ τα οικονομικά σοκ ήταν ο πρωταρχικός μοχλός της οξείας επισιτιστικής ανασφάλειας για 10,2 εκατομμύρια ανθρώπους (Food Security Information Network, 2019).

Η οικονομική κακοδιαχείριση και η διαφθορά αποτελούν σημαντικές απειλές για την επιβίωση των ανθρώπων σε πολλές χώρες. Τέτοια προβλήματα εμποδίζουν την ανάπτυξη, αυξάνουν το κόστος ζωής και ενδέχεται να ενθαρρύνουν τη δυσαρέσκεια. Η Transparency International, μια μη κυβερνητική οργάνωση που καταπολεμά τη διαφθορά, συμπεριέλαβε 180 χώρες και εδάφη στον Δείκτη Αντιλήψεων Διαφθοράς του 2018. Αυτές κατατάχθηκαν από τα αντιληπτά επίπεδα διαφθοράς του δημόσιου τομέα σύμφωνα με ειδικούς και επιχειρηματίες που χρησιμοποιούν κλίμακα από 0 έως 100. Εδώ το 0 (μηδέν) ήταν πολύ διεφθαρμένο και το 100 ήταν άψογο. Η έκθεσή τους ανέφερε ότι περισσότερες από τα δύο τρίτα των χωρών σημείωσαν κάτω από 50, με μέσο όρο 43. Επιπλέον, παρά την πρόοδο, οι περισσότερες χώρες αποτυγχάνουν να σημειώσουν σοβαρές επιθέσεις κατά της διαφθοράς. Η διαφθορά ήταν η χειρότερη στη Σομαλία, τη Συρία, το Νότιο Σουδάν, την

Υεμένη, τη Βόρεια Κορέα και το Σουδάν. Οι λιγότερο διεφθαρμένες ήταν η Δανία, η Νέα Ζηλανδία, η Φινλανδία, η Σιγκαπούρη, η Σουηδία και η Ελβετία (Transparency International, 2019).

Οι απειλές μιας οικονομικής ανισότητας για την ανθρώπινη ασφάλεια είναι ιδιαίτερα εμφανείς όταν υπήρχε προηγουμένως αστάθεια και σύγκρουση. Τον Φεβρουάριο του 2011, ο Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας των Ηνωμένων Εθνών σημείωσε ότι ο παγκόσμιος δείκτης τιμών των τροφίμων (ένα μέτρο της μηνιαίας μεταβολής στις διεθνείς τιμές ενός καλάθιού τροφίμων) είχε αυξηθεί πάνω από την προηγούμενη κορυφή του Ιουνίου 2008, ένα έτος κατά το οποίο οι αυξήσεις των τιμών των τροφίμων πυροδότησαν βίαιες διαμαρτυρίες σε χώρες που κυμαίνονται από την Αϊτή και τις Φιλιππίνες έως την Υεμένη. Το 2008, οι αυξήσεις των τιμών οφείλονταν σε παράγοντες όπως η ξηρασία, οι πλημμύρες και οι αυξήσεις των τιμών του πετρελαίου. Το 2010, αυτοί οι παράγοντες επέστρεψαν, μαζί με εικασίες για αδύναμες συγκομιδές το 2011 (Gilmour, 2011). Η Παγκόσμια Τράπεζα υπολόγισε ότι οι αυξήσεις των τιμών των τροφίμων έφεραν 44 εκατομμύρια άτομα στον αναπτυσσόμενο κόσμο πίσω στη φτώχεια. Τελικά, ο δείκτης τιμών των τροφίμων κορυφώθηκε το 2011 μεταξύ 2001 και Αυγούστου 2019. Επιπλέον, η παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη και σταθερότητα απειλήθηκε από τον εμπορικό πόλεμο ΗΠΑ-Κίνας και άλλους παράγοντες, όπως η επιβράδυνση της κινεζικής οικονομίας και οι ανησυχίες για τον αντίκτυπο της αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση, που ολοκληρώθηκε στις 31 Ιανουαρίου 2020.

Οι φυσικές καταστροφές μπορούν σαφώς να έχουν σοβαρές διαταραχές σε ήδη οικονομικά ευάλωτες χώρες. Ενώ τα ακαδημαϊκά στοιχεία σχετικά με τον οικονομικό αντίκτυπο των φυσικών καταστροφών είναι μικτά, οι φυσικές καταστροφές μπορούν να καταστρέψουν απτά περιουσιακά στοιχεία, όπως κτίρια και εξοπλισμό μαζί με το ανθρώπινο κεφάλαιο, μειώνοντας έτσι την παραγωγική τους ικανότητα (Ono, 2015). Ο αρνητικός αντίκτυπος των φυσικών καταστροφών φαίνεται από τον

σεισμό της Αϊτής τον Ιανουάριο του 2010 που προκάλεσε έως και 300.000 θανάτους. Εδώ η αναταραχή προκλήθηκε από τον αργό ρυθμό της ανασυγκρότησης μετά την καταστροφή.

Οι οικονομικές απειλές μπορούν να επιδεινωθούν περαιτέρω από τη συχνά επίσημα καθορισμένη λύση - περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη - συμβάλλοντας στον περιβαλλοντικό αντίκτυπο της περιοχής στα οικοσυστήματα, καθώς και στην παγκόσμια οικολογική υπέρβαση της ανθρωπότητας. Η πρώτη μπορεί να βλάψει ανεπανόρθωτα τις τοπικές δομές οικολογικής υποστήριξης, ενώ η δεύτερη μπορεί να προκαλέσει παρόμοια ζημιά παγκοσμίως και διαιωνίζει την ανισότητα και την εκμετάλλευση. Οι συνέπειες αυτές οδηγούν σε συχνά απρόβλεπτα (από τους συνηθισμένους βασικούς φορείς λήψης αποφάσεων) κόστη στην υγειονομική περίθαλψη και την οικονομία, που με τη σειρά τους καθιστούν μελλοντικές οικονομικές απειλές ακόμη πιο σοβαρές.

Οι ξένες επενδύσεις και η εξάρτηση από δάνεια μπορούν επίσης να αποσταθεροποιήσουν. Ενώ τα ποσοστά άμεσων ξένων επενδύσεων στην Αφρική έχουν αυξηθεί τα τελευταία χρόνια, λίγα είναι γνωστά για το πώς αυτό θα επηρεάσει το πολιτικό περιβάλλον. Ορισμένες έρευνες δείχνουν ότι σε κράτη με χαμηλό σεβασμό για τις πολιτικές ελευθερίες ή με ανθυγιεινές οικονομίες (όπως έλλειμμα μετρητών), η αυξημένη πρόσβαση σε επενδύσεις συνδέεται με μεγαλύτερο αριθμό δράσεων σύγκρουσης με το κράτος. Αυτό μπορεί να συμβεί επειδή η πρόσβαση ωθεί τα καθεστώτα στη χρήση βίαιων στρατηγικών για την προστασία του εσωτερικού τους περιβάλλοντος και για να διασφαλίσουν την επιβίωσή τους ενάντια στην αντιπολίτευση και τους ένοπλους μαχητές (Kishi et al., 2017). Η εξάρτηση από τα δάνεια είναι ένας άλλος κίνδυνος, ειδικά όταν τα δάνεια ξοδεύονται άσκοπα και δεν μπορούν να εξοφληθούν, κάτι που μπορεί να αποτρέψει την κυβέρνηση από την παροχή βασικών υπηρεσιών και να ενθαρρύνει την αναταραχή.

Η προώθηση και η προστασία της υγείας είναι ουσιαστικής σημασίας για τη διασφάλιση της ευημερίας του ανθρώπου, καθώς και της

βιώσιμης οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, και των λειτουργικών δομών οικολογικής υποστήριξης. Οι άνθρωποι αξιολογούν την υγεία ως μια από τις υψηλότερες προτεραιότητές τους, γεγονός που την καθιστά συχνά πολιτικό ζήτημα και ένα πιθανό παράπονο καθώς τα καθεστώτα προσπαθούν να ανταποκριθούν στις προσδοκίες των λαών. Οι συνθήκες στις οποίες οι άνθρωποι μεγαλώνουν, ζουν, εργάζονται και γερνούν επηρεάζουν έντονα την ποιότητα της ζωής και των θανάτων τους. Η εκπαίδευση, η στέγαση, η τροφή και η απασχόληση έχουν αντίκτυπο στην υγεία, όπως και τα πρότυπα περιβαλλοντικής υγείας μιας χώρας. Η έγκαιρη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, συμπεριλαμβανομένης της προώθησης, της πρόληψης, της θεραπείας και της αποκατάστασης είναι επίσης σημαντική. Αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί για την πλειονότητα των ατόμων χωρίς ένα λειτουργικό σύστημα χρηματοδότησης της υγείας (WHO, 2010). Έτσι, οι χώρες χαμηλού εισοδήματος που αντιμετωπίζουν συγκρούσεις και καταστροφές που βλάπτουν σημαντικά το σύστημα υγείας, τη βασική υποδομή και την περιβαλλοντική βάση κινδυνεύουν ιδιαίτερα. Αυτό συμβαίνει επειδή είναι λιγότερο ικανές να ανοικοδομήσουν τα συστήματά τους, και με τη σειρά τους μπορεί να βιώσουν μαζικές αιτίες και περαιτέρω αναταραχές.

Η Υεμένη, όπου μαινεται ένας εμφύλιος πόλεμος, εμφάνισε ένα ξέσπασμα χολέρας που το 2017 αποτέλεσε την μεγαλύτερη και ταχύτερη εξάπλωση της νόσου στη σύγχρονη ιστορία. Μεταξύ 28 Σεπτεμβρίου 2016 και 12 Μαρτίου 2018, αναφέρθηκαν 1.103.683 ύποπτα κρούσματα χολέρας και 2.385 θάνατοι (Shaikh, 2018). Ο ιός του Έμπολα έπληξε ιδιαίτερα τις φτωχές αφρικανικές πολιτείες. Μέχρι τις αρχές Αυγούστου 2019, υπήρξαν πάνω από 1.800 θάνατοι και πάνω από 2.700 άτομα μολύνθηκαν από ένα ξέσπασμα που ξεκίνησε τον Αύγουστο του 2018. Αυτό αντιπροσώπευε τη δεύτερη μεγαλύτερη εστία στην ιστορία του ιού. Ακολούθησε η επιδημία 2013-2016 στη Δυτική Αφρική που σκότωσε πάνω από 11.300 άτομα.

Μερικές απειλές επηρεάζουν δυσανάλογα την παγκόσμια υγεία, και ως εκ τούτου απειλούν ιδιαίτερα την ανθρώπινη ασφάλεια. Σύμφωνα με τον ΠΟΥ, οι κυριότεροι παγκόσμιοι κίνδυνοι για τη θνησιμότητα (εκτός από τις μολυσματικές ασθένειες) ήταν η υψηλή αρτηριακή πίεση (υπεύθυνη για το 13% των θανάτων παγκοσμίως), η χρήση καπνού (εννέα τοις εκατό), η υψηλή γλυκόζη στο αίμα (έξι τοις εκατό), η σωματική αδράνεια (έξι τοις εκατό), και το υπερβολικό βάρος και η παχυσαρκία (πέντε τοις εκατό). Αυτοί αύξησαν τον κίνδυνο χρόνιων παθήσεων όπως καρδιακών παθήσεων, διαβήτη και καρκίνων. Επηρεάζουν δε όλες τις ομάδες εισοδήματος.

Με εξαίρεση τη χρήση αλκοόλ, όλες οι απειλές επηρέασαν ιδιαίτερα τους πληθυσμούς σε χώρες χαμηλού εισοδήματος, ιδίως στη Νοτιοανατολική Ασία και την υποσαχάρια Αφρική. Η χρήση αλκοόλ έχει ένα μοναδικό γεωγραφικό μοτίβο. Το βάρος του ήταν υψηλότερο για τους άνδρες στην Αφρική, τις χώρες μεσαίου εισοδήματος στην Αμερική και ορισμένες χώρες με υψηλό εισόδημα (WHO, 2009).

Σύμφωνα με τον ΠΟΥ, από τους 56,9 εκατομμύρια θανάτους παγκοσμίως το 2016, οι ισχαιμικές καρδιακές παθήσεις και το εγκεφαλικό επεισόδιο ήταν οι μεγαλύτεροι δολοφόνοι στον κόσμο και αντιστοιχούσαν σε 15,2 εκατομμύρια θανάτους. Αυτές οι ασθένειες υπήρξαν οι κύριες αιτίες θανάτου παγκοσμίως τα τελευταία 15 χρόνια. Οι λοιμώξεις του κατώτερου αναπνευστικού ήταν η πιο θανατηφόρα μεταδοτική ασθένεια, προκαλώντας 3,0 εκατομμύρια θανάτους παγκοσμίως το 2016. Πάνω από τους μισούς θανάτους σε χώρες με χαμηλό εισόδημα κατά το 2016 προκλήθηκαν από μεταδοτικές ασθένειες, μητρικές αιτίες, καταστάσεις που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης και του τοκετού και διατροφικές ανεπάρκειες. Αντίθετα, λιγότερο από επτά τοις εκατό των θανάτων σε χώρες με υψηλό εισόδημα προήλθαν από τέτοιες αιτίες. Οι λοιμώξεις του κατώτερου αναπνευστικού ήταν από τις κύριες αιτίες θανάτου σε όλες τις ομάδες εισοδήματος (WHO, 2018).

Οι περισσότερες απειλές για την υγεία διαφέρουν ανάλογα με το εισόδημα. Ένα υψηλό ποσοστό των φτωχών του κόσμου εκτιμάται ότι δεν έχει πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας απλώς και μόνο επειδή δεν μπορούν να πληρώσουν όταν τις χρειάζονται. Ο κίνδυνος προσβολής από ασθένειες αυξάνεται σε μεγάλο βαθμό από τις αντίξοες περιβαλλοντικές συνθήκες στις οποίες ζουν. Κινδυνεύουν να ωθηθούν στη φτώχεια καθώς η ασθένεια τους εμποδίζει να εργαστούν (WHO, 2010). Στις χώρες με χαμηλό εισόδημα, σχετικά λίγοι κίνδυνοι ευθύνονται για μεγάλο ποσοστό θανάτων και απώλεια υγιών ετών. Αυτοί οι κίνδυνοι ενεργούν γενικά αυξάνοντας τη συχνότητα εμφάνισης ή σοβαρότητας των μολυσματικών ασθενειών. Ο κύριος παράγοντας κινδύνου για τις χώρες χαμηλού εισοδήματος ήταν λιποβαρές, περίπου το 10% του συνολικού βάρους των ασθενειών. Σε συνδυασμό, τα παιδικά λιποβαρή, οι ελλείψεις μικροθρεπτικών συστατικών (σίδηρος, βιταμίνη Α και ψευδάργυρος) και ο μη βέλτιστος θηλασμός προκάλεσαν επτά τοις εκατό των θανάτων και 10% του συνολικού βάρους της νόσου. Η συνδυασμένη επιβάρυνση από αυτούς τους διατροφικούς κινδύνους ήταν σχεδόν ισοδύναμη με ολόκληρη την ασθένεια και τον φόρτο των χωρών υψηλού εισοδήματος (WHO, 2009). Για όσους δεν πεθαίνουν, η συχνή ασθένεια και η χρόνια αναπηρία εμποδίζουν τα παιδιά να φοιτήσουν στο σχολείο και οι ενήλικες να εργαστούν ή να φροντίσουν τις οικογένειές τους. Έτσι, οι οικογένειες μπορούν να παγιδευτούν σε μια πτωτική σπείρα φτώχειας, χαμένων ευκαιριών και κακής υγείας.

Για τις χώρες με υψηλό και μεσαίο εισόδημα (και για τις εύπορες ελίτ στις φτωχές χώρες), οι σημαντικότεροι παράγοντες κινδύνου είναι οι χρόνιες ασθένειες όπως οι καρδιακές παθήσεις και ο καρκίνος. Ο καπνός είναι ένας από τους κύριους κινδύνους και για τους δύο. Αυτό αντιπροσώπευε το 11% του βάρους της νόσου και το 18% των θανάτων σε χώρες με υψηλό εισόδημα. Για αυτές τις χώρες, το αλκοόλ, το υπερβολικό βάρος και η αρτηριακή πίεση ήταν οι κύριες αιτίες απώλειας ετών υγιούς ζωής (WHO, 2009). Ακόμη και σε χώρες με υψηλό εισόδημα όπου οι άνθρωποι εξακολουθούν να απολαμβάνουν συγκριτικά υψηλή

ανθρώπινη ασφάλεια, οι καταστροφές μπορούν να δημιουργήσουν σοβαρές απειλές για την υγεία που προκαλούν τόσο οξύ τραύμα όσο και μακροχρόνια προβλήματα υγείας. Η Νέα Ζηλανδία έχει ιστορία σεισμών, αν και οι θάνατοι ήταν συγκριτικά χαμηλοί (Bellamy, 2016). Οι σεισμοί του Σεπτεμβρίου 2010 και Φεβρουαρίου 2011 στο Christchurch της Νέας Ζηλανδίας, προκάλεσαν εκτεταμένα προβλήματα όπως άγχος, κατάθλιψη και άγχος μεταξύ των κατοίκων. Ο καταστροφικός σεισμός του Μαρτίου 2011 στην Ιαπωνία προκάλεσε σημαντικά μακροπρόθεσμα ζητήματα υγείας δεδομένου του μεγέθους του και της σχετικής ραδιενεργού ρύπανσης. Στις χώρες μεσαίου εισοδήματος, οι κίνδυνοι για χρόνιες ασθένειες προκαλούν επίσης το μεγαλύτερο μερίδιο θανάτων. Κίνδυνοι όπως το ανασφαλές σεξ, το ανασφαλές νερό και η έλλειψη υγιεινής προκαλούν μεγαλύτερο μερίδιο της επιβάρυνσης της νόσου από ότι στις χώρες με υψηλό εισόδημα (WHO, 2009).

Οι απειλές μπορούν ομοίως να επηρεαστούν από τη δημογραφία. Το προφίλ των κινδύνων ποικίλλει ανάλογα με την ηλικία. Ορισμένοι κίνδυνοι επηρεάζουν τα παιδιά σχεδόν αποκλειστικά, όπως το λιποβαρές και η διατροφή (εκτός από την έλλειψη σιδήρου). Μεταξύ των ενηλίκων οι κίνδυνοι ποικίλλουν επίσης σημαντικά με την ηλικία. Μεγάλο μέρος του βάρους για την υγεία από εθιστικές ουσίες, ανασφαλές σεξ, απουσία αντισύλληψης, ανεπάρκεια σιδήρου και παιδική σεξουαλική κακοποίηση εμφανίζεται σε νεότερους ενήλικες. Σε αντίθεση με αυτό, το βάρος της υγείας από παράγοντες κινδύνου για χρόνιες παθήσεις όπως οι καρδιαγγειακές παθήσεις και οι καρκίνοι πέφτει κυρίως σε ηλικιωμένους ενήλικες. Άνδρες και γυναίκες έχουν επηρεαστεί εξίσου από κινδύνους που σχετίζονται με τη διατροφή, το περιβάλλον και το μη ασφαλές σεξ. Ωστόσο, οι άνδρες υπέφεραν πάνω από το 75% της επιβάρυνσης από εθιστικές ουσίες και το μεγαλύτερο μέρος της επιβάρυνσης από επαγγελματικούς κινδύνους. Οι γυναίκες υπέστησαν ολόκληρο το βάρος λόγω έλλειψης αντισύλληψης και μη ασφαλών αμβλώσεων, 80% των θανάτων προκαλούνται από έλλειψη σιδήρου και περίπου τα δύο τρίτα

του βάρους προκαλείται από σεξουαλική κακοποίηση παιδιών (WHO, 2009).

Ο καταστροφικός αντίκτυπος του σεισμού της Ιαπωνίας το 2011 στην πυρηνική του βιομηχανία υπογράμμισε το ρόλο ενός ασφαλούς περιβάλλοντος στη δημόσια υγεία. Η ρύπανση σε πολλές μορφές, ραδιενεργή ή χημική, μπορεί να έχει καταστροφικές επιπτώσεις στην υγεία των ανθρώπων που κυμαίνονται από οξεία ασθένεια έως χρόνιες δυσλειτουργίες μεγάλης εμβέλειας που συχνά παραμένουν αδιάγνωστες (Chen et al., 2004). Και εδώ το κύριο βάρος συνήθως φέρουν οι φτωχοί του κόσμου, αν και καταστροφές, όπως αυτή στην Ιαπωνία, ενεργούν αδιάκριτα. Ο αντίκτυπός τους τείνει επίσης να είναι περιφερειακός ή παγκόσμιος παρά οριοθετημένος σε εθνικό επίπεδο, και οι προσπάθειες μετριασμού συχνά βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην ικανότητα της φύσης να ανανεώνεται, ή τουλάχιστον να αραιώνει τους επιβλαβείς παράγοντες. Τέτοιες θεαματικές καταστροφές μερικές φορές αποσπώνται από τον ουσιαστικό ρόλο των υγιών οικοσυστημάτων παντού στη διατήρηση της υγείας των ανθρώπινων πληθυσμών, με την παραγωγή τροφίμων, καταφυγίων και ενέργειας και με την ανακύκλωση των αποβλήτων σε βιομάζα και καθαρό νερό. Αυτές οι βασικές λειτουργίες, οι οποίες συχνά δεν εμφανίζονται ακόμη και σε οικονομικές αναλύσεις της κατάστασης της υγείας μιας χώρας, τείνουν να γίνουν προφανείς μόνο όταν η ακεραιότητα ενός οικοσυστήματος διακυβεύεται από τον ανθρώπινο αντίκτυπο ή όταν οι ικανότητές του γίνονται υπερβολικές (Crisp, 2010). Τα οικοσυστήματα υποστηρίζουν επίσης την υγεία του ανθρώπινου πληθυσμού μέσω άλλων μηχανισμών, οι λεπτομέρειες των οποίων δεν έχουν ακόμη κατανοηθεί (Chivian, 2001).

Οι συγκρούσεις, η κακή διακυβέρνηση και η εκτεταμένη φτώχεια μπορούν να προκαλέσουν μια αναγνωρισμένη κυβέρνηση να χάσει τον έλεγχο της επικράτειάς της, οπότε οι παράνομες δραστηριότητες, όπως η καλλιέργεια ναρκωτικών, μπορούν να διαδοθούν. Η καλλιέργεια ή ο έλεγχος της παράνομης βιομηχανίας ναρκωτικών συχνά παρέχει ζωτική

πηγή εσόδων για αντάρτικες ομάδες. Η καλλιέργεια μπορεί επίσης να γίνει πηγή εισοδήματος για άτομα των οποίων οι οικονομικές επιλογές μειώθηκαν λόγω συγκρούσεων ή που ζουν σε περιοχές που ελέγχονται από αντάρτες και εγκληματικές ομάδες. Υπολογίζεται ότι το 95% της παγκόσμιας παραγωγής οπίου πραγματοποιείται σε χώρες που αντιμετωπίζουν εμφύλιους πολέμους.

Η σχέση μεταξύ συγκρούσεων και παράνομων ναρκωτικών καταδεικνύεται από την Κολομβία. Οι κολομβιανές πηγές πληροφοριών έχουν εκτιμήσει ότι το 40% των συνολικών εξαγωγών κοκαΐνης της χώρας ελέγχονται από παραστρατιωτικούς και τους συμμάχους τους στον υπόκοσμο των ναρκωτικών. Πράγματι, είναι αδύνατο να γίνει διάκριση μεταξύ παραστρατιωτικών και εμπόρων ναρκωτικών (Human Rights Watch, 2003). Πάνω από 900 τόνοι κοκαΐνης παρήχθησαν στην Κολομβία κατά τη διάρκεια του 2017, προκαλώντας φόβους ότι έχασε τον πόλεμο κατά των ναρκωτικών. Σημαντικό ρόλο μπορούν επίσης να παίξουν ισχυροί εξωτερικοί παράγοντες που ενδιαφέρονται για το εμπόριο ναρκωτικών, όπως η βρετανική κυβέρνηση κατά τη διάρκεια του πολέμου του 19ου αιώνα. Σε ορισμένες χώρες (π.χ. Νοτιοανατολική Ασία), η καλλιέργεια και η εμπορία ναρκωτικών χρησιμεύουν ως εισοδηματικές πηγές σε διεφθαρμένες κυβερνήσεις.

Η σκόπιμη ανθρωποκτονία αντιπροσωπεύει το πιο σοβαρό τέλος του φάσματος του βίαιου εγκλήματος, και ως εκ τούτου αποτελεί σημαντική απειλή για την ανθρώπινη ασφάλεια. Ένα τέτοιο έγκλημα βοηθά στη διαμόρφωση των αντιλήψεων των ανθρώπων σχετικά με την ανασφάλεια, συχνά αναφέρεται ευρέως και επηρεάζει τη στάση απέναντι στην επιβολή του νόμου. Ευρέως διαδεδομένες διαμαρτυρίες μπορούν να προκύψουν όταν οι αρχές πιστεύεται ότι είναι ανίκανες ή απρόθυμες να αντιμετωπίσουν την εμφάνιση του βίαιου εγκλήματος. Αυτό αποδεικνύεται από μαζικές διαμαρτυρίες κατά του εγκλήματος στο Μεξικό που προκλήθηκαν από πολλούς θανάτους που σχετίζονται με τη βία και τα ναρκωτικά. Ο Πρόεδρος Felipe Calderon ανέπτυξε το στρατό για να

πολεμήσει τα καρτέλ το 2006, και πάνω από 28.000 άνθρωποι είχαν πεθάνει μέχρι το 2010 με τη βία να εξαπλώνεται στην Κεντρική Αμερική. Πράγματι, η υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Χίλαρι Κλίντον τον Σεπτέμβριο του 2010 σχολίασε ότι η μεξικανική βία που σχετίζεται με τα ναρκωτικά είχε όλο και περισσότερο τα χαρακτηριστικά μιας εξέγερσης. Τον Μάρτιο του 2018, ο Πρόεδρος των Φιλιππίνων Ροντρίγκο Ντουτέρτε δήλωσε ότι σχεδίαζε να αποσύρει τη χώρα του από το ΔΠΔ αφού άρχισε να εξετάζει τον αμφιλεγόμενο πόλεμο του κατά των ναρκωτικών. Η αστυνομία ισχυρίστηκε ότι είχαν σκοτώσει περίπου 4.000 «υπόπτους» ναρκωτικών, ενώ οι ομάδες δικαιωμάτων ανέφεραν ότι ο αριθμός θα μπορούσε να είναι πολύ υψηλότερος. Η χώρα εγκατέλειψε επίσημα το ICC τον Μάρτιο του 2019.

Ως ένα από τα πιο αποτελεσματικά καταγεγραμμένα εγκλήματα, τα δεδομένα επιβολής του νόμου για σκόπιμη ανθρωποκτονία είναι γενικά πιο εύκολα διαθέσιμα από ότι για άλλα εγκλήματα. Έτσι, τα ποσοστά σκόπιμης ανθρωποκτονίας ανά 100.000 πλυθησμό έχουν χρησιμοποιηθεί μερικές φορές ως πληρεξούσιο για τα επίπεδα βίαιου εγκλήματος, ή ακόμα και του συνολικού εγκλήματος (Harrendorf et al., 2010).

Σύμφωνα με τις συμβάσεις για την τρομοκρατία, όπως το ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας της Γενεύης και το ψήφισμα 1566 (2004), ο ΟΗΕ αναφέρεται στην τρομοκρατία ως ενέργειες που προορίζονται να προκαλέσουν θάνατο ή σοβαρή σωματική βλάβη σε πολίτες ή μη μαχητές, όταν σκοπός τους είναι να εκφοβίσουν έναν πληθυσμό, ή να αναγκάσουν μια Κυβέρνηση ή έναν διεθνή οργανισμό να δεσμευτεί ή να απόσχει από οποιαδήποτε πράξη. Η τρομοκρατία επέτρεψε σε πιο αδύναμες και μικρότερες ανταρτικές ομάδες να θέσουν σοβαρές απειλές για την ανθρώπινη ασφάλεια. Η απειλή της τρομοκρατίας αναγνωρίζεται διεθνώς, ιδίως μετά τις επιθέσεις της Αλ Κάιντα στις 11 Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ. Αυτές οι επιθέσεις άφησαν σχεδόν 3.000 άτομα νεκρούς ή αγνοούμενους (DeRouen & Heo, 2007).

Σύμφωνα με το Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ, το 2017 συνολικά 8.584 τρομοκρατικές επιθέσεις σημειώθηκαν παγκοσμίως, με αποτέλεσμα περισσότερους από 18.700 θανάτους και περισσότεροι από 19.400 ανθρώπους τραυματίστηκαν. Αυτά τα στοιχεία των θυμάτων περιλάμβαναν περισσότερους από 4.400 θανάτους δραστών και 1.400 τραυματισμούς δραστών. Ο συνολικός αριθμός τρομοκρατικών επιθέσεων παγκοσμίως το 2017 μειώθηκε κατά 23% και οι συνολικοί θάνατοι λόγω τρομοκρατικών επιθέσεων μειώθηκαν κατά 27%, σε σύγκριση με το 2016. Αυτή η συνολική τάση οφείλεται κυρίως σε σημαντικά λιγότερες επιθέσεις και θανάτους στο Ιράκ. Αν και οι επιθέσεις πραγματοποιήθηκαν σε 100 χώρες το 2017, το 59% όλων των επιθέσεων σημειώθηκαν σε πέντε χώρες (Αφγανιστάν, Ινδία, Ιράκ, Πακιστάν και Φιλιππίνες). Το 70% όλων των θανάτων που οφείλονται σε τρομοκρατικές επιθέσεις σημειώθηκαν στο Αφγανιστάν, το Ιράκ, τη Νιγηρία, τη Σομαλία και τη Συρία. Η ISIS ήταν υπεύθυνη για περισσότερες επιθέσεις και θανάτους από οποιαδήποτε άλλη ομάδα δραστών το 2017. Ωστόσο, πραγματοποίησε 23% λιγότερες τρομοκρατικές επιθέσεις και προκάλεσε 53% λιγότερους συνολικούς θανάτους, σε σύγκριση με το 2016. Η ISIS και οι ομάδες της είχαν δεσμευτεί να πραγματοποιήσουν επιθέσεις σε πάνω από 20 χώρες το 2017. Ο ISIS και η National Thowheed Jamath συνδέθηκαν με τον βομβαρδισμό της Σρι Λάνκα τον Απρίλιο του 2019 που σκότωσε περισσότερους από 250 ανθρώπους, ενώ τον Αύγουστο του 2019 αναφέρθηκε ότι ο ISIS είχε ανακτήσει δύναμη στο Ιράκ και τη Συρία.

Η ανάπτυξη τρομοκρατικών ομάδων διευκολύνθηκε από τη σύνδεση μεταξύ συγκρούσεων και τρομοκρατίας. Η έλλειψη ελέγχου του κράτους επί της επικράτειας, καθώς και η γενική απουσία νόμου και τάξης, μπορούν να βοηθήσουν τις τρομοκρατικές ομάδες. Σε αυτές τις περιοχές, οι τρομοκράτες μπορούν να λειτουργήσουν με ελάχιστη ή καθόλου παρέμβαση από τις κρατικές αρχές. Πράγματι, οι τρομοκρατικές οργανώσεις αποτελούν συχνά μια μαχητική φατρία πολύ μεγαλύτερων ομάδων πολιτικής αντιπολίτευσης, η πλειονότητα των οποίων παραμένει

μη μαχητική. Οι τρομοκράτες μπορούν να δημιουργήσουν οργανωτικές δομές, να στρατολογήσουν και να εκπαιδεύσουν οπαδούς και να αναπτύξουν διεθνή δίκτυα πληροφοριών και προμηθειών. Οι συγκρούσεις, μαζί με τις «αδέξιες» προσπάθειες μιας κυβέρνησης για τον έλεγχό της, θα μπορούσαν επίσης να κάνουν τους ανθρώπους πιο δεκτικούς στην υποστήριξη τρομοκρατών ή τουλάχιστον να αποδεχθούν την παρουσία τους. Οι τρομοκράτες εκμεταλλεύονται συχνά τα έντονα συναισθήματα που προκύπτουν από το θάνατο και την καταστροφή.

Το Αφγανιστάν δείχνει πώς οι χώρες που αντιμετωπίζουν συγκρούσεις μπορούν να γίνουν τρομοκρατικά καταφύγια. Αφού οι Ταλιμπάν κατέλαβαν την εξουσία το 1996, επέτρεψαν στην Αλ Κάιντα να ιδρύσουν βάσεις και ο Οσάμα Μπιν Λάντεν, ο αρχηγός της τρομοκρατικής οργάνωσης, φέρεται να ζούσε εκεί. Παρά το γεγονός ότι οι Ταλιμπάν έχασαν την εξουσία τον Δεκέμβριο του 2001, παρέμειναν οι συγκρούσεις και οι παρανομίες, καθώς και τα στοιχεία των Ταλιμπάν και της Αλ Κάιντα λειτουργούσαν εντός της χώρας ή κοντά στα σύνορά της. Μια μελέτη που δημοσιεύθηκε το 2018 διαπίστωσε ότι οι Ταλιμπάν είχαν τον πλήρη έλεγχο σε 14 περιοχές (τέσσερα τοις εκατό της χώρας) και είχαν ενεργή και ανοιχτή φυσική παρουσία σε 263 άτομα (66%). Επιπλέον, τον Σεπτέμβριο του 2019 αναφέρθηκε ότι οι Ταλιμπάν ελέγχουν περισσότερο έδαφος από ότι οποιαδήποτε στιγμή μετά την εισβολή των ΗΠΑ το 2001. Ούτε ο θάνατος του Οσάμα Μπιν Λάντεν τον Μάιο του 2011 έθεσε τέλος στις επιθέσεις της Αλ Κάιντα. Ομοίως, ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Αντόνιο Γκουτέρες δήλωσε τον Φεβρουάριο του 2019 ότι ο ISIS έχει ουσιαστικά εξελιχθεί σε ένα κρυφό δίκτυο και βρίσκεται σε μια φάση μετάβασης, προσαρμογής και ενοποίησης. Ο αρχηγός του ISIS Abu Bakr al-Baghdadi τον Απρίλιο του 2019 δεσμεύθηκε επίσης να εκδικηθεί για την απώλεια της επικράτειάς του.

Η τρομοκρατία που χρηματοδοτείται από το κράτος αντιπροσωπεύει την αμοιβαία κατάσταση, όπου οι τρομοκρατικές μέθοδοι χρησιμοποιούνται από μια κυβερνούσα φατρία για να προωθήσουν την

ατζέντα τους και να ενισχύσουν την εξουσία τους αποφεύγοντας τον δημόσιο έλεγχο. Στα γνωστά παραδείγματα περιλαμβάνονται οι στρατιωτικές δικτατορίες του 20ού αιώνα στη Λατινική Αμερική, το Ιράκ του Σαντάμ Χουσεΐν και άλλες αυτοκρατορίες στη Μέση Ανατολή και μερικά από τα πιο ολοκληρωτικά καθεστώτα πίσω από το «σιδηρούν παραπέτασμα». Μια προβληματική παραλλαγή της κρατικής χρηματοδότησης της τρομοκρατίας μπορεί να εμφανιστεί με τις ριζοσπαστικές και σαρωτικές αντιτρομοκρατικές πολιτικές. Αυτές εφαρμόζονται από ένα καθεστώς ως απάντηση σε μια τρομοκρατική εξέγερση. Σε τέτοιες περιπτώσεις, ο γενικός πληθυσμός μπορεί να συσχετιστεί μεταξύ της βαρβαρότητας της κυβέρνησης και των τρομοκρατών. Πράγματι, η Διεθνής Αμνηστία τον Απρίλιο του 2011 ανακοίνωσε μια μεγάλη παγκόσμια εκστρατεία για την Ασφάλεια και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Αυτή είχε ως στόχο την έκθεση κυβερνήσεων που παραβίασαν τα ανθρώπινα δικαιώματα στο όνομα της εθνικής ασφάλειας ή της καταπολέμησης της τρομοκρατίας, ή κυβερνήσεων που χρησιμοποίησαν την απειλή της τρομοκρατίας ως πρόσχημα για να υπονομεύσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Στις χώρες που επικρίθηκαν για τέτοιες ενέργειες περιλαμβάνονται οι ΗΠΑ, η Τουρκία και το Πακιστάν (Amnesty International, 2011).

Το φυσικό περιβάλλον μέσα στο οποίο οι άνθρωποι ζουν και αλληλεπιδρούν παρέχει μια ουσιαστική βάση για τη ζωή τους. Αυτό συμβαίνει επειδή τα οικοσυστήματα παρέχουν βασικές υπηρεσίες για τις ανθρώπινες κοινότητες: παραγωγή τροφίμων, πρώτων υλών και ενέργειας και ανακύκλωση αποβλήτων σε πόρους. Αυτές οι υπηρεσίες δεν μπορούν να αντικατασταθούν με τεχνολογικά σχεδιασμένες μεθόδους, καθώς η λειτουργία των τεχνολογικών συσκευών εξαρτάται από τις υπηρεσίες οικοσυστήματος και από μη ανανεώσιμους πόρους (Myers, 1993).

Το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ εντοπίζει και κατατάσσει τους παγκόσμιους κινδύνους μέσω της ετήσιας Έρευνας για την Αντίληψη των Κινδύνων, το οποίο ζητά από το δίκτυο των επιχειρήσεων, της

κυβέρνησης, της κοινωνίας των πολιτών και των ηγετών σκέψης να εκτιμήσουν τους κινδύνους που αντιμετωπίζει ο κόσμος. Οι περιβαλλοντικοί κίνδυνοι κυριάρχησαν στα αποτελέσματα της Παγκόσμιας Έκθεσης Κινδύνων το 2019 και στις δύο διαστάσεις: της πιθανότητας και του αντικτύπου τους. Συνολικά, οι πέντε κίνδυνοι που πιθανότατα θα προκύψουν κατά σειρά πιθανότητας ήταν: ακραία καιρικά φαινόμενα (π.χ. πλημμύρες και καταιγίδες) η αποτυχία του μετριασμού και της προσαρμογής της κλιματικής αλλαγής, σημαντικές φυσικές καταστροφές (π.χ. σεισμοί, τσουνάμι, ηφαιστειακές εκρήξεις και γεωμαγνητικές καταιγίδες), μαζικά περιστατικά απάτης/κλοπής δεδομένων και μεγάλης κλίμακας επιθέσεις στον κυβερνοχώρο. Οι πέντε κίνδυνοι που θα είχαν το μεγαλύτερο αντίκτυπο, ταξινομημένοι σύμφωνα με το μέγεθός τους, ήταν: όπλα μαζικής καταστροφής, η αποτυχία του μετριασμού και της προσαρμογής της κλιματικής αλλαγής, ακραία καιρικά φαινόμενα, κρίσεις νερού και μεγάλες φυσικές καταστροφές (Myers & Whiting, 2019).

Ένας βασικός δείκτης για την κατάσταση του περιβάλλοντος είναι η βιοποικιλότητα. Αυτό αντικατοπτρίζει τον αριθμό, την ποικιλία και τη μεταβλητότητα των ζωντανών οργανισμών και πώς ποικίλλουν ανάλογα με την τοποθεσία και την αλλαγή με την πάροδο του χρόνου. Η βιοποικιλότητα είναι σημαντική για την ακεραιότητα και την ανθεκτικότητα όλων των οικοσυστημάτων και αποτελεί τη βάση για τα οφέλη που παρέχουν τα οικοσυστήματα στους ανθρώπους. Η απώλεια βιοποικιλότητας έχει άμεσες και έμμεσες αρνητικές επιπτώσεις σε οκτώ βασικούς παράγοντες. Οι πρώτοι τέσσερις είναι: επισιτιστική ασφάλεια (η βιοποικιλότητα αυξάνει συχνά την προσαρμοστικότητα των κοινοτήτων στις αλλαγές), ευπάθεια (τα οικοσυστήματα τείνουν να χάνουν την ανθεκτικότητα και τη σταθερότητά τους καθώς χάνονται είδη), υγεία (μια ισορροπημένη διατροφή απαιτεί διαφορετικά τρόφιμα) και ενεργειακή ασφάλεια (το καύσιμο ξύλου παρέχει πάνω από το ήμισυ της ενέργειας που χρησιμοποιείται στις αναπτυσσόμενες χώρες, και έτσι οι ελλείψεις μπορούν να προκαλέσουν σημαντικά προβλήματα). Οι άλλοι παράγοντες είναι: καθαρό νερό (η απώλεια δασών και λεκανών απορροής μειώνει την

ποιότητα και τη διαθεσιμότητα του νερού), κοινωνικές σχέσεις και πολιτιστική ταυτότητα (πολλοί πολιτισμοί αποδίδουν αξίες στα οικοσυστήματα ή στα συστατικά τους), ελευθερία επιλογής τρόπου ζωής (η απώλεια ειδών και οικοσυστημάτων συχνά σημαίνει απώλεια επιλογών) και τέλος βασικά υλικά (η βιοποικιλότητα παρέχει αγαθά που πρέπει να ζήσουν οι άνθρωποι).

Η σημασία του περιβάλλοντος τονίζεται από τη σημασία της βιοποικιλότητας. Απειλές για την οικολογική ακεραιότητα μπορεί να έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην ανθρώπινη ασφάλεια. Πράγματι, η βιοποικιλότητα και η ακεραιότητα των οικοσυστημάτων απειλούνται διεθνώς με πολλούς τρόπους. Η προστασία και αποκατάσταση των οικοσυστημάτων και η διασφάλιση της πρόσβασης σε υπηρεσίες οικοσυστήματος είναι απαραίτητες για την εξάλειψη της ακραίας φτώχειας και της πείνας. Η μείωση της αποψίλωσης και της υποβάθμισης της γης και η ενίσχυση των αποθεμάτων άνθρακα στα δάση, τις ξηρές περιοχές, τα λιβάδια και τις καλλιέργειες χρειάζονται για τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής. Και η προστασία της βιοποικιλότητας των δασών και των λεκανών απορροής υποστηρίζει καθαρό και άφθονο νερό. Αυτά είναι μόνο μερικά από τα οφέλη της βιοποικιλότητας. Ωστόσο, παρά την κατανόηση αυτή, η απώλεια βιοποικιλότητας συνεχίζεται σε όλο τον κόσμο.

Το 2017, Γερμανοί ερευνητές διαπίστωσαν ότι τα τελευταία 27 χρόνια είχε σημειωθεί πτώση κατά 75% στον πληθυσμό των εντόμων που είναι κρίσιμα για τα συστήματα διατροφής, αυξάνοντας τους φόβους για οικολογικό Αρμαγεδδών. Η ανθρώπινη καταστροφή οικοτόπων για γεωργία, εξόρυξη, ανάπτυξη υποδομών και παραγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου ήταν ο κύριος μοχλός της απώλειας βιοποικιλότητας. Μια μελέτη που υποστηρίζεται από τον ΟΗΕ για τη βιοποικιλότητα το 2018 ανέφερε ότι η βιοποικιλότητα, η βασική ποικιλία μορφών ζωής στη γη, συνεχίζει να μειώνεται σε κάθε περιοχή του κόσμου (Doyle, 2018). Οι ανθρώπινες δραστηριότητες προκάλεσαν ανησυχητική μείωση της

ποικιλίας των φυτών και των ζώων, θέτοντας έτσι σε κίνδυνο την τροφοδοσία τροφίμων, καθαρού νερού και ενέργειας.

Η Διακυβερνητική Επιτροπή για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC) έχει εκτιμήσει ότι η υπερθέρμανση του πλανήτη είναι πιθανό να φτάσει τους $+1,5^{\circ}\text{C}$ μεταξύ 2030 και 2052 εάν συνεχίσει να αυξάνεται με τον τρέχοντα ρυθμό. Οι κίνδυνοι που σχετίζονται με το κλίμα για την υγεία, τα προς το ζην, την επισιτιστική ασφάλεια, την παροχή νερού, την ανθρώπινη ασφάλεια και την οικονομική ανάπτυξη αναμένεται να αυξηθούν με τέτοια αύξηση της θερμοκρασίας. Επιπλέον, οι ΗΠΑ τον Ιούνιο του 2017 ανέφεραν ότι θα αποσυρθούν από τη Συμφωνία του Παρισιού για τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής τον Δεκέμβριο του 2015, ο κεντρικός στόχος της οποίας περιλαμβάνει την επιδίωξη προσπάθειών για τον περιορισμό της αύξησης της παγκόσμιας θερμοκρασίας στους $+1,5^{\circ}\text{C}$. Δεδομένων των σημαντικών και αξιόπιστων στοιχείων για την κλιματική αλλαγή, η έλλειψη ενεργών κινήσεων για την αντιμετώπιση του ζητήματος από ορισμένες χώρες είναι ανησυχητική. Η κλιματική αλλαγή μπορεί να διαδραματίσει ρόλο στην προώθηση των συγκρούσεων. Για παράδειγμα, τα παραδοσιακά συστήματα κατανομής πόρων μπορούν να διαβρωθούν εάν οι αγρότες ξαφνικά πρέπει να προσαρμοστούν σε διαφορετικές εποχές καλλιέργειας ή οι κτηνοτρόφοι πρέπει να μετακινήσουν τα βοοειδή τους σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Τέτοιες συγκρούσεις έχουν αναφερθεί γύρω από τη λίμνη Τσαντ της Αφρικής μεταξύ αγροτών και βοσκών. Ενώ υπάρχει συζήτηση σχετικά με τα ευρήματά τους, ορισμένες μελέτες έχουν δείξει ότι η κλιματική αλλαγή προκάλεσε ή επιδείνωσε μια σοβαρή ξηρασία στη Συρία κατά τα τέλη της δεκαετίας του 2000 που πυροδότησε μαζική μετανάστευση από αγροτικές περιοχές σε πόλεις, συμβάλλοντας σε εντάσεις που οδήγησαν στον εμφύλιο πόλεμο.

Ο αντίκτυπος των περιβαλλοντικών απειλών στην ανθρώπινη ασφάλεια είναι εμφανής και σε άλλες καταστροφές. Τον Αύγουστο του 2010 οι πυρκαγιές που προκλήθηκαν από ένα σοβαρό κύμα θερμότητας

σκότωσαν ανθρώπους και κατέστρεψαν τις καλλιέργειες στη Ρωσία. Αυτή η καταστροφή οδήγησε τη Ρωσία, τον τρίτο μεγαλύτερο εξαγωγέα σιταριού στον κόσμο το 2009, να απαγορεύσει τις εξαγωγές σιτηρών, αυξάνοντας έτσι τις διεθνείς τιμές σιταριού. Τον ίδιο μήνα, ορισμένοι επιστήμονες συνέδεσαν αυτές τις πυρκαγιές, μαζί με τις πλημμύρες στην Κίνα και το Πακιστάν, με την υπερθέρμανση του πλανήτη. Μια έκθεση του Κέντρου Έρευνας για την Επιδημιολογία Καταστροφών διαπίστωσε ότι οι σεισμοί και τα τσουνάμι ήταν αιτίες για την απώλεια ζωής περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο τύπο κινδύνου το 2018, με πάνω από 10.000 ζωές να χάνονται. Πλημμύρες, ξηρασίες, καταιγίδες και πυρκαγιές επηρέασαν περισσότερα από 57 εκατομμύρια άτομα. Οι πλημμύρες επηρέασαν τον μεγαλύτερο αριθμό (πάνω από 35 εκατομμύρια), με 23 εκατομμύρια μόνο στην Κεράλα της Ινδίας. Πάνω από 9 εκατομμύρια επηρεάστηκαν από την ξηρασία παγκοσμίως. Ο πληθυσμός της Κένυας αντιπροσώπευε το ένα τρίτο αυτού του αριθμού, ακολουθούμενοι από χώρες της Κεντρικής Αμερικής (2,5 εκατομμύρια άτομα). Οι ΗΠΑ βίωσαν το θανατηφόρο ξέσπασμα πυρκαγιών για έναν αιώνα, και η Ελλάδα υπέστη ρεκόρ αριθμό θανάτων από πυρκαγιές, καθώς 126 άτομα έχασαν τη ζωή τους. Με πιο ζεστές, ξηρότερες συνθήκες, τέτοιες καταστροφές έχουν γίνει πιο συχνές. Διαφορετικές κλιματολογικές συνθήκες σημαίνουν επίσης ότι τα δάση μπορεί να χρειαστούν πολύ περισσότερο χρόνο για να ανακάμψουν.

Ένας διαφορετικός τρόπος με τον οποίο η περιβαλλοντική επιδείνωση μπορεί να απειλήσει την ανθρώπινη ασφάλεια πηγάζει από τη σχέση μεταξύ διαθεσιμότητας πόρων και της σταθερότητας των ανθρώπινων οικονομιών και κοινωνιών. Ιστορικά παραδείγματα πολιτισμών, ακόμη και ολόκληρων αυτοκρατοριών, που κατέρρευσαν λόγω βλάβης στο οικοσύστημα δείχνουν αυτήν την ουσιαστική εξάρτηση (Diamond, 2005). Άλλα πιο σύγχρονα παραδείγματα δείχνουν ότι η έλλειψη φυσικών πόρων που προκαλείται από την επιδείνωση του περιβάλλοντος συχνά οδηγεί σε βίαιες συγκρούσεις και στη μαζική εκτόπιση των οικολογικών προσφύγων (Homer-Dixon, 1999). Η αύξηση

της συχνότητας και της σοβαρότητας τέτοιων κρίσεων καταδεικνύει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις σε ορισμένες περιπτώσεις μέσω της υπερκατανάλωσης (McKee, 2005).

Οι επικριτές της έννοιας της ασφάλειας μέσω της παραδοσιακής αντίληψης όχι μόνο βλέπουν τα μη στρατιωτικά προβλήματα ως πηγή συγκρούσεων, αλλά υποστηρίζουν επίσης ότι οι μη στρατιωτικές απειλές είναι πολύ πιο σημαντικές για τους περισσότερους ανθρώπους από ότι οι στρατιωτικές, ειδικά μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Ακόμα και πριν από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, ορισμένοι αναλυτές όπως ο Richard Ullman υποστήριξαν ότι ο ορισμός της εθνικής ασφάλειας κυρίως με στρατιωτικούς όρους μεταφέρει μια βαθιά ψευδή εικόνα της πραγματικότητας και υπάρχει ανάγκη επανεξέτασής της (Ullman, 1983). Ωστόσο, ιδίως από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η έννοια της ασφάλειας αμφισβητείται ολοένα και περισσότερο στη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων. Στο επίκεντρο αυτής της συζήτησης, έχουν γίνει προσπάθειες εμβάθυνσης και διεύρυνσης της έννοιας της ασφάλειας από το επίπεδο του κράτους στην κοινωνία και στα άτομα, και από στρατιωτικά σε μη στρατιωτικά θέματα. Στον κόσμο όπως διαμορφώθηκε μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, πολλοί κίνδυνοι και προκλήσεις για την ασφάλεια στερούνται της φυσικότητας και της αμεσότητας της σύγκρουσης Ανατολής-Δύσης, που οι κίνδυνοι ήταν πιο σαφείς και ορατοί. Αντ' αυτού, η νέα ατζέντα της ασφαλείας αποτελείται όλο και περισσότερο από πιο άυλους και διάχυτους κινδύνους και προκλήσεις. Δύο βασικές εξελίξεις ήταν κεντρικές για τη διεθνή ασφάλεια στην εποχή μετά τον Ψυχρό Πόλεμο: η εμφάνιση νέων απειλών όπως η τρομοκρατία και το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, και ο πολλαπλασιασμός μη κρατικών φορέων όπως οι μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ), οι διεθνικές εταιρείες και ιδιωτικές εταιρείες ασφάλειας στην παροχή ανθρωπίνης, εθνικής, και διεθνούς ασφάλειας.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου επικράτησε το ρεαλιστικό μοντέλο των διεθνών σχέσεων, και σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, η

διεθνής πολιτική βασίστηκε στην ανάγκη τα κράτη να επιβιώσουν και να αυξήσουν την εξουσία τους σε ένα αναρχικό διεθνές σύστημα. Όλες οι προτεραιότητες και οι ανάγκες εντός των κρατών ήταν δευτερεύουσες σε αυτήν την προσέγγιση. Στην περίοδο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, οι ακαδημαϊκές συζητήσεις για την ασφάλεια συνοδεύονται από το αυξανόμενο ενδιαφέρον των επαγγελματιών για την ανθρώπινη ασφάλεια, το οποίο με τη σειρά του δικαιολογείται από μια σειρά εξελίξεων που ήταν ορατές κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, αλλά έγιναν πιο εμφανείς στη συνέχεια. Αυτές οι εξελίξεις περιλάμβαναν: (α) αυξανόμενες ανισότητες στις οικονομικές ευκαιρίες τόσο εντός όσο και μεταξύ κρατών, (β) αυξανόμενες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι λαοί στον αναπτυσσόμενο κόσμο που βρέθηκαν στο περιθώριο μιας παγκοσμιοποιημένης παγκόσμιας οικονομίας, γ) μείωση των μη ανανεώσιμων πόρων που οδηγούν οικογένειες και ομάδες στην μετανάστευση, (δ) αυξανόμενα ρατσιστικά συναισθήματα και βία ως αντίδραση στις πιέσεις της μετανάστευσης από τον αναπτυσσόμενο στον ανεπτυγμένο κόσμο και (ε) ο πολλαπλασιασμός εντός του κράτους συγκρούσεων του δημόσιου συμφέροντος και της πίεσης για ανθρωπιστική παρέμβαση (Bilgin, 2003).

Σε αυτό το πλαίσιο, η ανθρώπινη ασφάλεια είναι ένα αναδυόμενο παράδειγμα για την κατανόηση των παγκόσμιων τρωτών σημείων που εντοπίζουν αυτοί που αμφισβητούν την παραδοσιακή έννοια της ασφάλειας. Η πρώτη διατύπωση της ανθρώπινης ασφάλειας στη διεθνή πολιτική έγινε το 1991 σε ένα παναφρικανικό συνέδριο που συγχρηματοδοτήθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη (ΟΗΕ) και τον Οργανισμό της Αφρικανικής Ενότητας. Σε αυτό το συνέδριο, υποστηρίχθηκε ότι η έννοια της ασφάλειας υπερβαίνει τις στρατιωτικές εκτιμήσεις και πρέπει να ερμηνευθεί σε σχέση με την ασφάλεια των ατόμων προκειμένου να ζουν ειρηνικά και να έχουν πρόσβαση σε βασικούς πόρους για τη ζωή του (Hough, 2008). Η έκθεση του 1994 για την ανθρώπινη ανάπτυξη του προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών αποτέλεσε σημαντικό σημείο καμπής για την έννοια της ανθρώπινης ασφάλειας. Αυτή η έκθεση

διατύπωσε τέσσερα σημεία σχετικά με την ανάγκη απομάκρυνσης από μια προσέγγιση εθνικής ασφάλειας προς μια προσέγγιση που δίνει έμφαση στην ανθρώπινη ασφάλεια. Πρώτον, η έκθεση παρουσίασε την ανθρώπινη ασφάλεια ως μια παγκόσμια ανησυχία που αφορά τους ανθρώπους σε όλο τον κόσμο ανεξάρτητα από τη γεωγραφική θέση. Δεύτερον, η έκθεση υποστήριξε ότι τα στοιχεία της ασφάλειας είναι αλληλεξαρτώμενα: η ταλαιπωρία σε ένα μέρος του κόσμου είναι πιθανό να επηρεάσει άλλα μέρη. Τρίτον, η ανθρώπινη ασφάλεια διασφαλίζεται καλύτερα μέσω της πρόληψης και όχι της παρέμβασης μετά την κρίση. Τέταρτον, η έκθεση υποστήριξε ότι η εστίαση για την ασφάλεια πρέπει να είναι οι άνθρωποι και όχι τα κράτη (Hough, 2008).

Η έννοια της ανθρώπινης ασφάλειας έχει προκύψει από την αναγνώριση ότι η ασφάλεια του ατόμου δεν απορρέει απαραίτητα από την ασφάλεια του κράτους στο οποίο είναι πολίτης. Με άλλα λόγια, η ατομική ασφάλεια δεν καθορίζεται πλέον αποκλειστικά εντός της σφαίρας των κρατών ή της ασφάλειας του κράτους. Γι' αυτό και η έννοια της ανθρώπινης ασφάλειας πρέπει να θεωρηθεί ως επέκταση της παραδοσιακής αντίληψης για την ασφάλεια. Η πιο προφανής διαφορά των στρατηγικών ασφαλείας που βασίζονται στον άνθρωπο από εκείνες που βασίζονται στο κράτος είναι η απόδοση προσοχής στις ανάγκες της ανθρώπινης ασφάλειας αντί των κρατικών. Η εμφάνιση της έννοιας της ανθρώπινης ασφάλειας αντικατοπτρίζει τον αντίκτυπο των αξιών και των κανόνων στις διεθνείς σχέσεις. Η ανθρώπινη ασφάλεια είναι ένα κανονιστικό και ηθικό ζήτημα. Είναι κανονιστικό με την έννοια ότι υποστηρίζει ότι υπάρχει ηθική ευθύνη για τον αναπροσανατολισμό της έννοιας της ασφάλειας γύρω από το άτομο με μια αναδιανεμητική έννοια, στο πλαίσιο των αλλαγών στην πολιτική κοινότητα και την εμφάνιση διεθνικών κανόνων που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Λόγω αυτής της ηθικής ευθύνης, η έννοια της ανθρώπινης ασφάλειας καθιερώνει ένα νέο μέτρο για την κρίση της επιτυχίας ή της αποτυχίας της εθνικής και διεθνούς πολιτικής της ασφάλειας (Newman, 2001).

Πράγματι, οι αμφισβητίες της παραδοσιακής αντίληψης για την ασφάλεια υποστηρίζουν ότι βρίσκεται σε εξέλιξη μια διαδικασία αλλαγής αξιών. Οι νέες αξίες, οι οποίες υποτίθεται ότι αντικαθιστούν την κεντρικότητα του έθνους-κράτους, εντοπίζονται σε ατομικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Σε ατομικό επίπεδο, οι νέες αξίες συνδέονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις ανάγκες (Miller, 2001). Ενώ η παραδοσιακή αντίληψη δίνει έμφαση στην εδαφική ακεραιότητα και την εθνική ανεξαρτησία ως πρωταρχικές αξίες που πρέπει να προστατευθούν, η ατομική ασφάλεια και η ευημερία είναι πρωταρχικές αξίες της αντίληψης για την ανθρώπινη ασφάλεια. Η ατομική ασφάλεια συνεπάγεται δύο πράγματα: προστασία του σώματος από τον πόνο και την καταστροφή και μερικά, τουλάχιστον ελάχιστα, επίπεδα φυσικής ευεξίας. Η ευημερία μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελείται από δύο συστατικά: τη βασική ελευθερία του ατόμου σε σχέση με τις πιο οικείες και ουσιαστικές επιλογές ζωής και την ελευθερία του ατόμου να συνδέεται με άλλους (Bajrai, 2000).

Η έκθεση των Ηνωμένων Εθνών φαίνεται να διακρίνει δύο κατηγορίες απειλών για τις αξίες της ανθρώπινης ασφάλειας. Πρώτα απ' όλα, ορισμένες απειλές μπορούν να εντοπιστούν πιο εύκολα. Σύμφωνα με την έκθεση, οι πιο τοπικές απειλές μπορούν να γίνουν κατανοητές σε σχέση με τις αξίες της ανθρώπινης ασφάλειας. Περιλαμβάνουν απειλές για την οικονομική ασφάλεια, την επισιτιστική ασφάλεια, την ασφάλεια της υγείας, την περιβαλλοντική ασφάλεια, την προσωπική ασφάλεια, την κοινοτική ασφάλεια και την πολιτική ασφάλεια. Δεύτερον, εκτός από τις πιο τοπικές απειλές, η έκθεση αναφέρει μια σειρά από πιο παγκόσμιες ή διεθνικές απειλές, όπως η αύξηση του πληθυσμού, οι αυξανόμενες ανισότητες στο παγκόσμιο εισόδημα, η διεθνής μετανάστευση, η περιβαλλοντική υποβάθμιση, η διακίνηση ναρκωτικών και η διεθνής τρομοκρατία. Η μετατόπιση της εστίασης της ασφάλειας στο άτομο παραδόξως επιτρέπει την εμπλοκή με τις ευρύτερες παγκόσμιες απειλές (Williams & Krause, 2002).

Οι πρακτικές του κράτους για την αναζήτηση ασφάλειας μπορούν να μετατραπούν σε απειλές για την ανθρώπινη ασφάλεια. Η ετήσια έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας για το 2002 κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, όσον αφορά την ασφάλεια του κάθε πολίτη, τα κράτη εξακολουθούν να αποτελούν πιο σημαντικές απειλές από τους τρομοκράτες (Sjursen, 2004). Αν και οι παραδοσιακές απειλές για την ασφάλεια εξακολουθούν να βλάπτουν την ευημερία της ανθρωπότητας, οι επιπτώσεις των περιβαλλοντικών καταστροφών, των μεταδοτικών ασθενειών και της φτώχειας είναι συχνά πολύ μεγαλύτερες. Μπορεί να παρατηρηθεί ότι η αξιολόγηση του ατόμου ως το επίκεντρο της ασφάλειας απαιτείται για να δοθεί προσοχή στις παγκόσμιες απειλές. Γι' αυτό, υποστηρίζεται ότι η χειραφέτηση από καταπιεστικές δομές εξουσίας - είτε είναι παγκόσμιας, εθνικής ή τοπικής προέλευσης και εμβέλειας - είναι απαραίτητη για την ανθρώπινη ασφάλεια (Newman, 2001).

Σύμφωνα με την έννοια της ανθρώπινης ασφάλειας, οι απειλές πρέπει να υπολογίζονται τόσο ως άμεσες όσο και έμμεσες, από αναγνωρίσιμες πηγές, όπως άλλα κράτη ή μη κρατικούς φορείς διαφόρων ειδών, καθώς και από διαρθρωτικές πηγές, δηλαδή από σχέσεις εξουσίας σε διάφορα επίπεδα. Η άμεση βία περιλαμβάνει το βίαιο θάνατο/αναπηρία (τρομοκρατία, γενοκτονία, δολοφονία αντιφρονούντων, θύματα πολέμου), απάνθρωπες πρακτικές (δουλεία και εμπορία γυναικών και παιδιών, χρήση παιδιών στρατιωτών, απαγωγή), διακρίσεις και κυριαρχία. Η έμμεση βία περιλαμβάνει στέρηση, ασθένειες, φυσικές και ανθρωπογενείς καταστροφές, υπανάπτυξη, εκτοπισμό πληθυσμού και περιβαλλοντική υποβάθμιση (Bajrai, 2000). Ενώ οι παραδοσιακές θεωρίες θεωρούν την εξουσία και την τάξη ως βάσεις για την ασφάλεια, οι κριτικές μελέτες ασφάλειας συνηγορούν υπέρ της χειραφέτησης. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Ken Booth έθεσε τα ανθρώπινα όντα στο κέντρο και έδωσε προτεραιότητα στη χειραφέτηση του ανθρώπου. Η χειραφέτηση αφορά όλους τους φυσικούς και ανθρώπινους περιορισμούς που τους εμποδίζουν να εκτελέσουν αυτό που θα επιλέξουν ελεύθερα να κάνουν (Booth, 1991). Τέτοιοι περιορισμοί μπορεί να περιλαμβάνουν παραβιάσεις των

ανθρωπίνων δικαιωμάτων, έλλειψη νερού, αναλφαβητισμό, έλλειψη πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη και τον έλεγχο των γεννήσεων, στρατιωτικοποίηση της κοινωνίας, περιβαλλοντική υποβάθμιση και οικονομική στέρηση καθώς και ένοπλες συγκρούσεις σε επίπεδο κράτους (Bilgin, 2005).

Σίγουρα το άτομο δεν είναι σε θέση να παρέχει τη δική του ασφάλεια. Λογικά, η παροχή ανθρώπινης ασφάλειας μπορεί να διασφαλιστεί μόνο από μια μεγαλύτερη οντότητα όπως η κοινωνία, το κράτος ή ορισμένοι παγκόσμιοι θεσμοί (Floyd, 2007). Διότι, ο ίδιος ο άνθρωπος δεν έχει πόρους και δύναμη να αντιμετωπίσει απειλές κατά της ανθρώπινης ασφάλειας. Συγκεκριμένα, οι πολιτείες αποτελούν τον πρωταρχικό άξονα όσον αφορά την ασφάλεια ατόμων και ομάδων. Ακόμα και όταν το κύριο μέλημά είναι η ασφάλεια των ανθρώπων, τα κράτη χρειάζεται να αναλύονται, επειδή αποτελούν τη μοναδική και πιο σημαντική μακρο-δομή με συνέπειες για την ατομική ασφάλεια (Sorensen, 1996). Στο πλαίσιο της ανθρώπινης ασφάλειας, το κράτος γίνεται το μέσο για την παροχή της. Εκτός από τον ρόλο του κράτους στον τομέα της ανθρώπινης ασφάλειας, απαιτείται η συνεργασία με την κοινωνία των πολιτών. Αυτή η συνεργασία είναι σημαντική για την ευαισθητοποίηση των ατόμων σχετικά με τα δικαιώματά τους και τον σεβασμό τους. Στην εννοιολογική ανάπτυξη της αντίληψης της ανθρώπινης ασφάλειας, υπάρχει μια συζήτηση που έχει επικεντρωθεί γύρω από δύο ανταγωνιστικούς ορισμούς. Το μέρος της ελευθερίας από φόβο αυτής της συζήτησης υποστηρίζει ότι το ευρύ όραμα της ανθρώπινης ασφάλειας δεν είναι τελικά τίποτα περισσότερο από μια λίστα αναγκών. Αυτή η προσέγγιση επιδιώκει να περιορίσει την αντίληψη της ανθρώπινης ασφάλειας στην προστασία των ατόμων από βίαιες συγκρούσεις, ενώ αναγνωρίζει ότι αυτές οι βίαιες απειλές συνδέονται στενά με τη φτώχεια, την έλλειψη κρατικής ικανότητας και άλλες μορφές ανισοτήτων. Αυτή η προσέγγιση υποστηρίζει ότι ο περιορισμός της εστίασης στη βία είναι ρεαλιστική και διαχειρίσιμη για την ανθρώπινη ασφάλεια. Από την άλλη πλευρά, η ελευθερία από ανάγκη ευνοεί μια ολιστική προσέγγιση για την

επίτευξη της ανθρώπινης ασφάλειας και υποστηρίζει ότι η ατζέντα των απειλών πρέπει να διευρυνθεί ώστε να περιλαμβάνει την πείνα, τις ασθένειες και τις φυσικές καταστροφές, διότι είναι αδιαχώριστες έννοιες για την αντιμετώπιση του ζητήματος. Τέλος, παρά τις διαφορές τους, αυτές οι δύο προσεγγίσεις για την ανθρώπινη ασφάλεια μπορούν να θεωρηθούν συμπληρωματικές παρά αντιφατικές και η ανθρώπινη ασφάλεια απαιτεί προσοχή.

Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, ξεκίνησε μια μεγάλη συζήτηση σχετικά με το νόημα και τον χαρακτήρα της ασφάλειας. Μία από τις σημαντικές διαστάσεις αυτής της συζήτησης είναι το πρόβλημα του κατάλληλου αναφερόμενου αντικειμένου της ασφάλειας. Αυτών δηλαδή που φαίνεται να απειλούνται υπαρξιακά και που έχουν νόμιμο ισχυρισμό για την επιβίωση τους (Buzan et al., 1998). Σε αυτό το πλαίσιο, η ασφάλεια είναι σε μεγάλο βαθμό ένα πρόβλημα σχετικά με το σημείο αναφοράς. Όταν προσδιορίζεται το σημείο αναφοράς της ασφάλειας, η ποιότητα, η φύση και τα μέσα ασφαλείας εμφανίζονται καθαρά.

Η παραδοσιακή αντίληψη της ασφάλειας δεν έχει πολλά να υποστηρίξει για την υπηρεσία των μη κρατικών φορέων. Ωστόσο, υποστηρίζεται όλο και περισσότερο ότι οι μεμονωμένοι πολίτες πρέπει να αποτελούν το αντικείμενο αναφοράς της ασφάλειας. Από αυτήν την άποψη, οι κριτικές μελέτες ασφάλειας που απορρίπτουν την έννοια της αναρχίας ως καθοριστικό χαρακτηριστικό των διεθνών σχέσεων, αντικαθιστούν το κράτος είτε από κοινωνικές ομάδες είτε από άτομα ως αντικείμενο αναφοράς της ασφάλειας και υπογραμμίζουν το ρόλο τόσο των μη κρατικών φορέων όσο και της μη στρατιωτικής διάστασης της ασφάλειας (Krause, 1998).

Η συζήτηση σχετικά με το αντικείμενο αναφοράς της ασφάλειας ενθαρρύνει τους αναλυτές να προσδιορίσουν το προτιμώμενο επίπεδο ανάλυσής τους και γιατί επέλεξαν αυτό το επίπεδο και όχι άλλο. Η ασφάλεια ως έννοια απαιτεί σαφώς ένα αντικείμενο αναφοράς και ο Barry Buzan υποστήριξε ότι η ασφάλεια έχει πολλά πιθανά αντικείμενα

αναφοράς. Αυτοί οι στόχοι της ασφάλειας πολλαπλασιάζονται όχι μόνο καθώς αυξάνεται η συμμετοχή της κοινωνίας των κρατών, αλλά επίσης καθώς κάποιος κινείται κάτω από το κράτος στο επίπεδο των ατόμων και πάνω από αυτό στο επίπεδο του διεθνούς συστήματος στο σύνολό του (Buzan, 1991).

Ο Buzan (1991) θέτει δύο σημαντικές διαστάσεις του ζητήματος. Πρώτον, υποστήριξε ότι η αναρχική δομή του διεθνούς συστήματος καθιστούσε τις μονάδες το φυσικό επίκεντρο των ανησυχιών για την ασφάλεια. Δεδομένου ότι τα κράτη ήταν οι κυρίαρχες μονάδες, η εθνική ασφάλεια ήταν το κεντρικό ζήτημα (Buzan, 1991). Η δεύτερη κίνηση του Buzan ήταν να εξετάσει τον κρατικό οργανισμό και να συμπεράνει από την προνομιακή του θέση ως παράγοντα ασφαλείας ότι η ασφάλειά του πρέπει να έχει προτεραιότητα έναντι άλλων πιθανών αναφορών επειδή η χάραξη πολιτικής ασφάλειας είναι σε μεγάλο βαθμό δραστηριότητα των κρατών (Buzan, 1991).

Αν και έχει αμφισβητηθεί το προνομιακό καθεστώς του κράτους ως σημείου αναφοράς, οι μελέτες ασφάλειας συνεχίζουν να αποδίδουν στο κράτος κεντρική θέση κυρίως λόγω του καθεστώτος του ως κυρίαρχου παράγοντα ασφαλείας. Υποστηρίζεται ότι υπάρχουν διάφοροι λόγοι για την προβολή της κρατικής υπηρεσίας στις μελέτες ασφαλείας. Πρώτον, τα κράτη έχουν το μονοπώλιο για τη νόμιμη χρήση της βίας στη διεθνή κοινωνία. Δεύτερον, θεωρούνται καλά εξοπλισμένα για την αντιμετώπιση των απειλών κατά της ασφάλειας (Bilgin, 2003). Αντίθετα, ο Booth υποστήριξε ότι η ασφάλεια των ατόμων πρέπει να έρχεται πρώτη και για να προωθήσει το επιχείρημά του, διατύπωσε τρία αλληλένδετα σημεία. Πρώτον, η ασφάλεια του κράτους δεν είναι απαραίτητα συνώνυμη με εκείνη των ανθρώπων που ζουν εντός των φυσικών του ορίων. Δεύτερον, ακόμη και εκείνες οι καταστάσεις που ταιριάζουν στον ορισμό του το κάνουν γενικά ως μέσο για τον σκοπό και όχι ως αυτοσκοπό. Τρίτον, οι διαφορές μεταξύ των κρατών τόσο στον χαρακτήρα όσο και στην ικανότητά τους καθιστούν απίθανο να συμμετάσχουν σε μια

ολοκληρωμένη προσέγγιση της ασφάλειας (Booth, 1991). Πράγματι, οι κρατικές προσεγγίσεις για την ασφάλεια δεν μας επιτρέπουν να εξετάσουμε τις ανασφάλειες ατόμων και κοινοτήτων εντός των κρατικών συνόρων.

Όσον αφορά το αντικείμενο των μελετών ασφαλείας, ο υποτομέας έχει απομακρυνθεί από την αρχική του επικέντρωση σε στρατιωτικά θέματα και την εθνική ασφάλεια. Μια ευρύτερη ατζέντα ασφαλείας απαιτεί από εμάς να εξετάσουμε τις δραστηριότητες άλλων φορέων εκτός του κράτους, όπως οι διεθνικές εταιρείες, τα λαϊκά κινήματα και τα άτομα, αντί να περιορίσουμε την ανάλυση στην κρατική υπηρεσία. Αυτό είναι απαραίτητο, διότι η διεύρυνση της ασφάλειας χωρίς απόπειρα εκ νέου προσέγγισης της υπηρεσίας θα είχε ως αποτέλεσμα να επιστρέψει στην υπηρεσία του κράτους στην αντιμετώπιση μη στρατιωτικών απειλών κατά της ασφάλειας (Bilgin, 2005).

Υπάρχει ένα πολύ ευρύτερο φάσμα αντικειμένων αναφοράς για την ασφάλεια, ακόμα με το κράτος σε ισχυρή θέση, αλλά τώρα με πολύ περισσότερο πεδίο για μεμονωμένα ανθρώπινα όντα (ανθρώπινη ασφάλεια), μη ανθρώπινα πράγματα και οντότητες (πτυχή της περιβαλλοντικής ασφάλειας), κοινωνικές δομές (η παγκόσμια οικονομία) και συλλογικές ταυτότητες διαφόρων ειδών (Buzan & Hansen, 2009). Αυτό που μπορεί να παρατηρηθεί ξεκάθαρα είναι ότι το κράτος είναι λιγότερο σημαντικό στη νέα ατζέντα ασφαλείας από ότι στην παλιά. Παραμένει κεντρικό, αλλά δεν κυριαρχεί πλέον είτε ως αποκλειστικό αντικείμενο αναφοράς είτε ως αρχική ενσωμάτωση της απειλής (Buzan, 1997). Έτσι, στην εποχή μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, η υπεροχή του κράτους σε θέματα ασφάλειας έχει τεθεί σε αυξανόμενη αμφισβήτηση από μια ποικιλία προσεγγίσεων.

Η έννοια του κράτους έχει ταυτόχρονα δημιουργήσει προβληματισμό στον ακαδημαϊκό κόσμο της θεωρίας των διεθνών σχέσεων. Αυτή η νέα στάση απέναντι στο κράτος οδήγησε πολλούς - τόσο υπεύθυνους χάραξης πολιτικής όσο και ακαδημαϊκούς - να

υποθέσουν αντικείμενα αναφοράς εκτός από το κράτος στο κέντρο μιας συγκεκριμένης δυναμικής ασφάλειας. Σε αυτό το πλαίσιο, ειδικά, κάνοντας τα άτομα το αντικείμενο της ασφάλειας, το κράτος τίθεται σε κριτική εξέταση (Bilgin, 2005). Ωστόσο, κριτικές μελέτες ασφάλειας υποστηρίζουν ότι τα άτομα είναι το απόλυτο σημείο αναφοράς για την ασφάλεια (Booth, 1991). Το βασικό επιχείρημα της αντίληψης για την ανθρώπινη ασφάλεια είναι ότι τελικά η ασφάλεια του κράτους είναι για την ατομική ασφάλεια. Μόνο η ασφάλεια του ατόμου μπορεί να είναι ο ουσιαστικός στόχος της ασφάλειας. Κατά συνέπεια, το αντικείμενο της ασφάλειας δεν πρέπει να παραμείνει το κράτος, καθώς αυτό που απειλείται πραγματικά είναι η υλική ευημερία των ατόμων. Οι περιορισμοί που επιβάλλονται από τις παραδοσιακές κατηγορίες σκέψης έχουν περιορίσει την αντίληψη για την πραγματικότητα, και ως εκ τούτου οι αντιλήψεις για την ασφάλεια πρέπει να αλλάξουν για να αντιμετωπίσουν νέες προκλήσεις (Krause, 1998).

Ο πολλαπλασιασμός των μη κρατικών φορέων στην εποχή μετά τον Ψυχρό Πόλεμο ήταν ένας από τους παράγοντες που επηρεάζουν την ανθρώπινη ασφάλεια. Οι μη κρατικοί φορείς είναι σε κάποιο βαθμό αυτόνομοι παράγοντες με τα δικά τους συμφέροντα, στόχους και δυνατότητες. Οι τύποι μη κρατικών φορέων μπορούν να ταξινομηθούν ως μη κυβερνητικές οργανώσεις, πολυεθνικές εταιρείες, θρησκευτικές ομάδες, άλλοι μη κρατικοί φορείς όπως η Διεθνής Αμνηστία και η Greenpeace και βίαιοι μη κρατικοί φορείς που περιλαμβάνουν τρομοκρατικές οργανώσεις, πολιτοφυλακές, πολέμαρχους και εγκληματικές οργανώσεις.

Σε αυτή την προσέγγιση αναφορά γίνεται σε κάθε οργανισμό που χρησιμοποιεί παράνομη βία για να επιτύχει τους στόχους του, αμφισβητώντας έτσι το μονοπώλιο της βίας του κράτους. Τα λίγα κοινά χαρακτηριστικά τους οφείλονται στον ανεπίσημο χαρακτήρα τους (σε σύγκριση με τους κρατικούς φορείς) και τη μεγαλύτερη ευελιξία τους. Οι περισσότεροι από αυτούς τους οργανισμούς εμφανίζονται ως απόκριση σε

ανεπάρκειες ή ελλείψεις, δηλαδή όταν το κράτος δεν μπορεί να παρέχει ασφάλεια, και τις βασικές δημόσιες υπηρεσίες για τους πολίτες του, ή ορισμένες ομάδες πολιτών (μειονότητες). Όταν το κράτος στερείται νομιμότητας ή/και ικανότητας, άλλοι θα καλύψουν το κενό, θα επωφεληθούν ή θα αντιμετωπίσουν άμεσα το κράτος. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι οι προσπάθειες ομάδων, όπως το Ισλαμικό Μέτωπο Σωτηρίας στην Αλγερία, που ανέλαβε ακτιβιστική δράση κατά τη δεκαετία του 1980, δημιουργώντας ένα δίκτυο ιατρικών κλινικών και φιλανθρωπικών συλλόγων για να εξυπηρετήσουν τις φτωχότερες και πιο πολυσύχναστες περιοχές που δεν έφτανε η κυβέρνηση, παράλληλα με τις βίαιες πρακτικές που χαρακτήριζαν τις περισσότερες από τις δραστηριότητές τους κατά την περίοδο μετά τις εκλογές του 1991 (Bilgin, 2003).

Ενώ το λεξιλόγιο της σύγκρουσης στη διεθνή ασφάλεια επικεντρώνεται παραδοσιακά στον διακρατικό πόλεμο, με την παγκοσμιοποίηση, όροι όπως η παγκόσμια βία και η ανθρώπινη ασφάλεια γίνονται κοινός λόγος, όπου ο αγώνας γίνεται μεταξύ παράτυπων υποκρατικών μονάδων όπως παραστρατιωτικές ομάδες, εγκληματικές οργανώσεις και τρομοκράτες. Εξτρεμιστικές ομάδες λόγω της ικανότητάς τους να οργανώνονται διεθνικά και να συναντώνται ουσιαστικά, χρησιμοποιούν τρομοκρατικές τακτικές που έχουν ενισχυθεί ουσιαστικά από τη διαδικασία παγκοσμιοποίησης. Επιπλέον, η παγκοσμιοποίηση προκάλεσε μια επανάσταση δεξιοτήτων που ενισχύει τις δυνατότητες ομάδων όπως λαθρεμπόρων ναρκωτικών, τρομοκρατών και εγκληματικών οργανώσεων να εκτελούν την ατζέντα τους πιο αποτελεσματικά από ποτέ (Cha, 2000). Τα είδη βίαιου εγκλήματος αποτελούν τις άμεσες απειλές για την ανθρώπινη ασφάλεια. Μία από τις σημαντικότερες άμεσες απειλές για την ανθρώπινη ασφάλεια είναι η οργανωμένη βία όπως η τρομοκρατία. Το διεθνικό έγκλημα, η εμπορία ναρκωτικών και ο πολλαπλασιασμός των όπλων, τα οποία θέτουν σε κίνδυνο την προσωπική ασφάλεια και ευημερία, είναι τα άλλα παραδείγματα άμεσης οργανωμένης βίας. Η τρομοκρατία, όπως και άλλες μορφές βίας, υπονομεύει άμεσα την ατομική

ασφάλεια. Οι τρομοκράτες είναι συχνά προετοιμασμένοι να εμπλακούν στην αδιάκριτη δολοφονία αμάχων. Η τρομοκρατία είναι σιωπηρά έτοιμη να θυσιάσει όλες τις ηθικές και ανθρωπιστικές εκτιμήσεις για χάρη του σκοπού της (Wilkinson, 1974). Οι πράξεις διεθνούς τρομοκρατίας από μη κρατικούς φορείς είναι μια ατυχής παρενέργεια ενός πιο ανοικτού και στενά συνδεδεμένου κόσμου. Αυτό εξηγεί γιατί διεθνή δίκτυα έχουν αναπτυχθεί μεταξύ οργανωμένων εγκληματιών, εμπόρων ναρκωτικών και εμπόρων όπλων δημιουργώντας μια υποδομή για τρομοκρατία σε όλο τον κόσμο.

Τα εμπειρικά δεδομένα σχετικά με τον βαθμό απειλής που θέτει η τρομοκρατία δείχνουν ότι προκαλεί σχετικά λίγους θανάτους σε σύγκριση με άλλες ανησυχίες σχετικά με την ασφάλεια, όπως ο διακρατικός πόλεμος ή οι εμφύλιες συγκρούσεις. Ωστόσο, τα στοιχεία δείχνουν αύξηση της θνησιμότητας μεμονωμένων τρομοκρατικών περιστατικών (Krahan, 2005). Το πιο ανησυχητικό ζήτημα είναι η δυνατότητα πρόσβασης τρομοκρατικών ομάδων σε όπλα μαζικής καταστροφής. Ιδιαίτερη προσοχή έχει δοθεί στο δυναμικό των όπλων μαζικής καταστροφής στα χέρια τρομοκρατικών ομάδων. Ενώ η δυνατότητα για όπλα μαζικής καταστροφής να εξαπλωθούν στα χέρια τρομοκρατικών οργανώσεων έχει προκαλέσει σημαντική ανησυχία στην εποχή μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, είναι τα Μικρά Όπλα και τα Ελαφριά Όπλα που συνήθως εξαπλώνονται σε μη κρατικούς φορείς που εμπλέκονται σε βία. Είναι τα κύρια όπλα πολλών μη κρατικών παραγόντων όπως πολιτοφυλακές, εγκληματίες και τρομοκρατικές οργανώσεις. Η διαδεδομένη διαθεσιμότητα και κατάχρησή τους συμβάλλει στο διεθνικό οργανωμένο έγκλημα και σε συγκρούσεις όλων των ειδών.

Το έγκλημα αποτελούσε πάντα απειλή για την ασφάλεια των απλών ανθρώπων σε όλες τις χώρες. Ο στόχος ενός μεγάλου αριθμού εγκληματικών πράξεων είναι να αποφέρει κέρδος για το άτομο ή την ομάδα που πραγματοποιεί την πράξη. Επομένως, οι εγκληματικές οργανώσεις που οργανώνουν και ασκούν τις εγκληματικές

δραστηριότητες είναι ουσιαστικά παράνομες επιχειρηματικές οργανώσεις και κανείς δεν μπορεί να καταπολεμήσει αποτελεσματικά το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα με μονομερή τρόπο. Με την παγκοσμιοποίηση, το έγκλημα είναι λιγότερο τοπικό και πιο οργανωμένο και πέρα από τα σύνορα. Το οργανωμένο έγκλημα είναι μια νέα μορφή πολέμου (Bigo, 2001). Από αυτή την άποψη, η δεκαετία του 1990 γνώρισε σημαντική αύξηση της κλίμακας του διακρατικού οργανωμένου εγκλήματος. Εκτός από την παροχή σοβαρής απειλής για την ανθρώπινη ασφάλεια στους απλούς πολίτες, εγκληματικές οργανώσεις (σε συνδυασμό με βίαιες πολιτικές οργανώσεις) έχουν υπονομεύσει σοβαρά την ικανότητα της κυβέρνησης να κυβερνά τη χώρα. Στη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών του 1994 για το Διεθνώς Οργανωμένο Έγκλημα, ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών αναφέρθηκε σε μια αυτοκρατορία εγκληματιών για να επισημάνει το πρόβλημα των παγκόσμιων εγκληματικών συμμοριών (Hough, 2008).

Ο τύπος της παράνομης δραστηριότητας μπορεί να ποικίλει, αλλά συχνά συνδέεται με διεφθαρμένες πρακτικές, διακρατικά δίκτυα οργανωμένου εγκλήματος και ολοένα και περισσότερες τρομοκρατικές ομάδες (Hough, 2008). Οι τρομοκρατικές ομάδες χρηματοδοτούνται από δραστηριότητες ναρκωτικών και, συνεπώς, η διακίνηση ναρκωτικών αποτελεί απειλή όχι μόνο επειδή το ναρκωτικό αποτελεί κίνδυνο για την ανθρωπότητα, αλλά είναι επίσης πηγή χρηματοδότησης για τις τρομοκρατικές ομάδες. Έτσι, η εγκληματική τρομοκρατία μπορεί να οριστεί ως η συστηματική χρήση πράξεων τρομοκρατίας για στόχους ιδιωτικού κέρδους (Wilkinson, 1974).

Επί του παρόντος, μια από τις πιο δραματικές απειλές για την ανθρώπινη ασφάλεια είναι η εσωτερική ένοπλη σύγκρουση. Ένα κρίσιμο χαρακτηριστικό των εσωτερικών συγκρούσεων είναι η εκτεταμένη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από ένοπλες ομάδες, από τα επαναστατικά κινήματα έως τις πολιτοφυλακές. Με τον πολλαπλασιασμό των όπλων, ιδίως των μικρών και τη διάβρωση του κρατικού ελέγχου,

αυξάνονται οι απειλές για την ανθρώπινη ασφάλεια, τόσο επειδή οι άνθρωποι είναι οι άμεσοι στόχοι της βίας και ως αποτέλεσμα του οργανωμένου εγκλήματος και της τυχαίας βίας που συμβαίνει σε αυτές τις χαοτικές συνθήκες. Για τις ένοπλες ομάδες, η βία συχνά χρησιμοποιείται όχι ως στρατιωτική τακτική που στοχεύει στην ανάληψη, αλλά ως μέσο για να καταστήσει το πολιτικό καθεστώς μη βιώσιμο. Η βία σε αυτό το πλαίσιο μπορεί να λάβει αμέτρητες μορφές, ιδιαίτερα απέναντι στους πολίτες όπως θανάτωση, βιασμό, απαγωγή, βασανιστήρια και εκβιασμούς, επιθέσεις σε καλλιέργειες, πηγές νερού και άλλες πολιτικές υποδομές. Οι μαχητές συχνά εμπλέκονται σε παράλληλες εγκληματικές δραστηριότητες, προκειμένου να εξαγάγουν πόρους για δικό τους προσωπικό κέρδος, μέσω εκβιασμών, διακίνησης ναρκωτικών και παράνομης ξυλείας για παράδειγμα. Ένα επακόλουθο περιβάλλον διάχυτης ανασφάλειας μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη πολιτισμών βίας και να καταστρέψει το κοινωνικό κεφάλαιο.

Τα έθνη-κράτη χαρακτηρίζονται ότι έχουν μονοπώλιο στη βία εντός μιας επικράτειας. Τον 21ο αιώνα, το κρατικό μονοπώλιο για τη βία περιορίζεται σε μια βολική φαντασία. Για παράδειγμα, οι πολέμαρχοι και οι πολιτοφυλακές έχουν μια περιοχή στην οποία ασκούν ορισμένες από τις λειτουργίες ελέγχου μιας κυβέρνησης. Έτσι, φαίνεται ότι οι ανώτεροι πόροι και η εξουσία των κρατών δεν είναι απαραίτητα επαρκείς για να περιορίσουν τις σύγχρονες απειλές για την ασφάλεια. Οι τρομοκράτες, τα διακρατικά δίκτυα εγκλήματος και οι διακινητές όπλων μαθαίνουν την τέχνη του ασύμμετρου πολέμου, δηλαδή, πως να αποφύγουν τις κρατικές δυνάμεις και να αναζητήσουν τις αδυναμίες τους. Αντί να αντιμετωπίζουν έναν συντριπτικό στρατιωτικό εχθρό, στοχεύουν πολίτες (Krahman, 2005).

Με το τέλος του διπολικού συστήματος, εμφανίστηκε ένα κενό εξουσίας που χρησιμοποιήθηκε από δίκτυα οργανωμένου εγκλήματος και τρομοκρατικές οργανώσεις προκειμένου να επεκτείνουν τις δικές τους σφαίρες επιρροής. Επιπλέον, ο διεθνικός χαρακτήρας αυτών των απειλών

σημαίνει ότι τα σύνορα και οι εθνικές ένοπλες δυνάμεις είναι όλο και πιο ακατάλληλες για την παροχή ανθρώπινης, εθνικής και διεθνούς ασφάλειας. Επιπλέον, αμφισβήτησαν τα θεμέλια ενός συστήματος ασφάλειας που βασίζεται στους κανόνες της εθνικής κυριαρχίας και στο κρατικό μονοπώλιο της νόμιμης χρήσης βίας. Οι κρατικές αντιδράσεις στη μη κρατική βία περιλαμβάνουν τον κατευνασμό, την ανοχή στη ζωή, τον περιορισμό, τα νομικά μέτρα, τα διπλωματικά μέτρα, τη διακυβερνητική συνεργασία και τις μυστικές επιχειρήσεις. Εκτός από τις απαντήσεις του κράτους, υπάρχει και η παγκόσμια απάντηση στη μη κρατική βία. Αυτό το είδος απαντήσης αποτελείται από τις Συμβάσεις των Ηνωμένων Εθνών, τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και τη Γενική Συνέλευση και τις έρευνες της Ιντερπόλ. Για παράδειγμα, η Ιντερπόλ αντιπροσωπεύει μια αναγνώριση ότι εσωτερικά ζητήματα όπως το έγκλημα, η διακίνηση ναρκωτικών και η τρομοκρατία απαιτούν όλο και περισσότερο διακρατική συνεργασία (Hough, 2008). Τα κράτη πρέπει επίσης να απευθύνονται σε διεθνείς οργανισμούς, μη κυβερνητικές οργανώσεις και οποιουσδήποτε άλλους οργανισμούς της κοινωνίας των πολιτών. Επίσης, τα κράτη, οι διεθνείς οργανισμοί και οι ΜΚΟ μπορούν να συνεργαστούν για να προωθήσουν κανόνες συμπεριφοράς σε διάφορους τομείς της ανθρώπινης ασφάλειας. Η διάδοση των κανόνων πρέπει να συνοδεύεται από την αναζωογόνηση των παγκόσμιων θεσμών (Bajrai, 2000).

Η έννοια της ασφάλειας είναι διφορούμενη, καθώς το πεδίο εφαρμογής της συνεχίζει να επεκτείνεται κάθε μέρα. Η ελαστική φύση της έννοιας της ασφάλειας προσελκύει διαφορετικές προσεγγίσεις και απόψεις. Η ασφάλεια είναι μια σημαντική έννοια που κάθε άνθρωπος επιθυμεί και έχει μία ή δύο έννοιες και όχι έναν σαφή ορισμό. Αυτό εξηγεί τη θέση του Barry Buzan (1991) που περιγράφει την ασφάλεια ως μια διφορούμενη και πολυδιάστατη έννοια στην οποία οι στρατιωτικοί παράγοντες έχουν προσελκύσει εσφαλμένη προσοχή. Η κοινωνική ασφάλεια παρουσιάστηκε για πρώτη φορά από τον Barry Buzan στο βιβλίο του «People, States and Fear». Στο βιβλίο αυτό, η κοινωνική

ασφάλεια ήταν μόνο μια διάσταση στην πενταδιάστατη προσέγγιση του Buzan, παράλληλα με τις στρατιωτικές, πολιτικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις. Σε αυτό το πλαίσιο, η κοινωνική ασφάλεια αναφέρεται στην αειφόρο ανάπτυξη παραδοσιακών προτύπων γλώσσας, πολιτισμού, θρησκευτικών και εθνικών ταυτοτήτων και εθίμων των κρατών (Buzan, 1991). Με αυτόν τον τρόπο, παρόλο που επιδιώκεται η προώθηση της κατανόησης της ασφάλειας πέρα από την παραδοσιακή έκφραση του Ψυχρού Πολέμου, κάθε μία από τις πέντε διαστάσεις αποτελούν τομείς εθνικής (κρατικής) ασφάλειας. Η κοινωνία είναι επίσης ένας τομέας στον οποίο θα μπορούσε να υπονομευθεί η ασφάλεια του κράτους. Εξάλλου, τουλάχιστον για τον Buzan (1991), οι στρατιωτικές απειλές κατά του κράτους είναι πρωταρχικά μέρος μιας διευρυμένης ατζέντας διεθνούς ασφάλειας. Δεδομένου ότι η προτεραιότητα που δίνεται σε κάθε διάσταση εξαρτάται από την σχετική ένταση, ο Buzan (1991) υποστήριξε ότι ο στρατιωτικός τομέας της ασφάλειας είναι ακόμη η πιο ακριβής και ορατή πτυχή της κρατικής συμπεριφοράς. Ένα κράτος και μια κοινωνία μπορούν να είναι, από μόνα τους ασφαλή στην πολιτική, οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική διάσταση, και όμως όλα αυτά τα επιτεύγματα μπορούν να αναιρεθούν από τη στρατιωτική αποτυχία (Buzan, 1991).

Ένα από τα κεντρικά ζητήματα που σχετίζονται με την κοινωνική ασφάλεια είναι η ικανότητα εντοπισμού και προσδιορισμού πιθανών κινδύνων και απειλών για διαφορετικές ομάδες και την κοινωνία γενικότερα. Η κοινωνική ασφάλεια βασίζεται στην ταυτότητα, όπως υποστηρίζουν οι Buzan et al. (1998) αφού ο κοινωνικός τομέας είναι η ταυτότητα. Ταυτόχρονα, άλλοι μελετητές σε ζητήματα ασφαλείας ορθώς τονίζουν ότι, επειδή η ταυτότητα δεν είναι δεδομένη οντότητα, μεταμορφώνεται και προσαρμόζεται ανάλογα με τις αλλαγές που λαμβάνουν χώρα σε γεωπολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές και άλλες σφαίρες και θα ήταν παραπλανητικό επιχείρημα να θεωρηθούν ως μια απειλή (Buzan et al., 1998). Ο McSweeney (1996) υποστηρίζει ότι οι κοινωνίες, εξ ορισμού, εξελίσσονται και οι ατομικές ταυτότητες αλλάζουν

μαζί τους, και αυτό το απλό έργο δεν αποτελεί πρόκληση για την ταυτότητα ή για την κοινωνική συνοχή. Αυτό το ζήτημα αποκτά σημασία όταν αφορά κοινωνικές ομάδες που είχαν μια ταυτότητα στις προηγούμενες πολιτικές, οικονομικές και ιδεολογικές δομές, και μετά τον πολιτικό μετασχηματισμό βρέθηκαν σε ένα εντελώς νέο περιβάλλον.

Οι Buzan et al. (1998) προτείνουν απειλές που επιτρέπουν την κατασκευή ενός ολοκληρωμένου τοπίου προκλήσεων, σύμφωνα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά κάποιας κοινωνικής ομάδας. Εστιάζουν δε ιδιαίτερα στην μετανάστευση η οποία μπορεί να μεταβάλλει την κοινότητα και την ταυτότητα λόγω της αλλαγής στη σύνθεση του πληθυσμού, είτε λόγω των επιρροών που θα δεχτούν αναφέροντας ως παράδειγμα τους Καναδούς που φοβούνται μήπως αμερικανικοποιηθούν (Buzan et al., 1998).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ-ΘΕΩΡΙΑ

Η πληροφόρηση και η ασφάλεια έχουν μία άρρηκτη, στενή σχέση. Μάλιστα η πληροφόρηση επηρεάζει βασικές διαστάσεις της ασφάλειας, όπως είναι η στρατιωτική, η πολιτική και η οικονομική (Κωνσταντόπουλος, 2018). Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ερευνητές είναι αυτό του καθορισμού του αντικειμένου του πεδίου και της έννοιας της πληροφόρησης (Konstantopoulos & Doga, 2015).

Η κατασκοπεία ως τέχνη ασκείται από την προϊστορία και την αρχαιότητα μέχρι τις ημέρες μας. Για τους ιστορικούς η κατασκοπεία αποτελεί το δεύτερο αρχαιότερο επάγγελμα και είναι τόσο έντιμο όσο και το πρώτο. Για τους εγκληματολόγους δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένα έγκλημα εναντίον της κυβέρνησης ενός κράτους. Για τους νομικούς είναι μία παραβίαση του εθνικού και του διεθνούς δικαίου. Για τις σύγχρονες υπηρεσίες πληροφοριών και τους αξιωματούχους τους που ασκούν κατασκοπεία, η κρατική αυτή δραστηριότητα αποτελεί την άσκηση μίας απλής τέχνης (Bennett 2002: 85). Στην εποχή μας εκείνοι που τη μελετούν ή την ασκούν την ονομάζουν «Πληροφόρηση» (Intelligence) και ορισμένοι πιστεύουν ότι εκτός από τέχνη αποτελεί πλέον και επιστήμη.

Όμως πώς ορίζεται η έννοια της πληροφόρησης; Ακριβώς αυτό το ερώτημα αποτελεί την πρώτη από τις σημαντικές συζητήσεις (debates) μεταξύ τόσο της ακαδημαϊκής κοινότητας, όσο και εκείνων που ασκούν την κρατική αυτή δραστηριότητα. Μέχρι σήμερα δεν έχουν καταλήξει σε μία συναίνεση και σε έναν κοινά αποδεκτό ορισμό. Ο Sherman Kent θέτει το ζήτημα στη σωστή βάση: «Υπό αυτές τις συνθήκες αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι δεν υπάρχει μία περισσότερο γενική συμφωνία και λιγότερη σύγχυση σχετικά με τη σημασία των βασικών όρων. Η κύρια δυσκολία φαίνεται ότι βρίσκεται στην ίδια τη λέξη «πληροφόρηση», η οποία σημαίνει ταυτόχρονα και τί πράττουν οι άνθρωποι του επαγγέλματος και σε τί ιδέες καταλήγουν. Η αποσαφήνιση αυτού του θέματος είναι κρίσιμης σημασίας: η πληροφόρηση είναι και μία διαδικασία

και ένα τελικό προϊόν.» (Kent 1946: 117). Όπως υπερθεματίζει και ο Michael Warner: «δε διαθέτουμε έναν αποδεκτό ορισμό της πληροφόρησης», και αυτό μας οδηγεί σε προβλήματα διότι ο όρος ορίζεται εκ νέου από κάθε συγγραφέα και οι διαφορετικοί αυτοί ορισμοί σπάνια αναφέρεται ο ένας στον άλλον ή βασίζονται σε ό,τι έχει γραφτεί προηγουμένως.» (Gill & Phythian 2012: 17). Σύμφωνα με τους Gill και Phythian οι ορισμοί που έχουν δοθεί μέχρι σήμερα δημιουργούν τόσο ερωτήσεις, όσο και απαντήσεις.» (Gill & Phythian 2012: 17). Όπως εύγλωττα το είχε θέσει ο David Kahn: «Κανένας από τους ορισμούς που έχω δει, δεν λειτουργεί. Είναι όπως ο όρος 'ειδήσεις'.» (Kahn 2001: 79).

Διαφορετικοί ορισμοί δίνουν έμφαση σε διαφορετικά στοιχεία της πληροφόρησης. Κατ' αρχήν, ο Νόμος Εθνικής Ασφάλειας των ΗΠΑ (U.S. National Security Act) του 1947 ορίζει την πληροφόρηση ως «... πληροφορία που σχετίζεται με τις ικανότητες, προθέσεις, ή δραστηριότητες ξένων κυβερνήσεων ή στοιχεία τους, ξένων οργανισμών, ή ξένων προσώπων.» (Gill & Phythian 2012: 17). Το 1996, ο ορισμός που δίνει η Επιτροπή Brown-Aspen κινείται στην ίδια λογική και στερείται φαντασίας, καθώς την ορίζει ως πληροφορία για «ξένα πράγματα – ανθρώπους, χώρους, πράγματα, και γεγονότα – που χρειάζεται η κυβέρνηση για την άσκηση των λειτουργιών της.» (Gill & Phythian 2012: 17).

Ανεξάρτητοι συγγραφείς και ακαδημαϊκοί διαθέτουν μεγαλύτερη ελευθερία, ευελιξία, καθώς και φαντασία. Ο Sherman Kent ορίζει την πληροφόρηση «... ως τη γνώση την οποία πρέπει να διαθέτουν οι υψηλά ιστάμενοι πολιτικοί και στρατιωτικοί άνδρες, προκειμένου να διασφαλίσουν την εθνική ευημερία.» (Kent 1949: vii). Από την πλευρά τους οι Shulsky και Schmitt αποδίδουν την πληροφόρηση «... ως πληροφορίες σχετικές με τον σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικής εκ μέρους μίας κυβέρνησης, προκειμένου να προάγει τα συμφέροντα εθνικής ασφάλειάς της και να αντιμετωπίσει απειλές προερχόμενες από πραγματικούς ή δυνητικούς αντιπάλους.» (Shulsky & Schmitt 2002: 1).

Για τον Edward Luttwak και τον Stuart Koehl ο όρος πληροφόρηση αντικατοπτρίζει «τη συλλογή, σύνδεση, ανάλυση και διανομή των πληροφοριών σχετικά με τις ικανότητες και προθέσεις πραγματικών ή δυνητικών αντιπάλων.» (Luttwak & Koehl 1999: 307-8). Ο Mark Lowenthal, ο οποίος διαθέτει μία διπλή ιδιότητα, εκείνη του ακαδημαϊκού και εκείνη του insider της κοινότητας των αμερικανικών υπηρεσιών πληροφοριών, διακρίνει την πληροφόρηση από την πληροφορία (information), αν και εκ πρώτης όψεως φαίνεται ότι έχουν μικρή εννοιολογική διαφορά. Θεωρεί ότι ενώ η πληροφορία περιλαμβάνει οτιδήποτε μπορεί να καταστεί γνωστό, ανεξάρτητα με ποιο τρόπο ανακαλύφθηκε, η πληροφόρηση αποτελεί υποσύνολο της πληροφορίας και αναφέρεται στις «πληροφορίες εκείνες που καλύπτουν τις ανάγκες των διαμορφωτών των αποφάσεων και έχουν συλλεχθεί, επεξεργαστεί, και περιοριστεί για να καλύπτουν αυτές τις ανάγκες.» (Lowenthal 2003: 1-2). Το σύνολο της πληροφόρησης αποτελεί κομμάτι της πληροφορίας, αλλά δεν αποτελούν όλες οι πληροφορίες μέρος της πληροφόρησης (Lowenthal 2003: 1-2). Ο Michael Turner αντιλαμβάνεται την πληροφόρηση ως «πληροφορίες που σχετίζονται με την πολιτική, συλλέγονται μέσω ανοικτών και μυστικών μέσων και υπόκεινται σε ανάλυση, με σκοπό την εκπαίδευση, διαφώτιση και βοήθεια [...] στους διαμορφωτές των αποφάσεων στη διαμόρφωση και εφαρμογή της εθνικής ασφάλειας και της εξωτερικής πολιτικής.» (Turner 2005: 4). Ο Loch Johnson υποστηρίζει ότι η πληροφόρηση είναι «γνώση – και ιδεατά πρότερα γνώση – που αναζητούν τα κράτη προς απάντηση στις εξωτερικές απειλές και για να προστατεύσουν τα ζωτικά τους συμφέροντα, ειδικά την ευημερία του λαού τους.» (Johnson 1997: 365). Ο Michael Warner στενεύει περισσότερο τον ορισμό, εφόσον περιορίζει την πληροφόρηση μόνον στη « [...] μυστική, κρατική δραστηριότητα προκειμένου να κατανοηθούν ή να επηρεαστούν ξένες οντότητες.» (Warner 2002: 21). Ο ορισμός της Jennifer Sims εστιάζει στην ανταγωνιστική διάσταση της πληροφόρησης: «η συλλογή, ανάλυση και διανομή των πληροφοριών στους διαμορφωτές των αποφάσεων που

εμπλέκονται σε ένα ανταγωνιστικό εγχείρημα» και «μία διαδικασία με την οποία οι ανταγωνιστές βελτιώνουν τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τους αντιπάλους τους.» (Gill & Phythian 2012: 18). Οι Gill και Phythian λαμβάνοντας υπόψη όλη την παραπάνω συζήτηση δίνουν τον δικό τους ολοκληρωμένο ορισμό: «η πληροφόρηση είναι ένας ολιστικός ορισμός και αναφέρεται σε ένα εύρος δραστηριοτήτων – από το σχεδιασμό και τη συλλογή πληροφοριών στην ανάλυση και τη διανομή – που διεξάγονται μυστικά και στοχεύουν στη διατήρηση ή την αύξηση της σχετικής ασφάλειας παρέχοντας προειδοποίηση για απειλές ή δυνητικές απειλές με έναν τρόπο που επιτρέπει την έγκαιρη εφαρμογή μίας προληπτικής πολιτικής ή στρατηγικής, περιλαμβανομένων, όπου κρίνεται επιθυμητό, των μυστικών δραστηριοτήτων.» (Gill & Phythian 2012: 19).

Εκτός από την πρώτη μεγάλη συζήτηση σχετικά με τον ορισμό της πληροφόρησης, λαμβάνουν χώρα και κάποιες άλλες σημαντικές συζητήσεις (debates) (Konstantopoulos & Doga 2015: 8). Η δεύτερη συζήτηση σχετίζεται με τον λεγόμενο κύκλο της πληροφόρησης (intelligence cycle) και εξετάζει εάν αυτός εξακολουθεί να είναι ένα αποτελεσματικό και επαρκές εργαλείο ή εάν αποτελεί απολίθωμα του Ψυχρού Πολέμου και πρέπει να αναδιαμορφωθεί και να προσαρμοστεί στο νέο μετα-ψυχροπολεμικό διεθνές περιβάλλον. Η τρίτη συζήτηση εστιάζει στην ταυτότητα των Σπουδών Πληροφόρησης, δηλαδή στο εάν αυτές αποτελούν μία διακριτή ακαδημαϊκή πειθαρχία ή εάν αποτελούν υπο-κλάδο των Διεθνών Σχέσεων και των Στρατηγικών Σπουδών ή της Ιστορίας. Η τέταρτη συζήτηση αφορά τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να προσεγγιστεί η πληροφόρηση, δηλαδή, πρέπει να περιοριστεί στην αρχειακή έρευνα ή πρέπει να περιλαμβάνει και τις δευτερογενείς πηγές; Πρέπει να εστιάζει σε ιστορικά γεγονότα ή στην επικαιρότητα; Και ποιος είναι ο πιο αποδοτικός συνδυασμός; Η πέμπτη συζήτηση στρέφεται γύρω από τη σημασία των μυστικών πηγών και μεθόδων και της μυστικής δράσης, ειδικότερα και γενικότερα της μυστικότητας σε σύγκριση με τις ανοικτές πηγές. Η έκτη συζήτηση αναφέρεται στη σχέση της πληροφόρησης και της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων, εξετάζοντας εάν

συγκεκριμένα ζητήματα του τομέα της πληροφόρησης (όπως είναι η μυστική δράση, η ανταλλαγή πληροφοριών και η οικονομική κατασκοπεία) μπορεί να αποτελέσουν όχημα για τον έλεγχο των θεωριών των Διεθνών Σχέσεων. Η τελευταία συζήτηση έχει να κάνει με τη σχέση μεταξύ της πληροφόρησης από τη μία πλευρά και της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ηθικής, από την άλλη.

Σύμφωνα με την κοινώς αποδεκτή διάκριση του Sherman Kent η πληροφόρηση αναφέρεται σε τρία πράγματα: πρώτον σε ένα είδος γνώσης, δεύτερον, στον τύπο του οργανισμού που παράγει αυτή τη γνώση, και τρίτον, στη δραστηριότητα στην οποία αποσκοπεί αυτός ο οργανισμός (Kent 1949: ix).

Στη διεθνή βιβλιογραφία συναντάμε τρεις κατηγορίες πληροφόρησης: η πρώτη, η οποία είναι γενική και περιεκτική, περιλαμβάνει «πληροφορίες, διαβαθμισμένες ή μη, που έχουν αποκτηθεί με οποιονδήποτε τρόπο» (Breckenridge 1995: 8-9). Η δεύτερη κατηγορία περιορίζει τον όρο πληροφόρηση μόνον σε εκείνες τις πληροφορίες που είναι μυστικές ή διαβαθμισμένες (*clandestine/secret intelligence*), την πρόσβαση στις οποίες προσπαθεί να αρνηθεί ο σύμμαχος/ανταγωνιστής ή/και ο εχθρός (Shulsky & Schmitt 1994/95: 71). Η κατηγορία αυτή θεωρεί τις πληροφορίες που προέρχονται από ανοικτές πηγές (*open sources intelligence-OSINT*) ως μία εγγενή αντίφαση. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, οι ανοικτές πηγές δεν πρέπει να θεωρούνται πανάκεια και να μειώνουν τη σημασία των μυστικών πηγών, αλλά αποτελούν το γενικότερο πλαίσιο (*background*) στο οποίο θα προστεθούν και οι μυστικές/διαβαθμισμένες πληροφορίες, ώστε να φτάσουμε στο τελικό προϊόν που είναι η ανάλυση η οποία βασίζεται σε όλες τις πηγές (*all-source analysis*). Η τρίτη κατηγορία ονομάζεται «γκρίζα πληροφόρηση» (*grey intelligence*) και ορίζεται ως εκείνη που «... δεν έχει δημοσιευτεί ή δεν έχει διαδοθεί ευρέως, αλλά στην οποία μπορούμε παρόλα αυτά να αποκτήσουμε πρόσβαση, υπό την προϋπόθεση ότι γνωρίζουμε την

ύπαρξή της και υπάρχουν επαρκή κανάλια επικοινωνίας.» (Jequier & Dedijer 1993: 19).

Σε αντίθεση με το γεγονός ότι η κατασκοπεία διενεργείται από τις απαρχές της ανθρώπινης ιστορίας (Austin & Rankon 1995, Crowdy 2011, Gerolymatos 1986, Hughes-Wilson 2004, Keegan 2003, Marshall 1994, Neilson & McKercher [Eds] 1992, Russell 1999, Sawyer 2004, Sheldon 2005, Sheldon 2007), η Πληροφόρηση ως ακαδημαϊκός υπο-κλάδος των Διεθνών Σχέσεων και των Στρατηγικών Σπουδών μετρά μονάχα επτά περίπου δεκαετίες και έχει χαρακτηριστεί ως «μη αναπτυγμένη» και υποθεωρητικοποιημένη». Στα μέσα της δεκαετίας του 1980 ο Sir Alexander Cadogan, πρώην μόνιμος Υφυπουργός Εξωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου (1938-1946), περιέγραψε την πληροφόρηση ως «την παραμελημένη διάσταση της διπλωματικής ιστορίας» (Andrew & Dilks 1984: 1), ενώ οι ιστορικοί Christopher Andrew και David Dilks τη χαρακτήρισαν ως την «παραμελημένη διάσταση των διεθνών υποθέσεων» (Scott 2007: 190). Επιπροσθέτως, ο Johnson υποστηρίζει ότι οι «Σπουδές Πληροφόρησης» έχουν πλέον ενηλικιωθεί (Johnson 2007: viii), ενώ ο Stafford θεωρεί ότι πλέον αποτελούν ένα «εδραιωμένο και νομιμοποιημένο ακαδημαϊκό πεδίο» (Stafford 1988: 238). Σήμερα, και ιδιαίτερα μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001, σχεδόν όλοι οι μελετητές και οι αξιωματούχοι των υπηρεσιών πληροφοριών θεωρούν ότι η εποχή του Cadogan και του Kent έχει ξεπεραστεί ανεπιστρεπτί, και οι «Σπουδές Πληροφόρησης» ανθίζουν, η ποιότητά τους έχει βελτιωθεί σημαντικά και αποτελούν ένα εδραιωμένο, δυναμικό, νομιμοποιημένο, διεπιστημονικό ακαδημαϊκό αντικείμενο (Gibbs 2007: 58, Konstantopoulos & Doga 2015: 6, Rudner 2009: 111, Stafford 1988: 238). Αυτή η ανάπτυξη έχει οδηγήσει κάποιους μελετητές να υποστηρίξουν ότι σήμερα οι «Σπουδές Πληροφόρησης» δεν αποτελούν πια μία «παραμελημένη διάσταση», ούτε ένα πεδίο μελέτης που αγνοείται (Gibbs 2007: 58). Αναμφισβήτητα, οι σπουδές αυτές αποτελούν ένα διεπιστημονικό πεδίο (Rudner 2009: 111, Stafford 1988: 217) που οδηγεί στη σύζευξη διαφορετικών ακαδημαϊκών γνωστικών πεδίων όπως είναι η ιστορία, η πολιτική επιστήμη

(περιλαμβανομένων των διεθνών σχέσεων, της διεθνούς πολιτικής οικονομίας, των στρατηγικών σπουδών/σπουδών ασφάλειας, της έρευνας για την ειρήνη), η φιλοσοφία, η νομική, η κοινωνιολογία, η εγκληματολογία, η ψυχολογία, τα οικονομικά, η στατιστική, η θεωρία παιγνίων, η ανθρωπολογία, ακόμη και η ιατρική.

Αντιθέτως, ο καθηγητής Robert Jervis επιμένει ότι «κατά την περασμένη δεκαετία η ακαδημαϊκή κοινότητα συνειδητοποίησε ότι η πληροφόρηση αποτελεί συχνά την `παραμελημένη διάσταση` στην κατανόησή μας πολλών διεθνών συγκρούσεων, ειδικότερα, και της διεθνούς πολιτικής γενικότερα.» (Jervis 2007: xix).

Το σίγουρο είναι ότι υπάρχουν κάποια συγκεκριμένα ζητήματα που είτε δεν έχουν μελετηθεί (έχουν ελάχιστα μελετηθεί), είτε δεν έχουν συνδεθεί με τη Θεωρία Διεθνών Σχέσεων, όπως είναι η οικονομική κατασκοπεία, η σχέση δημοκρατίας, ηθικής και Πληροφόρησης και η σχέση της πληροφόρησης με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση γενικότερα και την ευρωπαϊκή άμυνα και ασφάλεια ειδικότερα.

Όσον αφορά στη γενικότερη θεματολογία, παρατηρείται μία μετάβαση από την κυριαρχία ιστορικών θεμάτων (ιδιαίτερα του Α΄ και Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου) και θεμάτων του Ψυχρού Πολέμου, στην agenda της μεταψυχροπολεμικής εποχής – ιδιαίτερα της εποχής μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001 – όπου επικρατεί μία ξεκάθαρη τάση μελέτης και ανάλυσης των τρεχόντων εξελίξεων και γεγονότων. Στο προσκήνιο της νέας αυτής agenda συναντάμε την τρομοκρατία, τη διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής (και τη σύνδεσή τους με την τρομοκρατία), την ενεργειακή ασφάλεια, την (κυβερνο)οικονομική κατασκοπεία, την επιβολή του νόμου και της τάξης, το οργανωμένο (κυβερνο)έγκλημα, την διακίνηση ανθρώπων, την κλιματική αλλαγή, τις κυβερνο-απειλές από κρατικούς ή μη κρατικούς δρώντες, τον υβριδικό πόλεμο, την επιβεβαίωση της τήρησης συνθηκών ελέγχου των εξοπλισμών, την επίβλεψη των υπηρεσιών πληροφοριών των δημοκρατικών χωρών, το ρόλο των μέσων μαζικής ενημέρωσης, τη μυστική δράση, καθώς και πιο

παραδοσιακά, κλασικά θέματα, όπως είναι ο στρατηγικός αιφνιδιασμός, οι αποτυχίες των υπηρεσιών πληροφοριών, η παραπλάνηση και η εκτίμηση των πολιτικών, οικονομικών και στρατιωτικών ικανοτήτων και προθέσεων των κρατών (τόσο των συμμάχων/ανταγωνιστών, όσο και των εχθρών) (Konstantopoulos & Doga 2015: 8-9, no. 18).

Μία σύγχρονη επισκόπηση εντοπίζει τέσσερις παραδειγματικές προσεγγίσεις στη διδασκαλία της Πληροφόρησης στις Η.Π.Α.: πρώτον, την ιστορική προσέγγιση (*historical approach*), όπου η έμφαση δίνεται στις εμπειρίες ή στις προσωπικότητες του παρελθόντος, δεύτερον, τη λειτουργική προσέγγιση (*functional approach*), η οποία εστιάζει στις επιχειρησιακές δραστηριότητες και διαδικασίες, τρίτον τη δομική προσέγγιση (*structural approach*), η οποία εξετάζει το ρόλο των υπηρεσιών πληροφορίας και ασφάλειας στη διεξαγωγή των διεθνών υποθέσεων και τέταρτον, την πολιτική προσέγγιση (*political approach*), η οποία ασχολείται με ζητήματα λήψης αποφάσεων και διακυβέρνησης (Rudner 2009, Stafford 1988).

Αλλά ποιοι είναι οι λόγοι ύπαρξης των υπηρεσιών πληροφοριών; Εάν παραφράσουμε τον James Madison μπορούμε να ισχυριστούμε ότι στην περίπτωση που οι άνθρωποι ήταν άγγελοι, ή στην περίπτωση που οι άγγελοι κυβερνούσαν τους ανθρώπους, οι υπηρεσίες πληροφοριών δεν θα ήταν απαραίτητες και θα αποτελούσαν απολιθώματα του παρελθόντος (Lathrop 2004: 233, Johnson 2008: 93). Όμως, αυτός ο κόσμος δεν ανταποκρίνεται στη σημερινή πραγματικότητα, αλλά αποτελεί μία ουτοπία. Από την εποχή του Θουκυδίδη, του Σουν Τσου, του Μακιαβέλι και του Ζομινί έως σήμερα, η γνώση αποτελεί ισχύ, και είναι απολύτως απαραίτητη προκειμένου να γίνει ορθή χρήση της ισχύος. Η ύπαρξη των υπηρεσιών πληροφοριών έγκειται στην απουσία της εμπιστοσύνης στο άναρχο διεθνές σύστημα, όπου δεν υπάρχει μία ανώτατη ρυθμιστική εξουσία, ένας διεθνής Λεβιάθαν ή μία «κυβέρνηση των κυβερνήσεων» που να προσφέρουν ασφάλεια και να ρυθμίζουν τη διεθνή τάξη. Ο Mark Lowenthal (Lowenthal 2003: 2-5) και ο Richard Betts (Betts 2007: 1-15)

θεωρούν ότι αυτοί οι σύγχρονοι γραφειοκρατικοί οργανισμοί υπάρχουν για τους ακόλουθους λόγους: Πρώτον, και κυριότερο, για την αποφυγή στρατηγικού αιφνιδιασμού. Δεύτερον, για την υποστήριξη της διαδικασίας λήψης αποφάσεων από τους διαμορφωτές της πολιτικής (πολιτική και στρατιωτική ηγεσία) μέσω συλλογής και ανάλυσης πληροφοριών (από μυστικές και ανοικτές πηγές) με στόχο τη βέλτιστη λήψη πολιτικών, στρατιωτικών και οικονομικών αποφάσεων. Τρίτον, για την προστασία της εθνικής ασφάλειας μέσω της εξουδετέρωσης εχθρικών ενεργειών – π.χ. τρομοκρατία, οργανωμένο έγκλημα, δράσεις αντίπαλων υπηρεσιών πληροφοριών – και της προστασίας ευαίσθητων πληροφοριών (αντι-πληροφόρηση). Τέταρτον, για την παροχή μακροπρόθεσμης γνώσης από έναν εξειδικευμένο γραφειοκρατικό μηχανισμό, ο οποίος θα παρέχει στους διαμορφωτές των αποφάσεων μία «λειτουργία θεσμικής μνήμης» σε ζητήματα εθνικής ασφάλειας.

Προκειμένου να επιτελέσουν την αποστολή τους, οι υπηρεσίες πληροφοριών συλλέγουν και αναλύουν πληροφορίες και διεξάγουν αντι-πληροφόρηση και μυστική δράση. Κύριο χαρακτηριστικό τους είναι η μυστικότητα. Το συγκριτικό τους πλεονέκτημα σε σύγκριση με άλλες υπηρεσίες και οργανισμούς του δημοσίου ή του ιδιωτικού τομέα, έγκειται στο γεγονός ότι χρησιμοποιούν μυστικές μεθόδους και μέσα που μόνο εκείνες διαθέτουν (Godson 2001, Lowenthal 2003, Shulsky & Schmitt 2002).

Οι υπηρεσίες πληροφοριών καλούνται να ανακαλύψουν τόσο μυστήρια, όσο και μυστικά. Τα μυστήρια αποτελούν ζητήματα μελλοντικά και ασταθή, που δεν επιδέχονται μία οριστική απάντηση, για τα οποία ένα κράτος επιθυμεί να λάβει γνώση, αλλά αυτό είναι δύσκολο λόγω της περιορισμένης δυνατότητας των ανθρώπων να προβλέπουν την πορεία της ιστορίας και αναπόφευκτα τα μυστήρια σε μεγάλο βαθμό υπόκεινται σε εικασίες και δεν τα γνωρίζουμε παρά μόνον όταν αυτά λαμβάνουν χώρα. Όπως είχε δηλώσει και ο πρώην Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών Dean Rusk «Η πρόνοια δεν παρείχε στους ανθρώπους την ικανότητα να

διαπεράσουν την ομίχλη του μέλλοντος.» (Johnson 2010: 13).⁸ Από την άλλη πλευρά, τα μυστικά είναι ζητήματα που επιδέχονται απάντησης, αποκάλυψης και κατανόησης, αλλά όχι χωρίς εμπόδια και δυσκολίες, εφόσον τόσο οι κρατικοί δρώντες (σύμμαχοι/αντίπαλοι ή οι εχθροί), όσο και οι μη κρατικοί δρώντες (π.χ. τρομοκρατικές και εγκληματικές οργανώσεις, θρησκευτικές αιρέσεις κ.ά.) προσπαθούν με τη σειρά τους να τα προστατεύσουν (Johnson 2010: 13).

Στην προσπάθειά τους αυτή, οι υπηρεσίες πληροφοριών καλούνται να αντιμετωπίσουν τους εγγενείς, δομικούς περιορισμούς τους τόσο στη συλλογή όσο και στην ανάλυση. Στον τομέα της συλλογής δε διαθέτουν ποτέ επαρκείς πόρους για να καλύψουν όλο τον κόσμο ως γεωγραφική περιοχή και όλες τις απειλές και προκλήσεις και πρέπει να συνθέσουν τον πιο αποτελεσματικό συνδυασμό ανθρώπινων και τεχνικών μέσων. Στον τομέα της ανάλυσης καλούνται να αντιμετωπίσουν με επιτυχία κλασικές παθολογίες (Betts 2007, Cooper 2005, Heuer 1999, Κολιόπουλος 2000, Levite 1987, Lowenthal 2003, Maddrell 2015), όπως είναι, μεταξύ άλλων, το σύνδρομο του ψεύτικου συναγερμού, η ομαδοποιημένη σκέψη (groupthink), ο θόρυβος (noise), η παραπλάνηση (deception), το φαινόμενο του «mirror imaging» και του «clientism», η πολιτικοποίηση (politicization) (Κωνσταντόπουλος, 2018).

Ένας από τους πιο σημαντικούς τομείς σχετικά με την πληροφόρηση στο σύνολό της, θεωρείται και ο σύνδεσμος των πληροφοριών (Svendsen, 2009). Δύο από τις κύριες θεωρητικές προοπτικές των διεθνών σχέσεων πρέπει να αναλυθούν για να κατανοηθεί ο σύνδεσμος πληροφοριών και πώς προωθεί την καταπολέμηση της τρομοκρατίας με αποτελεσματικό τρόπο. Οι κύριες παραδοχές του ρεαλισμού μπορούν να δείξουν τα κίνητρα για μια κυβέρνηση να μοιραστεί την πληροφόρηση με έναν άλλο παράγοντα στο διεθνές σύστημα. Για τους ρεαλιστές, το διεθνές σύστημα ορίζεται από την αναρχία, που σημαίνει την απουσία κεντρικής εξουσίας (Slaughter & Hale, 2011). Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει παγκόσμιος κυβερνήτης. Επομένως,

κάθε έθνος είναι κυρίαρχο, ανεξάρτητο και αυτόνομο. Έχοντας αυτό υπόψη, εάν η φύση του συστήματος όπου τα κράτη αλληλεπιδρούν δεν έχει ρυθμιστική ισχύ, γίνεται ο κύριος παράγοντας ή μεταβλητή που επιδιώκουν τα κράτη. Όσο περισσότερη δύναμη τόσο το καλύτερο, γιατί αυτός είναι ο μόνος και καλύτερος τρόπος για να εξασφαλιστεί η επιβίωση του κράτους. Κάτω από τον ρεαλισμό, η δύναμη θα μπορούσε να νοηθεί ως στρατιωτική, οικονομική ή διπλωματική ικανότητα.

Από το σύνδεσμο πληροφοριών ορίζεται η στρατηγική πληροφόρηση ως η ζωτική γνώση για την εθνική επιβίωση. Τα κράτη προστατεύουν τη δική τους εθνική ασφάλεια, οπλίζουν και δημιουργούν συμμαχίες για να αυξήσουν τις δυνατότητές τους ενόψει απειλών. Εν ολίγοις, αναζητούν δύναμη (Munton, 2009). Η πληροφόρηση είναι η διαδικασία συλλογής σχετικών πληροφοριών, η οποία είναι επίσης μια μορφή εξουσίας. Τα κράτη προσβλέπουν στην ανταλλαγή πληροφοριών μέσω της πληροφόρησης διότι αυτό θα μπορούσε να αυξήσει τη δύναμή τους και, ως εκ τούτου, τις πιθανότητες επιβίωσής τους. Αυτό που οι περισσότεροι θεωρητικοί των διεθνών σχέσεων τείνουν να αγνοούν είναι ότι όλα τα κράτη, αλλά ειδικά οι μεγάλες δυνάμεις συμπεριλαμβάνουν την πληροφόρηση ως κρίσιμο στοιχείο της διατήρησης και επέκτασης της εξουσίας τους. Η καλή πληροφόρηση είναι, συνεπώς, μια ικανότητα, ένα όργανο δύναμης και ένας πολλαπλασιαστής δύναμης (Munton, 2009).

Τα κράτη συμφωνούν να μοιραστούν πληροφορίες, λόγω της πιθανής έκβασης που σημαίνει ότι, συμπεριφέρονται ως λογικοί παράγοντες. Το κάνουν με τρόπο που η ανταλλαγή πληροφοριών να αποτελεί αξιόπιστη ευκαιρία για τη συλλογή πληροφοριών για την καταπολέμηση κάθε επικείμενης απειλής που κινδυνεύει να επιβιώσει. Αυτό θα μπορούσε να καταδειχθεί μετά την 11^η Σεπτεμβρίου όπου οι ΗΠΑ και η Ευρώπη αποφάσισαν να συνεργαστούν μέσω του συνδέσμου πληροφοριών για την καταπολέμηση της διεθνούς τρομοκρατίας.

Η θεμελιώδης αντίληψη της φιλελεύθερης θεωρίας είναι ότι τα εσωτερικά χαρακτηριστικά των κρατών σχετίζονται με τη σχέση τους με

άλλους παράγοντες στο διεθνές σύστημα. Για τους φιλελεύθερους μια δημοκρατική ειρήνη θα μπορούσε να επιτευχθεί εντός των δημοκρατικών εθνών. Επομένως, τα κράτη είναι αξιόπιστοι παράγοντες για την ανάπτυξη σχέσεων και συμφωνιών (Slaughter & Hale, 2011). Επίσης, υπό τον φιλελευθερισμό, τα θεσμικά όργανα διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο λόγω του γεγονότος ότι προωθούν τη συνεργασία μεταξύ των παραγόντων. Αυτό σημαίνει ότι προωθούν κανόνες που βοηθούν στη δημιουργία βεβαιότητας και στην αλλαγή των προτιμήσεων του παράγοντα. Τα θεσμικά όργανα έχουν ιδιαίτερη σημασία μεταξύ των δημοκρατικών κρατών (Slaughter & Hale, 2011). Αυτό παρέχει στα κράτη μια δυναμική συνεργασίας βασισμένη σε μακροπρόθεσμους όρους, όπου είναι προτιμότερο να εμπιστεύονται και να συνεργάζονται για την ανάπτυξη παρά να αναζητούν τη δύναμη για επιβίωση. Ο φιλελευθερισμός θεωρεί δεδομένο ότι τα διεθνή καθεστώτα, καθώς και οι θεσμοί, διασφαλίζουν τη συνεργασία και επιτρέπουν στις σχέσεις μεταξύ κρατών να είναι πιο αξιόπιστες. Αυτό οδηγεί σε διμερείς ή πολυμερείς συμφωνίες και ρυθμίσεις κάθε είδους. Στον τομέα του συνδέσμου πληροφοριών, οι σύνδεσμοι της EUROPOL μεταξύ των ευρωπαϊκών εθνών μπορούν να τονίσουν αυτό το σημείο. Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, ιδρύθηκε η Ειδική Ομάδα για την Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας που συγκροτήθηκε από εθνικούς αξιωματικούς συνδέσμους από αστυνομικές υπηρεσίες και υπηρεσίες πληροφοριών και τα καθήκοντά της συνίσταντο στη συλλογή εγκαίρως σχετικών αντιτρομοκρατικών πληροφοριών και διεξαγωγή επιχειρησιακής και στρατηγικής ανάλυσης (Bosilca, 2013). Τα μέλη της ΕΕ είναι δημοκρατικά κράτη που απεικονίζουν μια συμπεριφορά που βασίζεται στη συνεργασία και τους θεσμούς, επομένως η ανταλλαγή πληροφοριών για την αντιμετώπιση μιας κοινής απειλής δεν είναι θέμα συζήτησης. Ο φιλελευθερισμός βοηθά επίσης να εξηγηθούν τα κίνητρα και οι σκοποί που έχουν τα εθνικά κράτη προκειμένου να συνεργαστούν στην ανταλλαγή πληροφοριών.

Όσον αφορά τον πόλεμο των πληροφοριών, είναι μια έννοια που περιλαμβάνει τη χρήση και τη διαχείριση της τεχνολογίας πληροφοριών

και επικοινωνιών (ΤΠΕ) στο χώρο της μάχης, επιδιώκοντας ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι ενός αντιπάλου. Ο πόλεμος αυτός μπορεί να περιλαμβάνει τη συλλογή τακτικών πληροφοριών, τη διαβεβαίωση ότι οι πληροφορίες κάποιου είναι έγκυρες, τη διάδοση προπαγάνδας ή παραπληροφόρησης για αποθάρρυνση ή χειραγώγηση του εχθρού και του κοινού, την υπονόμηση της ποιότητας των πληροφοριών της αντίπαλης δύναμης και την άρνηση ευκαιριών συλλογής πληροφοριών σε αντίπαλες δυνάμεις. Άλλωστε, ο πόλεμος της πληροφορίας συνδέεται στενά με τον ψυχολογικό πόλεμο (Waltz, 1998).

Η νέα συζήτηση μεταξύ των διεθνών (νεο)ρεαλιστών και (νεο)φιλελεύθερων δεν ασχολείται πλέον με τα ζητήματα της ηθικής και της ανθρώπινης φύσης, αλλά με το βαθμό στον οποίο η κρατική συμπεριφορά επηρεάζεται από την αναρχική δομή του διεθνούς συστήματος και όχι από τους θεσμούς, τη μάθηση και άλλους παράγοντες που συμβάλλουν στη συνεργασία. Στο βιβλίο του 1989, *International Institutions and State Power*, ο Robert Keohane αποδέχεται την έμφαση του Waltz στη θεωρία σε επίπεδο συστήματος και στη γενική του υπόθεση ότι τα κράτη είναι αυτοτελείς παράγοντες που ορθολογικά επιδιώκουν τους στόχους τους. Ωστόσο, χρησιμοποιώντας τη θεωρία των παιχνιδιών, δείχνει ότι τα κράτη μπορούν να διευρύνουν την αντίληψη του προσωπικού τους συμφέροντος μέσω της οικονομικής συνεργασίας και της συμμετοχής σε διεθνή ιδρύματα. Τα πρότυπα αλληλεξάρτησης μπορούν έτσι να επηρεάσουν την παγκόσμια πολιτική. Ο Keohane (1989) απαιτεί συστημικές θεωρίες που θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν καλύτερα τους παράγοντες που επηρεάζουν την αλληλεπίδραση του κράτους και με την αλλαγή.

Οι κριτικοί θεωρητικοί, όπως ο Robert W. Cox (1986), εστιάζουν επίσης στην υποτιθέμενη αδυναμία του νεορεαλισμού να αντιμετωπίσει την αλλαγή. Κατά την άποψή τους, οι νεορεαλιστές παίρνουν μια συγκεκριμένη, ιστορικά καθορισμένη κρατική δομή των διεθνών σχέσεων και θεωρούν ότι είναι καθολικά έγκυρη. Αντιθέτως, οι κριτικοί θεωρητικοί

πιστεύουν ότι αναλύοντας την αλληλεπίδραση ιδεών, υλικών παραγόντων και κοινωνικών δυνάμεων, μπορεί κανείς να καταλάβει πώς έχει δημιουργηθεί αυτή η δομή και πώς μπορεί τελικά να αλλάξει. Υποστηρίζουν ότι ο νεορεαλισμός αγνοεί τόσο την ιστορική διαδικασία κατά τη διάρκεια της οποίας σχηματίζονται ταυτότητες και ενδιαφέροντα, όσο και τις διαφορετικές μεθοδολογικές δυνατότητες. Νομιμοποιεί το υπάρχον status quo των στρατηγικών σχέσεων μεταξύ κρατών και θεωρεί την επιστημονική μέθοδο ως τον μοναδικό τρόπο απόκτησης γνώσεων. Αντιπροσωπεύει μια αποκλειστική πρακτική, και ένα ενδιαφέρον για την κυριαρχία και τον έλεγχο.

Στις αρχές του 20ου αιώνα, δεν υπήρχε ακόμα ένας ευρέως καθορισμένος ορισμός της πληροφόρησης (Warner, 2009). Έτσι, ο κάθε συγγραφέας βασίστηκε στην προσωπική του εμπειρία. Ο Mark Lowenthal (2003), στο βιβλίο του για τη πληροφόρηση και την πολιτική, προτείνει ότι η λέξη πληροφόρηση μπορεί να αναλυθεί με τρεις διαφορετικούς τρόπους. Πρώτον, ως διαδικασία συλλογής, ανάλυσης και παράδοσης στους καταναλωτές όπως οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής ή οι επιχειρησιακοί διοικητές. Αυτό συχνά αποκαλείται κύκλος πληροφόρησης, αν και η ουσία αυτού του κύκλου είναι πλέον ευρέως αμφιλεγόμενη (Hulnick, 2006).

Δεύτερον, ως προϊόν, διανέμεται μέσω ασφαλών ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων πολλαπλών επιπέδων. Τέλος, μπορούμε να μιλήσουμε για υπηρεσίες πληροφοριών και κοινότητες πληροφοριών που για λόγους κάλυψης και απόκρυψης των υπηρεσιών που παρέχουν-συνεργάζονται, αναφέρονται ως ιδρύματα. Όπως υποδηλώνει το όνομά τους, συχνά παρέχουν διάφορες υπηρεσίες στην κυβέρνηση και όλο και περισσότερο αυτό συνεπάγεται ενεργές προσπάθειες για τη διαμόρφωση του κόσμου, καθώς και απλή αναφορά για αυτόν (Lowenthal, 2003).

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι οι πληροφορίες και η πληροφόρηση είναι δύο διαφορετικοί όροι: ο τελευταίος παράγεται από μια διαδικασία ανάλυσης ή αξιολόγησης του πρώτου (Odom, 2008). Η συλλογή

πληροφοριών μπορεί να διαχωριστεί με δύο μεθόδους: είτε ανοιχτά μέσω της αναθεώρησης ήδη δημοσιευμένου υλικού (εφημερίδες, ραδιόφωνο, περιοδικά, εμπόριο, πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά περιοδικά, καθώς και πηγές Διαδικτύου) και σχετικά παθητική περιβαλλοντική σάρωση ή μέσω πιο επιθετικών τεχνικών δεισδυσσης του απορρήτου και της ιδιωτικής ζωής των άλλων (κρυφή). Η πληροφόρηση ή οι πληροφορίες προέρχονται από μια ποικιλία κρυφών πηγών, όπως οι κατάσκοποι και η διπλωματική αναφορά, οι επικοινωνίες, τα κωδικοποιημένα σήματα και οι δορυφορικές εικόνες. Αυτά τα μυστικά μέσα χρησιμοποιούνται για να κλέψουν πληροφορίες που δυνητικά εχθρικά έθνη-κράτη ή διεθνικές τρομοκρατικές ομάδες θέλουν να κρύψουν (Russel, 2007).

Συχνά, η επιχείρηση της πληροφόρησης περιβάλλεται από έναν μύθο που δημιουργείται από μυθιστορήματα και ταινίες κατάσκοπων παραγωγής, όπως ο James Bond. Οι περισσότεροι άνθρωποι φαντάζονται ότι το έργο των πληροφοριών επικεντρώνεται σε ξένες υπηρεσίες πληροφοριών που διαχειρίζονται κατασκόπους και μυστικές αποστολές εναντίον πραγματικών ή φανταστικών εχθρών. Επειδή η πληροφόρηση ανήκει στο πεδίο των διεθνών σχέσεων, δεν υπάρχει έκπληξη για το γεγονός ότι πιθανώς οι πιο γνωστές υπηρεσίες πληροφοριών στον κόσμο είναι η Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών των ΗΠΑ (CIA), η MI6 στο Ηνωμένο Βασίλειο και η Σοβιετική KGB στο παρελθόν (Andrew, 2004). Οι δύο πρώτες συλλέγουν πληροφορίες σχετικά με απειλές για το εθνικό συμφέρον και εποπτεύουν τις επιχειρήσεις για την πρόληψη ή τη διακοπή αυτών των απειλών (τρομοκρατία, διάδοση και οργανωμένο έγκλημα). Ωστόσο, ένα από τα παράδοξα που αντιμετωπίζουν αυτές οι χώρες που είναι αρκετά πλούσιες για να διατηρήσουν μια ποικιλία διαφορετικών υπηρεσιών πληροφοριών και που συλλέγουν πληροφορίες με διαφορετικές τεχνικές και ανθρώπινες μεθόδους είναι πώς να κατανοούν τον όγκο των πληροφοριών και πιθανές ανταγωνιστικές αναλύσεις που προκύπτουν (Dupont, 2003).

Με την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, αμφισβητήθηκε η ανάγκη περαιτέρω υπηρεσιών πληροφοριών (Hughes, 2011). Πριν από εκείνη την εποχή, ήταν ευθύνη των υπηρεσιών πληροφοριών να εντοπίζουν απειλές. Χωρίς επαρκώς σοβαρή απειλή, υπάρχει κίνδυνος εγκατάλειψης για τις ίδιες τις υπηρεσίες, καθώς γίνονται λιγότερο αναγκαίες. Εξάλλου, ανεξάρτητα από τους μεγάλους οικονομικούς πόρους, η πιο γνωστή υπηρεσία πληροφοριών του κόσμου, η CIA, δεν κατάφερε να προβλέψει την εμφάνιση σημαντικών γεγονότων και μεγάλων καταστροφών: οικοδόμηση του Τείχους του Βερολίνου, πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, τα όπλα μαζικής καταστροφής του Ιράκ. Φυσικά, ένα ερώτημα που προκύπτει είναι εάν οι εκτεταμένες δαπάνες για τη πληροφόρηση έχουν πράγματι κάνει τη διαφορά. Ο στρατιωτικός ιστορικός John Keegan ισχυρίστηκε ότι η σημασία της πληροφόρησης στον πόλεμο έχει υπερτιμηθεί (Keegan, 2003), ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι οι επιχειρήσεις και η συντήρηση των υπηρεσιών πληροφοριών των ΗΠΑ δεν είναι τίποτα περισσότερο από ένα πολύ επιτυχημένο τέχνασμα εμπιστοσύνης (Gill & Phythian, 2006).

Είναι προφανές ότι τα κράτη βασίζονται τόσο στην εσωτερική όσο και στην εξωτερική ασφάλεια για την ευημερία τους. Ωστόσο, η περισσότερη προσοχή έχει επικεντρωθεί στην εξωτερική πληροφόρηση κατά το χειρισμό των διεθνών σχέσεων. Επιπλέον, υπάρχουν συζητήσεις σχετικά με τη δυνατότητα οργάνωσης πληροφοριών σε διεθνικό επίπεδο. Στην αρχή αυτό περιορίστηκε στη διαπραγμάτευση διεθνικών συμφωνιών κοινής χρήσης. Ωστόσο, τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου έθεσαν μια συζήτηση για το πώς οι πληροφορίες θα μπορούσαν να υποστηρίξουν την πολυμερή διατήρηση της ειρήνης με τη συμμετοχή θεσμών όπως ο ΟΗΕ (Herman, 2001).

Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, οι ΗΠΑ έχουν αναδειχθεί ως η κύρια υπερδύναμη αφού είναι το μόνο κράτος με αρκετούς οικονομικούς και στρατιωτικούς πόρους που του δίνει τη δυνατότητα να αναλάβει αυτάρκεια σχεδόν σε οποιοδήποτε μέρος του

πλανήτη (Todd & Bloch, 2003). Επίσης, η προοπτική συλλογικής διεθνούς δράσης μπορεί να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ετοιμότητα των ΗΠΑ να παρέχουν πολιτική ή/και υλική βοήθεια (υποθέσεις Κοσσυφοπεδίου, Ρουάντα και Σουδάν).

Εάν η γνώση είναι δύναμη μπορεί επίσης να συναχθεί ότι η πληροφόρηση είναι μια μορφή εξουσίας. Οι πληροφορίες μπορούν να υποστηρίξουν την άσκηση άλλων μορφών εξουσίας. Η πληροφόρηση παρέχει τη βάση για πολιτική ή αποφάσεις αφού οι άνθρωποι, οι οργανισμοί και τα κράτη, εάν πρόκειται να ενεργήσουν ορθολογικά, θα το πράξουν αφού εξετάσουν πλήρως τις εναλλακτικές πορείες δράσης που θα έχουν καθώς και το κόστος και τα οφέλη τους (Gill & Phythian, 2006). Επομένως, μπορεί να προκύψουν εντάσεις μεταξύ των συμπερασμάτων των πληροφοριών και της επιθυμίας των πολιτικών για συγκεκριμένες απαντήσεις. Η πολιτική διατυπώνεται συνήθως με βάση τις αρχές ή στηρίζεται στην ιδεολογία, ενώ η πληροφόρηση παράγεται με την αξιολόγηση των πληροφοριών. Όταν συναντιούνται, ο διαγωνισμός είναι άνισος: Όταν η πληροφόρηση συγκρούεται με πολιτικές προτιμήσεις, η πληροφόρηση χάνει. Όταν οι πληροφορίες έρχονται σε αντίθεση με τη δύναμη, οι πληροφορίες μειονεκτούν (Fry & Hochstein, 1994).

Έτσι, στην πράξη, οι πληροφορίες της πληροφόρησης θα κριθούν από την ικανότητά της να υποστηρίζει μια επιλεγμένη πορεία δράσης που έχει διαμορφωθεί πριν από την αναζήτηση πληροφοριών, δημιουργώντας έτσι μια αντίστροφη σχέση γνώσης/ισχύος. Μια επιπλέον μεταβλητή στο κέντρο της πληροφόρησης ασφαλείας είναι η μυστικότητα (Warner, 2009). Το απόρρητο είναι σημαντικό όχι μόνο ως εμπόδιο στην επιτήρηση αλλά διαπερνά και πτυχές της ίδιας της διαδικασίας. Ορισμένες ενέργειες δεν έχουν νόημα αν δεν πραγματοποιούνται με ένα στοιχείο έκπληξης, όπως οι συλλήψεις (Herman, 2001). Ωστόσο, το απόρρητο εγείρει επίσης βασικά ζητήματα νομιμότητας, ηθικής και υπευθυνότητας.

Επιπλέον, η πληροφόρηση δεν είναι μόνο ένα θεμέλιο για τις πολιτικές του κράτους αφού είχε πάντοτε σημαντικό ρόλο στην

ενημέρωση και την άσκηση δράσεων που δεν εκτιμώνται ευρέως και, στην πραγματικότητα, ενδέχεται να παραβιάζουν το εθνικό ή το διεθνές δίκαιο όπως η μυστική δράση ή η ειδική πολιτική δράση όπως εφαρμόζεται από τη CIA. Οι υπηρεσίες πληροφοριών όχι μόνο ασχολούνται με μάλλον παθητική δραστηριότητα συγκέντρωσης πληροφοριών σε παγκόσμιες υποθέσεις, αλλά προσπαθούν επίσης να επεμβαίνουν κρυφά για να επηρεάσουν τα γεγονότα. Μερικοί συγγραφείς θεωρούν ότι η μυστική δράση είναι απαραίτητη για τη πληροφόρηση (Russel, 2007), ενώ ορισμένοι την χαρακτήρισαν ως μια πρόσθετη δραστηριότητα, κάπως ξεχωριστή από την κύρια δραστηριότητα της πληροφόρησης. Η πληροφόρηση είναι η συλλογή πληροφοριών. Ορισμένες υπηρεσίες πραγματοποιούν πράγματι μυστική δράση, η οποία μπερδεύει τα ηθικά ζητήματα, αλλά αυτή είναι μια διαχωρίσιμη και επικουρική λειτουργία (Herman, 2004).

Επίσης, έχουν εφαρμοστεί μέθοδοι πληροφοριών για να διαταράξουν τις δραστηριότητες εγκληματικών οργανώσεων που εμπλέκονται σε ναρκωτικά, όπλα ή εμπορία ανθρώπων. Από την 11η Σεπτεμβρίου, λόγω αντιληπτών τρομοκρατικών απειλών, δόθηκε ακόμη μεγαλύτερη προσοχή σε αυτήν την εξέλιξη από τη σύγκλιση των πληροφοριών ασφαλείας, αστυνομίας και στρατιωτικών υπηρεσιών. Ωστόσο, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο σύγχρονος μετασχηματισμός της πληροφόρησης με την εφαρμογή εξαιρετικά εξελιγμένης τεχνολογίας παρακολούθησης και πληροφοριών έχει επισκιάσει το γεγονός ότι, στον πυρήνα του, παραμένει μια διανοητική διαδικασία. Οι περισσότερες προσπάθειες από την 11η Σεπτεμβρίου έχουν τεθεί στη διερεύνηση και την πρόληψη τρομοκρατικών επιθέσεων. Πολλές αναλυτικές τεχνικές αναπτύσσουν εξελιγμένο λογισμικό που διευκολύνει την ανάλυση σχεσιακών δεδομένων. Ωστόσο, η πληροφόρηση του λογισμικού δεν μπορεί να προσφέρει μια τεχνολογική λύση: η ανάλυση της παραμένει στο επίκεντρο μια πνευματική άσκηση που βασίζεται στη συλλογιστική (Russel, 2007).

Ακόμη και οι πιο παθητικές ενέργειές της συνεπάγονται τη χρησιμότητα της πληροφόρησης στη διακυβέρνηση. Επομένως, η πληροφόρηση δεν είναι κάτι που αφορά μόνο τους υπουργούς και τις κυβερνήσεις (Sims, 2009). Κατά συνέπεια, οι μελέτες που αφορούν την πληροφόρηση πρέπει να χρησιμοποιούν τόσο τις θεωρίες εξουσίας όσο και τις θεωρίες της γνώσης και του κινδύνου. Υπάρχουν δύο ευρείες τάσεις θεωριών εξουσίας: η βασική άποψη της εξουσίας ως μηδενικό άθροισμα ή κυρίαρχο και η μη μηδενική άθροιση της ισχύος ως διευκολυντικής (Scott, 2001). Και οι δύο τύποι ισχύος είναι εγγενείς στη πληροφόρηση αν και η ισορροπία μεταξύ τους θα ποικίλει ανάλογα με τις περιστάσεις. Πράγματι, η νοημοσύνη έχει τη δυνατότητα να είναι μια μορφή διακυβέρνησης αλλά αυτό συμβαίνει όταν υπάρχουν φόβοι για την ασφάλεια σε συνδυασμό με τις προσπάθειες των κυβερνήσεων να παρέχουν διαβεβαίωση, στοιχεία που κυριαρχούν στην πολιτική (Dziak, 1988). Αυτό αναφέρει και το παράδοξο της ασφάλειας του Berki (1986): όσο πιο ισχυρά γίνονται τα κράτη στην προσπάθειά τους να εγγυηθούν την ασφάλεια, τόσο περισσότερο αποτελούν απειλή για αυτήν την ασφάλεια.

Σημαντικό έργο έχει γίνει από αναλυτές πληροφοριών για να περιγράψουν και να εξηγήσουν τον αντίκτυπο του πολέμου κατά της τρομοκρατίας στη διακυβέρνηση γενικότερα. Ο Jonathan Simon (2007) περιέγραψε πώς ο πόλεμος κατά του εγκλήματος μεταμόρφωσε την αμερικανική δημοκρατία και δημιούργησε μια κουλτούρα φόβου και υποστηρίζει ότι ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας επιβεβαιώνει τη θέση του για τον αντίκτυπο που μπορεί να δημιουργηθεί και πως οδηγεί στην κατασκευή νέων μορφών και στρατηγικών διακυβέρνησης. Ομοίως, η λεπτομερής σύγκριση του νόμου και της πολιτικής για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας της Laura Donohue (2008) στις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο παρέχει μια σταθερή βάση για αυτό το έργο.

Δεδομένου ότι τα ιδρύματα ασφαλείας εν γένει και ιδίως οι υπηρεσίες πληροφοριών έχουν μια ιδιαίτερως οικεία σχέση με την

πολιτική εξουσία (Cawthra & Luckham, 2003) πρέπει να διευκρινιστεί πως αυτή η σχέση ορίζει το κράτος εν γένει. Για κάποιο διάστημα επιδιώχθηκε η διάκριση των κρατών ως προς τον βαθμό επιρροής ή ελέγχου στην πολιτική που απολαμβάνουν αυτοί που έχουν τους ρόλους ασφαλείας. Καθώς αυτό αυξάνεται, τότε είναι πιο πιθανό να μιλάμε για κράτη εθνικής ασφάλειας (Tarria-Valdes, 1982). Επιδιώκοντας την εφαρμογή αυτή της προσέγγισης στις υπηρεσίες πληροφοριών ασφαλείας, ο Keller (1989) πρότεινε ότι χρησιμοποιώντας τις δύο μεταβλητές της αυτονομίας - την ανεξαρτησία των οργανισμών από την εποπτεία άλλων πολιτικών παραγόντων και τη διείσδυση στον οποίο οι υπηρεσίες είναι σε θέση να συλλέξουν πληροφορίες και να δράσουν - μπορούμε να προσδιορίσουμε διαφορετικούς ιδανικούς τύπους υπηρεσιών ασφαλείας: από την υπηρεσία εγχώριων πληροφοριών μέσω της πολιτικής αστυνομίας έως το ανεξάρτητο κράτος ασφαλείας (Gill, 1994).

Και άλλοι συγγραφείς έχουν χρησιμοποιήσει και αναπτύξει αυτήν την τυπολογία (Dombrowski, 2007; Williams & Delantant, 2001). Ενώ ορισμένοι ισχυρίστηκαν ότι ο αντίκτυπος της 11ης Σεπτεμβρίου μπορεί να θεωρηθεί ότι μετατοπίζει την ισορροπία προς την κατάσταση ασφάλειας ή επιτήρησης (Haggerty & Ericson, 2006; Loader & Walker, 2007), άλλοι αναφέρονται στο προστατευτικό κράτος όπως στην περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου που ενώ μπορεί να έχει συσσωρεύσει περισσότερες εξουσίες ασφαλείας, το έχει πράξει με μεγαλύτερο βαθμό διαφάνειας από ότι κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου (Hennessy, 2007).

Η διαδικασία ή κύκλος της πληροφόρησης περιγράφει τα διάφορα στάδια της ανάπτυξης της. Ως εκ τούτου, είναι μέρος της εννοιολογικής γλώσσας που χρησιμοποιείται για την ανάπτυξη θεωρητικών προσεγγίσεων για την πληροφόρηση. Μέρος της χρησιμότητάς της είναι ότι μπορεί να εφαρμοστεί σε οποιοδήποτε επίπεδο πληροφόρησης μελετάται - ατομικό, οργανωτικό, εθνικό ή διεθνικό - (Gill & Phythian, 2006) και διευκολύνει τη συγκριτική έρευνα (Gill, 2007).

Ένας τομέας της πληροφόρησης όπου η θεωρία είναι σχετικά καλά αναπτυγμένη είναι η αναζήτηση εξηγήσεων των αποτυχιών αν και η εξήγηση των επιτυχιών έχει συζητηθεί λιγότερο (Wirtz, 2003). Οι πρώτες είναι πολύ πιο πιθανό να είναι ορατές συγκριτικά με τις δεύτερες και μπορεί να είναι πολύ δαπανηρές όσον αφορά την ανθρώπινη και κοινωνική ζημία. Προτείνεται ότι η εξήγηση της αποτυχίας είναι βασικό καθήκον για τη θεωρία της πληροφόρησης (Phythian, 2009). Ακόμη και η μέτρηση της επιτυχίας είναι προβληματική, καθώς η εκδήλωσή της μπορεί να είναι ότι δεν συμβαίνει τίποτα (Betts, 2007; Gill & Phythian, 2006). Η εξήγηση των αποτυχιών είναι ένα παράδειγμα της ανάγκης εξέτασης της αλληλεπίδρασης των παραγόντων και των δομών, όπως για παράδειγμα, η Amy Zegart (2007) επικρίνει την πλάνη που υπάρχει στην ανάλυση της 11ης Σεπτεμβρίου και υποστηρίζει την υπεροχή της ανάλυσης της αποτυχίας των οργανισμών. Η εξέταση του Butler (2004) σχετικά με την αποτυχία των βρετανικών οργανισμών να εντοπίσουν πληροφορίες στο Ιράκ ασχολείται επίσης με τις δομές και τις διαδικασίες με τις οποίες αναπτύχθηκε και διαδίδεται η πληροφόρηση.

Η βασική αρχιτεκτονική της πληροφόρησης παραμένει σε εθνικό επίπεδο και καθορίζεται από τα κράτη σύμφωνα με κάποιο συνδυασμό της ιστορικής τους εξέλιξης και της αντίληψης της ανάγκης ενόψει των απειλών για την ασφάλεια. Αυτή η κυριαρχία του εθνικού επιπέδου και του κρατικού τομέα της πληροφόρησης είναι ξεκάθαρη ακόμη και από μια σύντομη ματιά στη σχετική βιβλιογραφία. Ο Mark Phythian (2009) ισχυρίστηκε ότι ο δομικός ρεαλισμός μπορεί να εξηγήσει καλύτερα αυτή την κατάσταση για τις μεγάλες δυνάμεις βάσει παραδοχών ενός αναρχικού παγκόσμιου συστήματος εντός του οποίου τα κράτη έχουν κάποια επιθετική ικανότητα, είναι αβέβαια ως προς τις προθέσεις άλλων κρατών και είναι λογικοί παράγοντες. Η πληροφόρηση είναι το μέσο με το οποίο τα κράτη επιδιώκουν να μειώσουν την αβεβαιότητα και το απόρρητο χαρακτηρίζει τις προσπάθειές τους να διατηρήσουν την επιβίωσή τους.

Η Sims (2009) δίνει μια κριτική για αυτό στην υπεράσπιση του προσαρμοστικού ρεαλισμού αλλά μια πιο διεξοδική θεωρητική πρόκληση για τον ρεαλισμό προέρχεται από εκείνους που υποστηρίζουν ότι η έννοια της εθνικής ασφάλειας πρέπει να αντικατασταθεί από την ευρύτερη έννοια της ανθρώπινης ασφάλειας (Sheptycki, 2009). Η απόδειξη για αυτό είναι η αυξανόμενη αλληλεξάρτηση των κρατών και η παρατήρηση ότι τα κράτη μπορούν να ενισχύσουν την ασφάλεια και τη σταθερότητά τους μέσω της συνεργασίας με άλλα, που ενισχύει πραγματικά τη συλλογική κυριαρχία αν και μειώνει την εθνική αυτονομία (Beck, 2005). Έτσι, ο Beck υποστηρίζει την απόρριψη του μεθοδολογικού εθνικισμού που δεν αναγνωρίζει ούτε ερευνά τον βαθμό στον οποίο οι διεθνικοί παράγοντες καθορίζουν τις σχέσεις εντός και μεταξύ των κρατών (Beck, 2005).

Η επιμονή των δομών πληροφοριών μπορεί επίσης να εξηγηθεί από άλλες εξηγήσεις όπως η γραφειοκρατική πολιτική. Για παράδειγμα οι Glenn Hastedt & Douglas B. Skelley (2009) συζητούν τις δυνατότητες και τα προβλήματα της οργανωτικής μεταρρύθμισης. Οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν δείξει μια ιδιαίτερη εμμονή με τη διόρθωση της δομής πληροφοριών τους (Hulnick, 1999; Odom, 2003). Η Amy Zegart (2007) σημειώνει τις έξι ταξινομημένες και δώδεκα μεγάλες μη ταξινομημένες μελέτες τη δεκαετία του 1990, οι οποίες έκαναν πάνω από 300 συστάσεις για τη CIA, το FBI ή άλλες δομές πληροφοριών και από τις οποίες μόνο το 10% είχε εφαρμοστεί έως την 11η Σεπτεμβρίου. Από την 11η Σεπτεμβρίου, η πιο σημαντική καινοτομία ήταν η δημιουργία του Γραφείου Διευθυντή Εθνικής Πληροφόρησης για τον συντονισμό σε ομοσπονδιακό επίπεδο αλλά οι αμφιβολίες παραμένουν ως εάν αυτό θα επιλύσει τις ανταγωνιστικές πιέσεις για συγκεντρωτισμό ή αποκέντρωση (Betts, 2007).

Η ασφάλεια είναι το κατώτατο όριο για οποιαδήποτε δομή πολιτικής εξουσίας (Cerny, 2000). Σε ιδιωτικό-επαγγελματικό επίπεδο, η πληροφόρηση στοχεύει στην κερδοφορία - η οποία συνήθως αναλύεται μέσω του πρίσματος της ορθολογικής δράσης - αλλά μια βασική διαφορά

είναι ότι οι αγορές λειτουργούν εντός δομών κανόνων και κανονισμών. Οι Donald (2008), Dover (2007), O'Reilly & Ellison (2006) και Shorrock (2008) παρέχουν σημαντικές πληροφορίες σχετικά με τον ιδιωτικό τομέα πληροφοριών. Οι κοινοτικοί παράγοντες της πληροφόρησης, η πίστη της οικογένειας και των φυλών, τα ιδεολογικά κίνητρα ή οι μεσσιανικές πεποιθήσεις καθιστούν το καταφύγιο σε υποθέσεις ορθολογικής επιλογής προβληματικό, αν και το πλαίσιο στο οποίο λειτουργούν - η απουσία ενός αποτελεσματικού κράτους - σημαίνει ότι τα κίνητρά τους για την πληροφόρηση μπορεί να είναι περισσότερο κρατικά (Bozeman, 1992).

Η συνεργασία μεταξύ υπηρεσιών πληροφοριών δεν είναι καινούργια, είναι δυνητικά εξαιρετικά παραγωγική μέσω του κοινού κινδύνου αλλά δημιουργεί επίσης νέους κινδύνους. Το UKUSA είναι το καλύτερο και πιο επίσημο παράδειγμα διακρατικής συνεργασίας που χρονολογείται από το 1947 (Richelson & Ball, 1990), αλλά η ανάγκη για ευρύτερη συνεργασία μεταξύ χωρών με διαφορετικούς νόμους, πολιτισμούς και πρακτικές έχει τονιστεί πολύ από την 11η Σεπτεμβρίου. Ακόμη και οι ηγεμονικές ΗΠΑ εκτιμούν την εξάρτησή τους από άλλους σε βασικούς τομείς πληροφοριών. Ωστόσο, για τις ΗΠΑ, το πρόβλημα ήταν σε εθνικό επίπεδο και η Επιτροπή της 11ης Σεπτεμβρίου αποκάλυψε τη δυσλειτουργία του κατακερματισμένου εθνικού συστήματος πληροφοριών. Αν και ο προβλεπόμενος στόχος του νόμου του 2004 για τη μεταρρύθμιση των πληροφοριών και την πρόληψη της τρομοκρατίας ήταν να διορθωθεί αυτό, πρώιμα σημάδια έδειξαν ότι η κατάσταση μπορούσε στην πραγματικότητα να έχει επιδεινωθεί, όχι μόνο λόγω της κατανοητής αποτυχίας συντονισμού του εκτεταμένου εθνικού συστήματος που συζητήθηκε παραπάνω, αλλά και επειδή η έννοια της ασφάλειας της πατρίδας συγκέντρωσε ακόμη περισσότερα κρατικά και τοπικά γραφεία στο δίκτυο πληροφοριών. Το πρόβλημα του κατακερματισμού υπάρχει και αλλού αλλά σε μικρότερο βαθμό επειδή καμία άλλη χώρα δεν έχει τον πλούτο να υποστηρίξει τόσες πολλές κρατικές υπηρεσίες πληροφοριών.

Η συνεργασία πέρα από τον κρατικό τομέα διευκολύνεται και από τις δύο πλευρές: αφενός, προληπτικές, βασισμένες στον κίνδυνο τεχνικές χαρακτηρίζουν από καιρό την ιδιωτική αστυνόμευση, ενώ, αφετέρου, τα κράτη έχουν επεκτείνει τις παραδοσιακές τεχνικές της υψηλής αστυνόμευσης στη γενική αστυνόμευση. Υπάρχουν εντάσεις και συγκρούσεις μεταξύ εταιρειών και κρατικών φορέων ασφαλείας, όπως για παράδειγμα, το ιδιωτικό προσωπικό είναι υπόλογο έναντι των διοικητικών συμβουλίων και, ως εκ τούτου, στους μετόχους και όχι σε εκλεγμένα όργανα, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται αντιφάσεις (Johnston & Shearing, 2003).

Το καθήκον της θεωρίας είναι να αναζητήσει εξηγήσεις για τις συνθήκες υπό τις οποίες οι οργανισμοί θα συνεργαστούν και δε θα συνεργαστούν, ειδικά υπό τις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης (Aldrich, 2009). Όπου οι σχέσεις μεταξύ των οργανισμών δεν είναι τόσο στενά συνδεδεμένες με αυτές που προβλέπονται παραπάνω, υπάρχουν διάφορες δυνατότητες. Οι κρατικές υπηρεσίες μπορούν να συνάψουν συμβάσεις με άλλους με καλύτερη πρόσβαση στη σχετική επικράτεια ή τον πληθυσμό, αλλά υπάρχει ο κίνδυνος, επειδή αισθάνονται περιορισμένοι από τους νόμους και την εποπτεία, να παραχωρούν παράνομες ενέργειες σε εταιρικούς ή κοινοτικούς συμμάχους. Κάτι τέτοιο φαίνεται να συνέβη στη Βόρεια Ιρλανδία όπου υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι οι υπηρεσίες πληροφοριών συνεργάστηκαν στη δολοφονία ύποπτων Ρεπουμπλικάνων από παραστρατιωτικούς πιστούς (Cory, 2003; Stevens, 2003) και τη χρήση μαύρων ιστότοπων από τη CIA στην Πολωνία και τη Ρουμανία (Marty, 2007). Όπου υπάρχει μεγαλύτερη ανεξαρτησία μεταξύ των πρακτορείων, η εμπιστοσύνη και η αμοιβαιότητα είναι ζωτικής σημασίας (Thompson, 2003; Wetzling, 2008). Ωστόσο, οι ορθολογικές υποθέσεις αυτής της προσέγγισης μπορεί να είναι μη ρεαλιστικές όταν εξετάζουμε τα σκοτεινά βάθη της συνεργασίας πληροφοριών που στηρίζονται σε σύνθετα (και ίσως τοξικά) μείγματα πολιτικών, οικονομικών και ιδεολογικών κινήτρων.

Μια συγκεκριμένη πτυχή αυτού του ζητήματος είναι η πολιτικοποίηση. Εκείνοι που εργάζονται στο πλαίσιο της πληροφόρησης σε αυταρχικά καθεστώτα καθοδηγούνται από τις εγχώριες πολιτικές απαιτήσεις των εξουσιών, δηλαδή από τις πραγματικές εθνικές απαιτήσεις για την ασφάλεια πληροφοριών και ένα βασικό στοιχείο στον εκδημοκρατισμό αυτών των οργανισμών είναι η καθιέρωση μιας ηθικής του επαγγελματισμού αναφορικά με το ποιοι αξιωματούχοι μπορούν να λένε την αλήθεια στην εξουσία. Ωστόσο, υπάρχουν γεγονότα που έχουν ρίξει σκιά στις παλαιότερες δημοκρατίες που αναφέρονται στον επαγγελματισμό των υπηρεσιών τους. Η διαμάχη σχετικά με το βαθμό στον οποίο η ανάλυση της ιρακινής υπηρεσίας πληροφοριών επηρεάστηκε από πολιτικούς ή υπόκειτο σε αυτό-λογοκρισία από αναλυτές παρουσίασε ένα κολακευτικό πορτρέτο της δύναμη των επαγγελματιών να αντιστέκονται στην πολιτική πίεση, σίγουρα στις ΗΠΑ και σε κάποιο βαθμό στο Ηνωμένο Βασίλειο (Gill & Phythian, 2006).

Καθώς γίνεται η μετάβαση από την ανάλυση στην πράξη σε συνθήκες αβεβαιότητας ή ακόμη και άγνοιας, οι κίνδυνοι υπερβολικής αντίδρασης αυξάνονται σταθερά. Η εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης στην τρομοκρατία μέσω της πρόληψης πρέπει να διεξάγεται προσεκτικά και να μην εκφυλίζεται. Παρά τους ισχυρισμούς ότι η καταναγκαστική ανάκριση παρήγαγε πληροφορίες που οδήγησαν σε ενέργειες διάσωσης, αυτές οι πρακτικές έχουν καταστρέψει τόσο τη νομιμότητα της αμερικανικής αιτίας που πιθανότατα έχουν επιδεινώσει τον κίνδυνο (Guillaume, 2008). Αυτά τα ζητήματα εστιάζουν στο επίκεντρο της επιχείρησης πληροφοριών και έχουν προκαλέσει όχι μόνο μεγάλη δημόσια διαμάχη, αλλά και μεγάλη προσοχή από μελετητές (Erskine, 2004; Goldman 2006; Herman, 2004; Quinlan, 2007; Frost, 2008; Runzo, 2008).

Η αναζήτηση των ριζών της επιτυχίας και της αποτυχίας σχετίζεται άμεσα με αυτό που θα μπορούσε να περιγραφεί ως αποτελεσματικότητα της πληροφόρησης, αλλά ταυτόχρονα σε ανησυχία. Στο πλαίσιο του

εκδημοκρατισμού της πληροφόρησης, όχι μόνο σε πρώην αυταρχικά καθεστώτα στην Ασία, την Ευρώπη και τη Λατινική Αμερική, αλλά και σε παλαιότερες δημοκρατίες όπου δημιουργήθηκαν υπηρεσίες με εκτελεστικό διάταγμα, υπάρχει πλέον μια σημαντική βιβλιογραφία που ασχολείται με τις συνθήκες της αποτελεσματικής εποπτείας (Born & Leigh, 2005; Johnson, 2007). Μια σημαντική πτυχή αυτού του ζητήματος είναι η έννοια της ισορροπίας που συνεπάγεται κάποιο συμβιβασμό μεταξύ των απαιτήσεων αποτελεσματικότητας και ιδιοκτησίας ή ασφάλειας και δικαιωμάτων. Αυτή είναι μια επικίνδυνη έννοια, αν και απορρέει από την ακριβή παρατήρηση ότι τα σκάνδαλα πληροφοριών έχουν οδηγήσει σε μεταρρυθμίσεις που στοχεύουν στην αύξηση της δικαιοσύνης, ενώ οι αποτυχίες έχουν προκαλέσει μεγαλύτερη ανησυχία αναφορικά με την αποτελεσματικότητα. Ο κίνδυνος έγκειται στην ιδέα ότι υπάρχει κάποιος τρόπος ανταλλαγής αποτελεσματικών πληροφοριών κατά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτές οι υπηρεσίες είναι συνήθως επίσης αναποτελεσματικές, εκτός από την ικανότητά τους να ενεργούν καταπιεστικά.

Δεδομένου ότι η επιχείρηση πληροφοριών συλλέγει πληροφορίες που οι στόχοι θα προτιμούσαν να παραμείνουν ιδιωτικές, θα ήταν παράλογο να προταθεί ότι δεν μπορούν να υπάρξουν περιορισμοί δικαιωμάτων προς όφελος της ασφάλειας. Το θέμα είναι ότι οι παραβάσεις πρέπει να εκτελούνται αναλογικά και να υπόκεινται σε σαφείς κανόνες και διαδικασίες (Betts, 2007; McDonald, 1981). Ωστόσο, η θεωρία της εποπτείας περιλαμβάνει αρχές που συχνά είναι αμοιβαίως αντιφατικές (Hood et al., 2001). Σίγουρα, είναι μέρος της δουλειάς των επιτροπών εποπτείας να κάνουν εκ των υστέρων κριτικές για αποτυχίες από υπηρεσίες πληροφοριών, αλλά θα πρέπει επίσης να συμβάλλουν στην κεντρική συζήτηση σχετικά με το πώς οι υπηρεσίες πρέπει να ελαχιστοποιήσουν τους κινδύνους να κάνουν λάθη.

Μέχρι σήμερα, οι μελέτες για την πληροφόρηση έχουν αφιερώσει σχετικά λίγο χρόνο στη θεωρία. Στο πλαίσιο της πρακτικής της

πληροφόρησης, έχει γίνει σημαντική χρήση της θεωρίας για την ανάπτυξη πρακτικών εφαρμογών που συμβάλλουν στη βασική εντολή των οργανισμών: την προστασία της εθνικής ασφάλειας.

Η μελέτη της πληροφόρησης έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία είκοσι χρόνια για δύο βασικούς λόγους. Όσο διήρκεσε ο Ψυχρός Πόλεμος, τα κράτη προσπάθησαν να κρατήσουν μυστικές τις πληροφορίες τους. Κατά συνέπεια, μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας της πληροφόρησης εξέτασε τους πρώτους πολέμους του εικοστού αιώνα και, κυρίως στις ΗΠΑ, θεωρώντας ότι υπηρεσίες πληροφοριών δημιούργησαν επιπτώσεις στις εγχώριες πολιτικές ελευθερίες. Αλλά μόλις τελείωσε ο Ψυχρός Πόλεμος, οι δυτικές δυνάμεις έγιναν κάπως πιο χαλαρές και υπήρξε ανοιχτή συζήτηση για τις πληροφορίες και τον εκδημοκρατισμό των καθεστώτων στο πρώην σοβιετικό μπλοκ, μαζί με παρόμοιες εξελίξεις στη Λατινική Αμερική από τη δεκαετία του 1980. Όλα αυτά συνοδεύτηκαν από τη δημοσίευση επίσημου υλικού, συχνά στο πλαίσιο ερευνών σχετικά με τις παραβιάσεις δικαιωμάτων των πρώην καθεστώτων.

Επίσης το ενδιαφέρον και η βιβλιογραφία της πληροφόρησης έχει αυξηθεί σημαντικά από την 11η Σεπτεμβρίου όχι μόνο λόγω αυτής της επίθεσης στις ΗΠΑ, αλλά και των αμφιλεγόμενων μέτρων που ελήφθησαν ως απάντηση. Οι αποτυχίες των πληροφοριών σχετικά με την 11η Σεπτεμβρίου και στη συνέχεια το φιάσκο των πληροφοριών γύρω από την εισβολή στο Ιράκ έχουν αναλυθεί με πολλές λεπτομέρειες από διάφορες νομοθετικές και δικαστικές έρευνες.

Πρέπει να υπάρχει σαφήνεια σχετικά με τις θεωρητικές παραδοχές, διότι δεν μπορούν να επιλεγθούν τομείς για έρευνα ή να προσδιοριστεί κάποια συνάφεια χωρίς κάποιο θεωρητικό πλαίσιο. Με αυτό τον τρόπο είναι δυνατή η εξήγηση της λειτουργίας της πληροφόρησης όπως συμβαίνει και η γενίκευση πέρα από το ιδιαίτερο προκειμένου να προκύψει κάτι χρήσιμο για τη μελλοντική πολιτική και πρακτική. Και αυτό πρέπει να γίνεται με ηθική συνέπεια δεδομένου ότι η πληροφόρηση είναι ικανή να προκαλεί τόσο οφέλη όσο και βλάβες. Δεδομένης της

μυστικότητας, της αβεβαιότητας και της πολυπλοκότητας που χαρακτηρίζουν το πεδίο της πληροφόρησης η πρόβλεψη είναι αδύνατη. Ως εκ τούτου, οι συστάσεις πρέπει να προωθούνται μετριοπαθώς με πλήρη γνώση της πιθανότητας ανεπιθύμητων αποτελεσμάτων.

Οι Gill & Phythian (2006) προτείνουν μία κριτική ρεαλιστική προσέγγιση που εξετάζει την αιτιώδη συνάφεια μέσω της αλληλεπίδρασης μεταξύ παραγόντων και δομών. Μεγάλο μέρος της διαδικασίας πληροφοριών δεν μπορεί να παρατηρηθεί - ειδικά όχι μέσω του πρίσματος των επίσημων εγγράφων - και, συνεπώς, πρέπει να αναπτυχθούν υποθέσεις που μπορούν να δοκιμαστούν με βάση τα στοιχεία. Σε αυτή τη διαδικασία απαγωγής, εφαρμόζονται εναλλακτικές θεωρίες και μοντέλα για να διακριθούν οι συνδέσεις που δεν είναι εμφανείς. Με αυτό τον τρόπο επιχειρείται η κατανόηση των κόσμων της πληροφόρησης και της κυβέρνησης. (Gill, 2009; Fry & Hochstein, 1993).

Υπάρχει ένας ακόμα σημαντικός λόγος για την ανάπτυξη της θεωρίας και αυτή είναι η συμβολή της στην εξαιρετικά αναγκαία δημόσια εκπαίδευση. Τα σοκ των τελευταίων ετών ήταν σκληρά στα πρώτα βήματα των σοβαρών δημόσιων γνώσεων σχετικά με την πληροφόρηση, καθώς το απόρρητο της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου ήταν χαλαρό. Αλλά όταν το κοινό άρχισε να κατανοεί ότι ο Τζέιμς Μποντ δεν ήταν ακριβές πορτρέτο του αξιωματικού πληροφοριών, υπέστη ακόμη μεγαλύτερη απογοήτευση μετά την 11η Σεπτεμβρίου και το Ιράκ. Υπάρχει κίνδυνος να πιστεύουν οι άνθρωποι όχι μόνο ότι οι αποτυχίες είναι αναπόφευκτες αλλά ότι είναι μια μόνιμη κατάσταση.

Ο Michael Warner (2009) προειδοποιεί ότι, για το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας, η πληροφόρηση έχει χρησιμοποιηθεί για καταπίεση και σε πολλά μέρη του κόσμου εξακολουθεί να είναι. Όσοι ζουν σε φιλελεύθερα δημοκρατικά καθεστώτα με σχετικά προηγμένα συστήματα εποπτείας πληροφοριών πρέπει όχι μόνο να διασφαλίσουν ότι αυτά τα συστήματα ανταποκρίνονται στο ταχέως μεταβαλλόμενο πρόσωπο της διακυβέρνησης πληροφοριών, αλλά και να ενημερώνουν τις εξελίξεις στα

μη φιλελεύθερα συστήματα, έτσι ώστε η πληροφόρηση να παρέχει αυξημένη ασφάλεια χωρίς την παραβίαση των δικαιωμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ-ΠΡΑΞΗ

Ο ρεαλισμός δεν λαμβάνει υπόψη στοιχεία της συνεργασίας σε επίπεδο πληροφοριών που έχουν σαφώς ανθρώπινα κίνητρα ή αμοιβαία συμφέροντα, καθώς αυτά τα κίνητρα μπορούν να αναγνωριστούν ευκολότερα ως φιλελεύθερα χαρακτηριστικά. Ο Johnson (2009) υποστηρίζει ότι τα εύπορα και στρατιωτικά ασφαλή κράτη έχουν επιδείξει προθυμία να προχωρήσουν πέρα από τις στενές ρεαλιστικές επιδιώξεις για να καθορίσουν τα συμφέροντά τους ευρύτερα όσον αφορά τους διεθνείς ανθρωπιστικούς στόχους. Μπορούμε να δούμε προφανή παραδείγματα αυτού, τα οποία δεν μπορούν εύκολα να εξηγηθούν από τους ρεαλιστές ως προσωπικό συμφέρον, όπως η χρήση ανταλλαγής πληροφοριών για την παροχή αποδεικτικών στοιχείων για διεθνείς δικαστικές διαδικασίες εναντίον εγκληματιών πολέμου (Johnson, 2009). Ο Johnson δίνει το παράδειγμα των δορυφόρων των ΗΠΑ που εντόπισαν τους μαζικούς τάφους Βοσνίων που είχαν σφαγεί από σερβικά παραστρατιωτικά στρατεύματα στη δεκαετία του 1990 (Johnson, 2009). Όχι μόνο αυτό το παράδειγμα αντιπροσωπεύει ένα αντι-ρεαλιστικό ενδιαφέρον για τον ανθρωπισμό, αλλά επίσης δείχνει πώς η συνεργασία πληροφοριών δημιουργεί ένα δίκτυο μη κρατικής και υπερκρατικής συνεργασίας που ξεπερνά τις ρεαλιστικές εξηγήσεις.

Ένα περαιτέρω παράδειγμα αυτού θα μπορούσε να είναι η δημιουργία από κοινού πολυεθνικών κέντρων πληροφοριών, όπως το Κέντρο Πληροφοριών για την Αντιτρομοκρατία (Aldrich, 2009). Ανεξάρτητα από το εάν τα πολυεθνικά κέντρα πληροφοριών και οι συνθήκες ανταλλαγής πληροφοριών αντιπροσωπεύουν συμφέροντα σε κράτη που συμφωνούν σε αυτά για να αποκτήσουν προστασία, ή εάν υπάρχει μακροπρόθεσμο συμφέρον για τη θεσμοθέτηση της συνεργασίας, το γεγονός ότι η συνεργασία πληροφοριών διεξάγεται σε κρατικό επίπεδο είναι λόγος για τον ισχυρισμό ότι ο φιλελευθερισμός αντιπροσωπεύει καλύτερα την ύπαρξη συνεργασίας πληροφοριών σε έναν παγκοσμιοποιημένο, όχι κρατικό-κεντρικό, κόσμο. Για τους

κονστρουκτιβιστές, η συνεργασία σε επίπεδο πληροφοριών δεν αφορά απλώς αμοιβαία κέρδη και ανθρωπιστικούς στόχους, όπως υποστηρίζουν οι φιλελεύθεροι αλλά πρόκειται για κοινές ταυτότητες και κανόνες. Οι υπηρεσίες πληροφοριών συνεργάζονται επειδή έχουν κοινή ταυτότητα. Για παράδειγμα, η συνθήκη UKUSA (ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, Νέα Ζηλανδία, Καναδάς και Αυστραλία) έγινε γιατί έχουν όλοι συμφέρον να προστατεύσουν και να επεκτείνουν τη φιλελεύθερη-δημοκρατική τους ταυτότητα. Έτσι ομαδοποιούνται για να σχηματίσουν μια κοινότητα ασφαλείας με βάση τις κοινές αξίες και κανόνες που χρησιμοποιούν για να συγκροτήσουν τη συλλογική τους ταυτότητα (Adler, 1997).

Ακριβώς όπως τα δορυφορικά κράτη της Σοβιετικής Ένωσης μοιράστηκαν όλες τις πληροφορίες για να υπερασπιστούν και να επεκτείνουν το κομμουνιστικό τους καθεστώς, τα φιλελεύθερα κράτη το πράττουν για την επέκταση ενός δημοκρατικού καθεστώτος ειρήνης. Ενώ οι φιλελεύθεροι υποστηρίζουν ότι είναι οι θεσμοί και οι συνθήκες που δημιουργούν τη συνεργασία πολυεθνικών πληροφοριών, οι κονστρουκτιβιστές επισημαίνουν ότι ο υποκείμενος λόγος για αυτό βασίζεται στις ταυτότητες. Η ρεαλιστική υπόθεση της βιβλιογραφίας είναι ότι η συνεργασία δεν είναι αυτοσκοπός, και ότι είναι η χρησιμότητα που οδηγεί στη συνεργασία (Lander, 2004). Ωστόσο, φαίνεται πολύ απίθανο ότι, για παράδειγμα, οι ΗΠΑ ξαφνικά παραιτούνται από μια συμφωνία ανταλλαγής με το Ηνωμένο Βασίλειο για να κάνουν έναν εχθρό όταν έχει γίνει εμφανής η άμεση ευκαιρία για σχετικό πλεονέκτημα. Το ίδιο ισχύει για τα περισσότερα παραδείγματα κρατών με κοινές ταυτότητες. Υπάρχει ένα μακροπρόθεσμο ενδιαφέρον για εμπιστοσύνη και κοινές αξίες, όχι για τη μονιμότητα που προβλέπει ο ρεαλισμός.

Όπου τα πρακτικά παραδείγματα συνεργασίας αποδεικνύονται πέρα από τις εξηγήσεις τους, οι ρεαλιστές συχνά στρέφονται στη θεωρία των παιχνιδιών για να εξορθολογίσουν γιατί η συνεργασία μπορεί να φαίνεται να βασίζεται σε αμοιβαία οφέλη, όταν είναι γεγονός ότι υπάρχει απλώς ένα ρεαλιστικό κίνητρο για μεγιστοποίηση των συμφερόντων. Ο Gill

(2009) και ο Walsh (2009) αναφέρουν ότι η συνεργασία πληροφοριών είναι παρόμοια με το δίλημμα του φυλακισμένου όταν υποστηρίζουν ότι τα κράτη συνεργάζονται ανάλογα με το προσωπικό τους συμφέρον.

Ο Muntton (2009) εξηγεί ότι η συνεργασία σε επίπεδο πληροφοριών αφορά τόσο την ήπια δύναμη όσο και τα μη υλικά κέρδη, αλλά και την απόκτηση πληροφόρησης. Ο Muntton (2009) επικεντρώνει το άρθρο του στην ανταλλαγή πληροφοριών ανάμεσα στον Καναδά και τις ΗΠΑ σχετικά με τις κουβανικές δραστηριότητες στη δεκαετία του 1960. Ο Muntton (2009) εξηγεί ότι ενώ η ρεαλιστική θεωρία παρέχει μια αρκετά ικανοποιητική εξήγηση για το γιατί οι Ηνωμένες Πολιτείες θα ζητούσαν βοήθεια, δεν εξηγεί γιατί ο Καναδάς πρόθυμα παρείχε βοήθεια. Ωστόσο, ο κονστρουκτιβισμός μπορεί να εξηγήσει ότι ο λόγος που ο Καναδάς μοιράστηκε τις πληροφορίες τους για την Κούβα με τις ΗΠΑ ήταν για να αναπτύξει την εμπιστοσύνη και να προστατεύσει τη φιλελεύθερη-δημοκρατική ταυτότητα του από την απειλή του κομμουνισμού.

Το βιβλίο του Stonor Saunders (2000), «Who Paid The Piper», εξηγεί πώς οι υπηρεσίες πληροφοριών προσπάθησαν να επηρεάσουν τις δομές ταυτότητας στις διεθνείς σχέσεις. Η CIA αποκαλύφθηκε ότι χρηματοδοτούσε και συνεργάστηκε με ορισμένα άτομα και θεσμούς για να βοηθήσει στον καθορισμό της ατζέντας αυτού που θέλουν οι άνθρωποι, δηλαδή να κάνουν τους ευρωπαϊκούς πληθυσμούς να θέλουν να ταυτιστούν με φιλελεύθερες-δημοκρατικές δομές και όχι τις σοβιετικές κομμουνιστικές δομές. Αυτό δείχνει επίσης τη χρήση της μη στρατιωτικής δράσης και της ήπιας δύναμης από τις υπηρεσίες πληροφοριών, που υπερβαίνουν τις επεξηγηματικές δυνάμεις του ρεαλισμού.

Ο κονστρουκτιβισμός χρησιμοποιεί την έννοια της αντιπροσωπείας για τη διόρθωση της ρεαλιστικής έννοιας ότι τα κράτη είναι οι κύριοι παράγοντες των διεθνών σχέσεων και ότι οι ενέργειές τους προκαθορίζονται από το συμφέρον. Για παράδειγμα, ο Μπους και ο Μπλερ μοιράστηκαν μια ισχυρή φιλία και ένα μεγάλο όραμα για τον κόσμο, λόγω των συμβατών προσωπικοτήτων και της ατζέντας τους στη Μέση

Ανατολή και έτσι οι χώρες τους αυξήσαν σε μεγάλο βαθμό την ανταλλαγή πληροφοριών (Kettell, 2011). Ένα άλλο παράδειγμα είναι η στενή σχέση μεταξύ Θάτσερ και Ρέιγκαν, η οποία οδήγησε τις ΗΠΑ να παρέχουν κρυφά βοήθεια στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά τη διάρκεια του πολέμου των Φώκλαντ (Prentice, 2012). Ως εκ τούτου, ο κονστρουκτιβισμός εξηγεί πώς ο οργανισμός μπορεί να αλλάξει τα συμφέροντα και τις ταυτότητες των κρατών και, κατά συνέπεια, να αλλάξει τις συμφωνίες συνεργασίας πληροφοριών με άλλα κράτη.

Η πρώτη ρεαλιστική απάντηση στην κονστρουκτιβιστική κατανόηση της συνεργασίας πληροφοριών είναι ότι ο κονστρουκτιβισμός είναι δύσκολο να εφαρμοστεί στην πράξη. Τα κράτη και οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων θα σκεφτούν ως προς το αν η συνεργασία πληροφοριών θα προωθήσει τα εγωιστικά ή αλτρουιστικά τους ενδιαφέροντα, όχι όμως όσον αφορά τον τρόπο κατασκευής κοινών ταυτοτήτων. Οι κονστρουκτιβιστές μπορούν να το αντικρούσουν εξηγώντας ότι οι παράγοντες θα συνεργαστούν για την πληροφόρηση με βάση το πού έχει δημιουργηθεί η εμπιστοσύνη τους, και αυτό εξηγείται συχνά από κοινές αξίες και ταυτότητες, καθώς τα κράτη είναι πιο πιθανό να εμπιστεύονται εκείνους που μοιράζονται τις αξίες τους. Για τον σκοπό αυτό, ο κονστρουκτιβισμός μπορεί να φανεί ότι εξηγεί τι δημιουργεί το συμφέρον ενός κράτους και εξηγεί τις υποκείμενες αιτίες των ρεαλιστικών ενεργειών στη συνεργασία πληροφοριών. Ωστόσο, υπάρχουν μερικά πρακτικά παραδείγματα συνεργασίας πληροφοριών που αναμφισβήτητα καθοδηγούνται από ρεαλιστικά συμφέροντα. Στη δεκαετία του 1980, οι ΗΠΑ σταμάτησαν τη ροή πληροφοριών προς τη Νέα Ζηλανδία ως απάντηση στην απόσυρση εγκαταστάσεων της τελευταίας για τα πυρηνικά πλοία των ΗΠΑ (Aldrich, 2002).

Ένα άλλο σύνολο παραδειγμάτων ρεαλιστικών συμφερόντων μπορεί να βρεθεί στη χρήση δυσάρεστων συνεργατών από φιλελεύθερες δημοκρατίες (Aldrich, 2002). Ορισμένες φιλελεύθερες δημοκρατίες έχουν συνεργαστεί με τις υπηρεσίες πληροφοριών κρατών που παραβιάζουν τα

ανθρώπινα δικαιώματα και, συνεπώς, η απόφαση να συνεργαστούν με τέτοιους φιλελεύθερους εταίρους θα μπορούσε να είχε ως κίνητρο μόνο το συμφέρον, επειδή υπάρχει σαφής παραβίαση των ανθρωπιστικών ανησυχιών σε τέτοιες περιπτώσεις. Για παράδειγμα, οι σταθμοί SIGINT των ΗΠΑ στο Ιράν θεωρήθηκαν αρκετά σημαντικοί από τον Πρόεδρο Κάρτερ, ώστε ο πρέσβης στο Ιράν, William Sullivan, να ενημερωθεί ότι οι επιχειρήσεις πληροφοριών μεταξύ της CIA και του SAVAK πρέπει να συνεχιστούν, παρά τις παραβιάσεις δικαιωμάτων που υπήρχαν (Richelson, 1990). Οι ΗΠΑ χρησιμοποίησαν επίσης μια σειρά δυσάρεστων συμμάχων στις προσπάθειές τους να δολοφονήσουν τον Φιντέλ Κάστρο, συμπεριλαμβανομένης της αμερικανικής μαφίας (Aldrich, 2002). Οι ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο, και πιθανώς πολλοί άλλοι, έχουν συνεργαστεί με πολλές ξένες υπηρεσίες πληροφοριών που αντιβαίνουν στις ανθρωπιστικές αρχές τους, και έτσι οι ενέργειές τους μπορούν να κατηγορηθούν ότι παρακινούνται αποκλειστικά από το συμφέρον και την πρακτικότητα.

Μπορούμε να εντοπίσουμε παραδείγματα συνεργασίας πληροφοριών που έχουν σαφώς καθοδηγηθεί από διαφορετικά κίνητρα. Ο Svendsen (2009) εξηγεί ότι επειδή υπάρχουν διαφορετικές θεωρητικές εξηγήσεις για τα κίνητρα του κράτους σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, επομένως πρέπει να χρησιμοποιήσουμε διαφορετικές θεωρίες συλλογικά για να εξηγήσουμε την περίπλοκη δυναμική της συνεργασίας πληροφοριών. Ο Munton (2009) εξηγεί ότι αυτές οι θεωρίες που συχνά έρχονται σε αντίθεση μπορούν να αλληλοσυμπληρώνονται. Η αντίληψη ότι δεν υπάρχει αλληλοεπικάλυψη μεταξύ αυτών των θεωριών αποτελεί μέρος της κάθε θεωρίας για να παρουσιαστεί ως το μοναδικό πρότυπο ανάλυσης στις διεθνείς σχέσεις. Επομένως, οι θεωρίες της συνεργασίας σε επίπεδο πληροφοριών μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να συμπληρώσουν τα κενά των εξηγήσεων των άλλων (Munton, 2009).

Τέλος, μια περαιτέρω θεωρητική σκέψη για τη συζήτηση για τη συνεργασία για την πληροφόρηση είναι ένα μετά-δομικό πρίσμα που θα

μπορούσε να είναι χρήσιμο για να δείξει ότι η παρατήρηση της πληροφόρησης δεν είναι αντικειμενική (Fry & Hochstein, 1993). Όπως και με τον πανοπτισμό του Foucault, όπου τα θέματα αλλάζουν όταν παρακολουθούνται, η παρατήρηση της πληροφόρησης μπορεί να αλλάξει όταν γίνεται κοινή χρήση της (Foucault, 1995).

Ως συνέπεια της «κοινοτικοποίησης» σημαντικού μέρους των τομέων Δικαιοσύνης και Εσωτερικών υποθέσεων υιοθετήθηκε και εντάχθηκε στη συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο τίτλος IV. Στα άρθρα 92-118 του τίτλου IV προβλέφθηκε η δημιουργία ενός συστήματος πληροφοριών στο οποίο έχουν πρόσβαση τα κράτη-μέλη. Το αρχείο (fichier) του συστήματος συντίθεται από τις εθνικές βάσεις δεδομένων (N-SIS) και ένα κεντρικό Σύστημα-Υπηρεσία τεχνικής Υποστήριξης (C-SIS). Το C-SIS εγγυάται την ομοιότητα και τη συμβατότητα των N-SIS και συντονίζει την άμεση διαβίβαση των πληροφοριών που κρίνονται απαραίτητες για την προστασία της κρατικής και δημόσιας ασφαλείας.

Αυτές οι πληροφορίες αφορούν σε πρόσωπα και καταστάσεις όπως: καταζητούμενα πρόσωπα, πρόσωπα που έχουν τεθεί υπό διακριτική παρακολούθηση ή αποτελούν αντικείμενο ειδικών ελέγχων, αλλοδαποί, των οποίων η είσοδος στην «επικράτεια» Schengen έχει ορισθεί ως μη επιτρεπτή, πρόσωπα αναζητούμενα ή εξαφανισθέντα, μάρτυρες, πρόσωπα που έχουν κληθεί να παρουσιασθούν ή αναζητούνται από τις δικαστικές αρχές, εγκληματικές ενέργειες, παρακολούθηση-επιτήρηση φορτίων και άλλων σχετικών πληροφοριών. Για να διευκολυνθεί η συγκέντρωση, η διαχείριση και η ροή των πληροφοριών εγκαταστάθηκε το σύστημα SIRENE, το οποίο αποτελεί συνιστώσα της εθνικής βάσης δεδομένων (N-SIS). Το εθνικό γραφείο SIRENE έχει ως αποστολή την ενδιάμεση επικοινωνιακή λειτουργία μεταξύ των αρμοδίων αστυνομικών και δικαστικών αρχών των κρατών μελών και τη συνεργασία με τα άλλα ευρωπαϊκά γραφεία SIRENE. Παρά τις ατέλειες και ίσως τις ασάφειες που παρουσιάζει το SIS, συνιστά αναμφίβολα ένα μηχανισμό απαραίτητο για την προστασία της δημόσιας ασφάλειας, ιδιαίτερα μετά την κατάργηση

των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα των κρατών-μελών και τη μεταφορά τους στα εξωτερικά σύνορα. Και τούτο γιατί αφενός κοινοτικοποιείται το πρόβλημα της δημόσιας ασφαλείας και αφετέρου αντιμετωπίζεται συλλογικά σε ευρωπαϊκό επίπεδο η πρόληψη και η καταστολή της εγκληματικότητας και ειδικότερα του οργανωμένου εγκλήματος.

Πράγματι, μέσω του κεκτημένου του Schengen διευκολύνεται η δικαστική αστυνομική και τελωνειακή συνεργασία, προωθείται μία κοινή πολιτική σε θέματα καταπολέμησης της διακίνησης όπλων και λαθρομεταναστών και ενισχύεται η αποτελεσματικότητά του ελέγχου των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ. Η τελευταία αυτή παράμετρος έχει μεγάλη σημασία για την Ελλάδα της οποίας τα σύνορα αναγνωρίζονται ως εξωτερικά σύνορα του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου, οι δε έλεγχοι που διενεργούνται σ' αυτά αποτελούν θέμα κοινού ενδιαφέροντος των εταίρων. Άλλωστε θα πρέπει να σημειωθεί ότι για την πλήρη εφαρμογή του κεκτημένου του Schengen (1/4/2000) η Ελλάδα έλαβε μία σειρά από μέτρα που οπωσδήποτε ενίσχυσαν την ικανότητα των διωκτικών αρχών να καταπολεμήσουν το οργανωμένο έγκλημα, κυρίως μέσα από την αναδιοργάνωση των υπηρεσιών και την αναβάθμιση του τεχνολογικού εξοπλισμού (π.χ. μηχανοργάνωση του συνόλου των Αστυνομικών Διευθύνσεων της χώρας, εγκατάσταση συσκευών ελέγχου πλαστότητας στις Υπηρεσίες Ελέγχου Διαβατηρίων, λειτουργία Εθνικού γραφείου SIRENE, δημιουργία N-CIS).

Εξίσου όμως σημαντική υπήρξε και η ενίσχυση της ευρωπαϊκής συνεργασίας στο πλαίσιο της Europol. Η Europol ως «κοινό ευρωπαϊκό κεντρικό γραφείο αστυνομικών, τελωνειακών και άλλων αρμοδίων υπηρεσιών εφαρμογής του νόμου» ιδρύθηκε κατόπιν απόφασης των Αρχηγών των κρατών μελών της ΕΕ στη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις 28-29 Ιουνίου 1991 (Λουξεμβούργο). Η απόφαση αυτή έλαβε συγκεκριμένη νομική μορφή το άρθρο Κ 1-9 της συνθήκης του Μάαστριχτ σύμφωνα με το οποίο τα κράτη-μέλη θεωρούν την αστυνομική συνεργασία για την πρόληψη και καταστολή της

τρομοκρατίας, της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών, καθώς και άλλων μορφών της διεθνούς εγκληματικότητας αντικείμενο κοινού συμφέροντος. Έτσι, η αστυνομική συνεργασία αναγνωρίστηκε επίσημα ως μία λειτουργία άρρηκτα συνδεδεμένη με τους στόχους και τις προοπτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το 1993 οι υπουργοί TREVΙ (συγκρότηση ομάδας εργασίας για ανταλλαγή πληροφοριών περί τρομοκρατίας) αποφάσισαν την υλοποίηση της πρώτης φάσης της Europol με κύριο αντικείμενο αρμοδιότητας την καταπολέμηση του εμπορίου ναρκωτικών και τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες. Από το 1995 η αρμοδιότητα της επεκτάθηκε με την κοινή δράση (Action jointe) σε θέματα παράνομης διακίνησης ραδιενεργών και πυρηνικών υλικών, παράνομης μετανάστευσης και εμπορίου κλεμμένων οχημάτων. Επίσης με την Κοινή Δράση της 16ης Δεκεμβρίου 1996 αναγνωρίστηκε στην Europol η αρμοδιότητα για τα αδικήματα της εμπορίας ανθρώπων και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης ανηλίκων. Τέλος από το καλοκαίρι του 1999 συμπεριλαμβάνονται στην αρμοδιότητά της τα αδικήματα της παιδικής πορνογραφίας, της τρομοκρατίας και της πλαστογραφίας του Ευρώ και άλλων μέσων πληρωμής. Σε αυτό το πλαίσιο οι δραστηριότητες της Europol καλύπτουν όλο το φάσμα της πρόληψης και της καταστολής του οργανωμένου εγκλήματος. Ωστόσο θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Europol ως η Ευρωπαϊκή αστυνομική Υπηρεσία δεν έχει, μέχρι σήμερα, επιχειρησιακές δυνατότητες. Συνιστά στην ουσία ένα όργανο διακυβερνητικής συνεργασίας το οποίο συλλέγει, επεξεργάζεται και παρέχει πληροφορίες, που προέρχονται από τις αστυνομικές, τελωνειακές, συνοριακές και διοικητικές υπηρεσίες των κρατών-μελών και των διεθνών οργανισμών.

Το «Σώμα» της Europol απαρτίζεται από 150 μέλη προερχόμενα από τις 15 χώρες της ΕΕ εκ των οποίων τα 45 είναι αξιωματικοί σύνδεσμοι και διαθέτουν άμεση πρόσβαση σε εθνικές υπηρεσίες εγκληματολογικών ερευνών και σε ένα ευρύ φάσμα πληροφοριών σχετικών με τη δημόσια

ασφάλεια. Η συμβολή της Europol στη στρατηγική ανάλυση των μορφών και τάσεων του οργανωμένου εγκλήματος είναι σημαντική στο βαθμό που έχει τη δυνατότητα να επεξεργάζεται και να διαχειρίζεται δεδομένα αναφορικά με την κατεύθυνση και τη μέθοδο των εγκληματικών δραστηριοτήτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο και να τα διοχετεύει στις εθνικές αστυνομικές υπηρεσίες.

Ενδεικτικό παράδειγμα αυτής της συμβολής υπήρξε η επιχείρηση «coctail» το 1997, στο πλαίσιο της οποίας και υπό την καθοδήγηση της Europol, οι εθνικές αστυνομικές υπηρεσίες επέτυχαν την εξάρθρωση διεθνούς κυκλώματος διακίνησης ναρκωτικών. Σήμερα, καθίσταται πλέον σαφές ότι η ορθή αποτίμηση και η ταχεία ανταλλαγή των πληροφοριών μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ συνιστούν το αναγκαίο υπόβαθρο για την πολύπλευρη και συλλογική αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος. Έτσι η Europol έχει ήδη αναπτύξει δράσεις συνεργασίας για την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης (από κοινού με την Task Force του Schengen) για την εμπορία ανθρώπων στις χώρες της ΚΑΕ, για το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος (με τη δημιουργία κοινής βάσης δεδομένων επιπέδου ΕΕ), για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας (με τη δημιουργία προπαρασκευαστικής ομάδας κατά της τρομοκρατίας), καθώς και για την καταπολέμηση εγκλημάτων υψηλής τεχνολογίας.

Οι εν λόγω δράσεις αποτελούν στην ουσία επιχειρησιακά σχέδια τα οποία υλοποιούνται με ευθύνη των εθνικών διωκτικών αρχών, συχνά σε συνεργασία με την Interpol, την Παγκόσμια Οργάνωση Τελωνείων και σε διμερή ή πολυμερή βάση. Η Ελλάδα έχει επωφεληθεί αυτής της συνεργασίας, στο βαθμό που τα υποβληθέντα αιτήματα πληροφοριών στη Europol (33 το 1997, 56 το 1998) διευκόλυναν το έργο των υπηρεσιών δημόσιας ασφαλείας. Ιδιαίτερη δε σημασία για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των ελληνικών αρχών παρουσιάζουν πρωτοβουλίες της Europol σχετικά με τη δραστηριότητα των ανατολικοευρωπαϊκών ομάδων του οργανωμένου εγκλήματος και την πρόωση της συνεργασίας με τη Ρωσική Ομοσπονδία στον τομέα της

νομοθετικής και αστυνομικής αντιμετώπισης του ζητήματος. Επίσης, η ολοκλήρωση του στρατηγικού τμήματος του Βαλκανικού Σχεδίου για την παράνομη μετανάστευση λειτουργεί υποστηρικτικά στη σχεδίαση και εφαρμογή πολυμερών επιχειρήσεων.

Τέλος στο πλαίσιο της συνεργασίας της με την Ευροπολ, η Ελλάδα διαθέτει συνεχή πρόσβαση σε πληροφορίες της Ευροπολ, προερχόμενες από διεθνείς οργανισμούς και «ανοιχτές πηγές», γεγονός που επιτρέπει στις διωκτικές αρχές τη χρήση των εν λόγω πληροφοριών, τη λήψη τεχνικών συμβούλων για τη σχεδίαση των επιχειρήσεων, καθώς και τη συντονισμένη και ολοκληρωμένη προπαρασκευή από πλευράς ειδικών τεχνικών για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος. Οι παραπάνω δράσεις της Ευροπολ συγκλίνουν αναμφίβολα στη συγκέντρωση και την αξιοποίηση των πληροφοριών, στο στρατηγικό συντονισμό και τη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας των εθνικών υπηρεσιών δημόσιας ασφαλείας, στην εναρμόνιση του νομοθετικού πλαισίου των κρατών-μελών ΕΕ για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος, στην υποστήριξη των δικαστικών υπηρεσιών, καθώς και στη διευκόλυνση της συνεχούς και άμεσης ροής των πληροφοριών μεταξύ των διωκτικών αρχών των κρατών-μελών της ΕΕ, ώστε να διασφαλίζεται η καλύτερη γνώση του αντικειμένου και η προετοιμασία των κοινών αστυνομικών επιχειρήσεων. Υπό αυτή την έννοια η Ευροπολ διαδραματίζει πλέον το ρόλο μιας «Ευρωπαϊκής Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών και Υποστήριξης» των εθνικών διωκτικών αρχών. Το ερώτημα είναι αν μπορεί να μετεξελιχθεί, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ενοποίησης σε μία πραγματική ομοσπονδιακή αστυνομία. Η σύμβαση Ευροπολ δεν προσφέρει αυτή τη δυνατότητα και δεν παρέχει στον οργανισμό εκτελεστική αρμοδιότητα. Όμως, η ευρωπαϊκή στρατηγική για την πρόληψη του οργανωμένου εγκλήματος και η πορεία προς τον ενιαίο χώρο της Δικαιοσύνης-Ελευθερίας και Ασφάλειας διευρύνει συνεχώς το πεδίο παρέμβασης του και ανοίγει νέες προοπτικές μετεξέλιξής του. Το άρθρο 30 της Συνθήκης του Άμστερνταμ προβλέπει ήδη την ενίσχυση της αστυνομικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ και αναφέρει

ορισμένες από τις μορφές που μπορεί να λάβει αυτή συνεργασία: επιχειρησιακή συνεργασία, εκπαίδευση, ανταλλαγή αξιωματικών-συνδέσμων, διαχείριση-επεξεργασία δεδομένων και ανταλλαγή πληροφοριών. Πολλές από αυτές τις μορφές συνεργασίας προβλέπεται να υλοποιούνται με τη συμμετοχή ή στο πλαίσιο της Europol. Παράλληλα, αρκετοί αρχηγοί και εκπρόσωποι των κρατών-μελών της ΕΕ έχουν τοποθετηθεί με δηλώσεις τους υπέρ της αναγνώρισης στην Europol επιχειρησιακών δυνατοτήτων (έρευνες-επεμβάσεις) με την προοπτική να καταστεί μία Ευρωπαϊκή Αστυνομική αρχή. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στηρίζει αυτή την προοπτική, θεωρώντας ότι ο ρόλος της Europol μακροπρόθεσμα δεν μπορεί να περιορίζεται στη συλλογή και επεξεργασία των πληροφοριών, αλλά θα πρέπει να διευρυνθεί στην κατεύθυνση των ουσιαστικών επιχειρησιακών αρμοδιοτήτων. Τέλος, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Tampere (1999) εκφράστηκε η βούληση των Αρχηγών των κρατών-μελών να επιταχυνθεί η διαμόρφωση του ευρωπαϊκού χώρου Δικαιοσύνης, Ελευθερίας και Ασφάλειας και να ενισχυθεί η αστυνομική και δικαστική συνεργασία στον τομέα της αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος. Οι εξελίξεις αυτές μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι υπάρχει ήδη η πολιτική βούληση των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων και θεσμών για τη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Αστυνομίας της οποίας η Europol αποτελεί το πρόπλασμα.

Σήμερα η Europol, σύμφωνα με το πνεύμα και το γράμμα της Συνθήκης του Άμστερνταμ, αποτελεί το βασικό μοχλό της αστυνομικής συνεργασίας στην Ευρώπη και αναπτύσσει συνεχώς και περισσότερες πρωτοβουλίες, οι οποίες καθιστούν το ρόλο της θεσμικό και παγωμένο.

Από τον Απρίλιο του 2006 η Europol δραστηριοποιείται για τη σύναψη συμβάσεων συνεργασίας με τις Τρίτες Χώρες και ιδιαίτερα με τις χώρες της ΚΑΕ, ώστε, με τη συνδρομή τους, να καταστεί περισσότερο συλλογική η προσπάθεια καταπολέμησης του οργανωμένου εγκλήματος, η διεθνική και διασυνοριακή δράση του οποίου πλήττει εξίσου την έννομη

τάξη και τη δημόσια ασφάλεια των χωρών αυτών, όπως και αυτών της υπόλοιπης Ευρώπης.

Συμπερασματικά, θα υποστηρίζαμε ότι η προοπτική δημιουργίας μιας ενιαίας Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Αρχής, αν και διαφαινόμενη, προσκρούει σήμερα σε μία σειρά από αντικειμενικές δυσκολίες. Η έλλειψη ενός ομόσπονδου ευρωπαϊκού κράτους που θα χρειάζεται μία ομοσπονδιακή αστυνομία για να κατοχυρώσει τη δημόσια ασφάλεια στην επικράτειά του, καθώς και η έλλειψη ενός ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου (παρά την αυξανόμενη αποδοχή του *Corpus Juris*), μιας ευρωπαϊκής ποινικής δικονομίας και μιας Ευρωπαϊκής Εισαγγελικής Αρχής -παρά την ανάπτυξη που γνωρίζει τελευταία ο θεσμός του Eurojust- καθιστά δυνατή προς το παρόν μόνο την εναρμονισμένη προσέγγιση των ευρωπαϊκών αστυνομιών και την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ τους σε επιτελικό και επιχειρησιακό πεδίο. Ειδικότερα ο Eurojust, ο οποίος λειτουργεί ήδη από το 2002 με έδρα τη Χάγη προωθεί και συντονίζει τη συνεργασία μεταξύ των αρμοδίων αρχών στα πεδία της δικαστικής συνδρομής και της έκδοσης, της υποστήριξης των ερευνών και της δίωξης σε υποθέσεις σοβαρής εγκληματικότητας, οργανωμένου εγκλήματος και τρομοκρατίας, της παροχής των αναγκαίων πληροφοριών και της ανταλλαγής τους μεταξύ των αρμοδίων υπηρεσιών, της ανταλλαγής τεχνογνωσίας μεταξύ των κρατών-μελών, καθώς και του συντονισμού και της διεύθυνσης των ερευνών και των διώξεων σε υποθέσεις που άπτονται της προστασίας των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό ο Eurojust και η Europol αποτελούν δύο σημαντικούς ευρωπαϊκούς φορείς σε θέματα αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας οι οποίοι διανύουν νέες προοπτικές για την εναρμόνιση της αντεγκληματικής πολιτικής σε ευρωπαϊκό επίπεδο, για την αποτελεσματική προάσπιση των συμφερόντων της ΕΕ, την αντιμετώπιση του διεθνικού εγκλήματος, αλλά και την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η εξέλιξη της ευρωπαϊκής ενοποίησης και η βαθμιαία άρση των εμποδίων και των ασαφειών που υφίστανται σήμερα αναφορικά με το εύρος των αρμοδιοτήτων της Europol (δικαιοδοσία, σχέσεις με τις εθνικές δικαστικές

αρχές) και του Eurojust μπορούν να οδηγήσουν στο μέλλον όχι μόνο στην ουσιαστική λειτουργία μιας Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Αρχής και μιας Ευρωπαϊκής Εισαγγελικής Αρχής, αλλά και στη διαμόρφωση «κοινοτικοποιημένων» πολιτικών ασφαλείας (Παπαθεοδώρου, 2005).

Πολλοί υποστηρίζουν ότι διανύουμε την αρχή μιας εποχής που μπορεί να περιγραφεί ως «η πληροφορική επανάσταση» και η οποία θα αλλάξει ριζικά την όλη δομή της μετα-βιομηχανικής κοινωνίας, οδηγώντας μας προς την κοινωνία των πληροφοριών.

Ένα άτομο με έναν υπολογιστή, ένα modem και την κατάλληλη τεχνογνωσία μπορεί να προκαλέσει προβλήματα σε κρατικά και διεθνή συστήματα πληροφοριών, παρότι μπορεί να διαθέτουν συστήματα ασφαλείας, χωρίς να αποκαλύπτεται εύκολα ταυτότητα του δράστη. Αν τα συγκεκριμένα άτομα στρατολογηθούν και αποτελέσουν μέλη εγκληματικών οργανώσεων, οι δραστηριότητές τους θα μπορούσαν να λάβουν μία εξαιρετικά επικίνδυνη διάσταση. Προβλέπεται ότι στο κατώφλι του 21ου αιώνα τέτοια άτομα που περιγράφονται παραπάνω θα αποτελούν αναπόσπαστα μέλη κάθε «σοβαρής» εγκληματικής οργάνωσης (Χλούπης, 2005).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ως σχετικά νέος τομέας πνευματικής έρευνας και επιστημονικής συζήτησης, οι θεωρίες για την ανταλλαγή πληροφοριών μπορούν να θεωρηθούν ότι έχουν ισχυρές δυνατότητες ανάπτυξης. Η έντονη συζήτηση, οι ποικίλοι θεματικοί τομείς, η αυξανόμενη συνάφεια και η ευκαιρία να ανοίξουν νέοι τομείς πρέπει να θεωρηθούν ως θεμελιώδη πλεονεκτήματα σε αυτόν τον τομέα. Ακόμη και οι αντιληπτοί περιορισμοί μπορούν να ερμηνευτούν θετικά.

Το εννοιολογικό πλαίσιο στο οποίο μελετάται η ανταλλαγή πληροφοριών πρέπει να συνεχίσει να εξελίσσεται και να προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες και δυνατότητες του 21ου αιώνα. Καθώς όλο και περισσότερο υλικό που σχετίζεται με την ανταλλαγή πληροφοριών από ποτέ άλλοτε εισέρχεται στο δημόσιο τομέα, οι μελετητές των διεθνών σχέσεων πρέπει να το λάβουν περισσότερο υπόψη και να μελετήσουν το ρόλο της. Η ανταλλαγή πληροφοριών έχει προσελκύσει περιορισμένο ενδιαφέρον από μελετητές της πολιτικής φιλοσοφίας και της θεωρίας των διεθνών σχέσεων. Ενώ οι μελέτες της ανταλλαγής πληροφοριών έχουν εξελιχθεί σε μια αναγνωρίσιμη πνευματική κοινότητα, υπήρξε μια αξιοσημείωτη αποτυχία να ενσωματωθούν ακόμη και με πρωτόγονο τρόπο, στο κύριο ρεύμα της έρευνας στις διεθνείς σχέσεις. Ως εκ τούτου, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι μελέτες για την ανταλλαγή πληροφοριών, αν και σχετικά νέες, έχουν την ίδια ποιότητα που έχει η σύγχρονη ιστορία και οι διεθνείς σχέσεις. Η ανταλλαγή πληροφοριών είναι σχεδόν απύσχα, στο έργο των περισσότερων θεωρητικών διεθνών σχέσεων και δεν περιλαμβάνεται σε καμία βασική συζήτηση για τη θεωρία των διεθνών σχέσεων μεταξύ ρεαλιστικών, φιλελεύθερων, θεσμικών, κονστρουκτιβιστικών και μεταμοντερνιστικών προσεγγίσεων. Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι, ενώ υπάρχει μια σιωπηρή υπόθεση ότι η μελέτη της ανταλλαγής πληροφοριών εμπίπτει στο ρεαλιστικό πεδίο, οι σύγχρονοι νεο-ρεαλιστές συγγραφείς την έχουν αγνοήσει σε μεγάλο βαθμό στις σκέψεις τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adler, E. (1997). Imagined (security) communities: cognitive regions in international relations. *Millennium*, 26(2), 249-277.
- Aldrich, R. J. (2002). Dangerous liaisons. *Harvard International Review*, 24(3), 50.
- Aldrich, R. J. (2009). US–European intelligence co-operation on counter-terrorism: Low politics and compulsion. *The British journal of politics and international relations*, 11(1), 122-139.
- Aldrich, R. J. (2009). Global intelligence co-operation versus accountability: new facets to an old problem. *Intelligence and National Security*, 24(1), 26-56.
- Amnesty International (2011). *Security with human rights*. In <http://www.amnesty.org/en/library/info/ACT30/001/2011/en>
- Andrew, C. (2004). Intelligence, international relations and 'under-theorisation'. *Intelligence & National Security*, 19(2), 170-184.
- Aron, R. (1966). *Peace and war: A theory of international relations*. Garden City, New York: Doubleday.
- Bajpai, K. P. (2000). *Human security: concept and measurement*. Notre Dame: Joan B. Kroc Institute for International Peace Studies, University of Notre Dame.
- Bauman, Z., Bigo, D., Esteves, P., Guild, E., Jabri, V., Lyon, D., & Walker, R. B. (2014). After Snowden: Rethinking the impact of surveillance. *International political sociology*, 8(2), 121-144.
- Beck, U. (2005). *Power in the global age: a new global political economy*. Cambridge: Polity.
- Bell, D. (2008). *Political thought in international relations: Variations on a realist theme*. Oxford: Oxford University Press.
- Bell, D. (2017). Political realism and international relations. *Philosophy Compass*, 12(2), e12403.

- Bellamy, P. (2016). *Major New Zealand earthquakes since 1855*. New Zealand Parliamentary Library.
- Bigo, D. (2001). The Möbius ribbon of internal and external security (ies). *Identities, borders, orders: Rethinking international relations theory, 18*, 91-116.
- Berki, R.N. (1986). *Security and Society: reflections on law and order politics*. London: J.M. Dent & Sons Ltd.
- Betts, R.K. (2007). *Enemies of Intelligence: knowledge and power in American national security*. New York: Columbia University Press.
- Bilgin, P. (2003). Individual and societal dimensions of security. *International Studies Review, 5*(2), 203-222.
- Bilgin, P. (2005). *Regional security in the Middle East - A critical perspective*. London: Routledge.
- Booth, K. (1991). Security and emancipation. *Review of International studies, 17*(4), 313-326.
- Born, H. & Leigh, I. (2005). *Making intelligence accountable: legal standards and best practice for oversight of intelligence agencies*. Oslo: Publishing House of Parliament of Norway.
- Bosilca, R. (2013). Europol and counter terrorism intelligence sharing. *Europolity-Continuity and Change in European Governance, 7*(1), 7-19.
- Bozeman, A. B. (1992). Knowledge and method in comparative intelligence studies. In Bozeman (ed.). *Strategic intelligence and statecraft* (pp. 180-212). Washington, DC: Brassey's Inc., 180-212.
- Bull, H. (1962). International theory: The case for traditional approach. *World Politics, 18*(3), 361-377.
- Bull, H. (1977). *The anarchical society: A study of order in world politics*. Oxford: Clarendon Press.

- Bull, H. (1995). The theory of international politics 1919-1969. In Derian, J.D. (eds.). *International theory: Critical Investigations* (pp.181-211). London: MacMillan.
- Butler, R. (2004). *Review of Intelligence on Weapons of Mass Destruction*. Report of a Committee of Privy Counsellors. HC 898, London: The Stationery office.
- Buzan, B. (1991). *People, states and fear: An agenda for international security studies in the post-cold war era*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Buzan, B. (1991). Is International Security Possible?'. In K. Booth (ed.). *New thinking about strategy and international security*(pp. 31-35). London: Harper Collins.
- Buzan, B. (1997). Rethinking security after the Cold War. *Cooperation and conflict*, 32(1), 5-28.
- Buzan, B., Wæver, O., & De Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.
- Buzan, B. & Hansen, L. (2009). *The evolution of international security studies*. New York: Cambridge University Pres.
- Carr, E. H. (2001). *The twenty years' crisis, 1919-1939: An introduction to study international relations*. New York: Palgrave.
- Cawthra, G. & Luckham, R. (2003). Democratic control and the security sector. In G. Cawthra & R. Luckham (eds.). *Governing insecurity: democratic control of military and security establishments in transitional democracies* (pp. 305-327). London: Zed Books.
- Cerny, P. G. (2000). Globalization and the disarticulation of power: towards a new Middle Ages?'. In H. Goverde, P.G. Cerny, M. Haugaard & H. Lentner (eds.). *Power in contemporary politics: theories, practices, globalizations* (pp. 170-186). London: Sage.

- Cha, V. D. (2000). Globalization and the study of international security. *Journal of Peace Research*, 37(3), 391-403.
- Chen, L. C., Leaning, J., & Narasimhan, V. (2004). *Global health challenges for human security*. Harvard University Press.
- Chivian, E. (2001). Environment and health: 7. Species loss and ecosystem disruption—the implications for human health. *Cmaj*, 164(1), 66-69.
- Chua, A. (2003). *World on fire: How exporting free-market democracy breeds ethnic hatred and global instability*. Anchor Books.
- Clavin, P. (2013). *Securing the world economy: the reinvention of the League of Nations, 1920-1946*. Oxford University Press.
- Claude, I. (1971). *Swords into plowshares: the problems and progress of international organization*. New York: Random House.
- Coddington, M. (2012). Defending a paradigm by patrolling a boundary: Two global newspapers' approach to WikiLeaks. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 89(3), 377-396.
- Collier, P., & Hoeffler, A. (2005). Resource rents, governance, and conflict. *Journal of conflict resolution*, 49(4), 625-633.
- Cory, P. (2003). *Cory Collusion Inquiry Report: Patrick Finucane, HC470*. London: Stationery Office, April.
- Cox, R. W. (1981). Social forces, states and world orders: beyond international relations theory. *Millennium*, 10(2), 126-155.
- Cox, R.W. (1986). Social forces, states and world orders: Beyond international relations theory. In P.O. Keohane (ed). *Neorealism and its critics* (pp. 204-254). New York: Columbia University Press.
- Craig, C. (2003). *Glimmer of a new Leviathan: Total war in the realism of Niebuhr, Morgenthau, and Waltz*. Columbia University Press.
- Crisp, N. (2010). *Turning the world upside down: The search for global health in the 21st century*. CRC Press.

- DeRouen, K., Jr., & Heo, U. (2007). *Civil wars of the world: Major conflicts since World War II*. ABC-CLIO.
- Diamond, J. (2005). *Collapse: How societies choose to fail or succeed*. Viking Press.
- Dombrowski, K. R. (2007). Transforming intelligence in South Africa. In T.C. Bruneau & S.C. Boraz (eds.). *Reforming intelligence: obstacles to democratic control and effectiveness* (pp. 241-268). Austin: University of Texas Press.
- Donald, D. (2008). Private security companies and intelligence provision. In A. Alexandra, D-P. Baker & M. Caparini (eds.). *Private military and security companies: ethics, policies and civil-military relations* (pp. 131-142). London: Routledge.
- Donnelly, J. (2000). *Realism and international relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Donnelly, J. (2008). The Ethics of Realism. In C. Reus-Smit & D. Snidal (eds.). *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford University Press.
- Doyle, A. (2018). *Nature's 'alarming' decline threatens food, water, energy*. U.N. Reuters.
- Dunne, T. (2005). Liberalism. In Baylis, J. & Smith, S. (eds.). *The Globalization of World Politics: An introduction to International Relations*. Oxford: Oxford University Press.
- Donohue, L. K. (2008). *The cost of counterterrorism: power, politics and liberty*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dover, R. (2007). For queen and company: The role of intelligence in the UK's arms trade. *Political Studies*, 55(4), 683-708.
- Dupont, A. (2003). Intelligence for the twenty-first century. *Intelligence and National Security*, 18(4), 15-39.

- Dziak, J. J. (1988). *Chekisty: A history of the KGB*. Lexington, MA.: Lexington Books.
- Easley, L. E. (2014). Spying on allies. *Survival*, 56(4), 141-156.
- Erskine, T. (2004). 'As Rays of Light to the Human Soul'? Moral Agents and Intelligence Gathering. *Intelligence & National Security*, 19(2), 359-381.
- Floyd, R. (2007). Human security and the Copenhagen School's securitization approach. *Human Security Journal*, 5(37), 38-49.
- Food Security Information Network (2019). *Global report on food crises 2019*. In <https://www.wfp.org/publications/2019-global-report-food-crises>
- Foucault, M. (1995). *Discipline and punish: The birth of the prison*. New York: Vintage Books.
- Frost, M. (2008). Regulating anarchy: the ethics of PMCs in global civil society. In A. Alexandra, D-P. Baker & M. Caparini (eds.). *Private military and security companies: ethics, policies and civil-military relations* (pp. 43-55). London: Routledge.
- Fry, M. G., & Hochstein, M. (1993). Epistemic communities: Intelligence studies and international relations. *Intelligence and National Security*, 8(3), 14-28.
- Gill, P. (1994). *Policing politics: security intelligence in the the liberal democratic state*. London: Frank Cass.
- Gill, P. (2006). Not just joining the dots but crossing the borders and bridging the voids: Constructing security networks after 11 September 2001. *Policing & Society*, 16(1), 27-49.
- Gill, P. (2007). Knowing the self, knowing the other: the comparative analysis of security intelligence. In L.K. Johnson (ed.). *Handbook of intelligence studies* (pp. 82-90). London: Routledge.

- Gill, P. (2007). Evaluating intelligence oversight committees: The UK intelligence and security committee and the 'war on terror'. *Intelligence and National Security*, 22(1), 14-37.
- Gill, P. (2009). The intelligence and security committee and the challenge of security networks. *Review of International Studies*, 35(4), 929-941.
- Gill, P. (2009). Theories of Intelligence, Where are we, where should we go and how might we proceed?. In Gill, P., Marrin, S., & Phythian, M. (eds.). *Intelligence theory, key questions and debates. Studies in Intelligence Series*. Abingdon: Routledge.
- Gill, P., & Phythian, M. (2006). *Intelligence in an insecure world*. Cambridge: Polity Press.
- Gilmour, A. (2011). Feast and famine. *Jane's Intelligence Review*, March 2011, 56-57.
- Goldman, J. (2006). *Ethics of spying: a reader for the intelligence professional*. Lanham, MD: Scarecrow Press.
- Greenwald, G. (2014). *No place to hide: Edward Snowden, the NSA and the U.S. Surveillance State*. London: Penguin Books.
- Guillaume, L. (2008). Risk and war in the twenty-first century. *Intelligence and National Security*, 23(3), 406-20.
- Haggerty K. D. & Ericson, R. V. (2006). *The new politics of surveillance and visibility*. Toronto: University of Toronto Press.
- Harding L. (2014). *The Snowden Files*. The Guardian.
- Harrendorf, S., Heiskanen, M., & Malby, S. (2010). *International statistics on crime and justice. European Institute for Crime Prevention and Control*. United Nations Office on Drugs and Crime.
- Hastedt, G. & Skelley, D. B. (2009). Intelligence in a turbulent world: insights from organization theory. In P. Gill, S. Marrin & M.

- Phythian (eds.). *Intelligence theory: key questions and debates* (pp. 112-130). London: Routledge, 112-30.
- Henderson, J., & Bellamy, P. (2002). *Democracy in New Zealand. Macmillan Brown Centre for Pacific Studies*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance.
- Hennessy, P. (2007). *The new protective state: Government, intelligence and terrorism*. London: Continuum.
- Herman, M. (2001). *Intelligence services in the information age: Theory and practice*. London: Franks Cass.
- Herman, M. (2004). Ethics and Intelligence after September 11. In L. Scott, & P. D. Jackson (eds.). *Understanding Intelligence in the twenty-first century: Journeys and shadows*. London: Routledge.
- Herman, M. (2004). Ethics and intelligence after September 2001. *Intelligence and National Security, 19*(2), 342-358.
- Homer-Dixon, T. (1999). *Environment, scarcity, and violence*. Princeton University Press.
- Hood, C., Rothstein, H. & Baldwin, R. (2001). *The government of risk: understanding risk regulation regimes*. Oxford: Oxford University Press.
- Hough, P. (2008). *Understanding global security*. London & New York: Routledge.
- Hughes, G. (2011). Intelligence in the Cold War. *Intelligence and National Security, 26*(6), 755-758.
- Hulnick, A. S. (1999). *Fixing the Spy Machine: preparing American intelligence for the twenty-first century*. Westport, CT: Praeger.
- Hulnick, A. S. (2006). What's wrong with the Intelligence Cycle. *Intelligence and national Security, 21*(6), 959-979.
- Human Rights Watch (2003). *Colombia's checkbook impunity: A briefing paper*. In

<https://www.hrw.org/legacy/backgrounders/americas/checkbook-impunity.htm>

- Jackson, R. & Sørensen, G. (2003). *Introduction to international relations: Theories and approaches*. Oxford: Oxford University Press.
- Johnson, L. K. (2007). A shock theory of congressional accountability for intelligence. In L.K. Johnson (ed.). *Handbook of intelligence studies* (pp. 343-360). London: Routledge.
- Johnson, L. K. (2007). *Intelligence and accountability: safeguards against the abuse of secret power*. Westport, CT: Praeger Security International.
- Johnson, L. K. (2009). Sketches for a theory of strategic intelligence. Intelligence theory: key questions and debates. In Gill, P., Marrin, S., & Pythian, M. (eds.). *Intelligence theory, key questions and debates*. Studies in Intelligence Series. Abingdon: Routledge.
- Johnson, L. K., Aldrich, R. J., Moran, C., Barrett, D. M., Hastedt, G., Jervis, R., ... & Wark, W. K. (2014). An INS special forum: Implications of the Snowden leaks. *Intelligence and National Security, 29*(6), 793-810.
- Johnston, L. & Shearing, C. (2003). *Governing security: explorations in policing and justice*. London: Routledge.
- Jupille, J., & Caporaso, J. A. (1999). Institutionalism and the European Union: Beyond international relations and comparative politics. *Annual review of political science, 2*(1), 429-444.
- Kadercan, B. (2013). Making sense of survival: refining the treatment of state preferences in neorealist theory. *Review of International Studies, 39*(4), 1015-1037.
- Kahler, M. (1998). Rationality in international relations. *International Organization, 52*(4), 919-941.

- Kaplan, F. (2016). *Dark territory: The secret history of cyber war*. New York: Simon and Schuster.
- Keegan, J. (2003). *Intelligence in war: Knowledge of the enemy from Napoleon to Al-Qaeda*. London: Hutchinson.
- Keller, W. W. (1989). *The liberals and the J. Edgar Hoover: rise and fall of a domestic intelligence state*. Princeton: Princeton University Press.
- Keohane, R. (1984). *After hegemony: cooperation and discord in the world political economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Keohane, R. (1989). *International institutions and state power: Essays in international relations theory*. Westview Pr.
- Keohane, R. & Nye, J. (1977). *Power and Interdependence: world politics in Transition*. Boston: Little, Brown.
- Kettell, S. (2011). *New labour and the new world order: Britain's role in the war on terror*. Manchester: MUP.
- Kishi, R., Maggio, G., & Raleigh, C. (2017). Foreign investment and state conflicts in Africa. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*, 23(3).
- Klein, N. (2007). *The shock doctrine: the rise of disaster capitalism*. London: Penguin.
- Konstantopoulos, I. L., & Doga, A. M. (2015). The (r) evolution of intelligence as an academic discipline: Challenges and constraints. *Journal of Mediterranean and Balkan Intelligence*, 5(1), 5-18.
- Korab-Karpowicz, W. J. (2012). *On history of political philosophy: Great political thinkers from Thucydides to Locke*. New York: Routledge.
- Korab-Karpowicz, W. J. (2017). *Tractatus politico-philosophicus: New directions for the development of humankind*. New York: Routledge.
- Κωνσταντόπουλος, Ι. (2010). Οικονομία και κατασκοπεία.

- Κωνσταντόπουλος, Ι. (2018). Πληροφόρηση και ασφάλεια: Μία άρρηκτη σχέση. Στο Ηλ. Κεβόρκ & Χ. Κόλλιας (επιμ.). *Κείμενα στην Οικονομική της Άμυνας και της Ασφάλειας*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Krause, K. (1998). Critical theory and security studies: The research programme of critical security studies. *Cooperation and conflict*, 33(3), 298-333.
- Krause, L. B., & Nye, J. S. (1975). Reflections on the economics and politics of international economic organizations. *International organization*, 29(1), 323-342.
- Lamt, S. (2005). Contemporary Mainstream Approaches: Neo-Realism and Neo-Liberalism. In Baylis, J. & Smith, S. (eds.). *The Globalization of World Politics: An introduction to International Relations*. Oxford: Oxford University Press.
- Landau, S. (2013). Making sense from Snowden: What's significant in the NSA surveillance revelations. *IEEE Security & Privacy*, 11(4), 54-63.
- Lander, S. S. (2004). International intelligence cooperation: An inside perspective. *Cambridge Review of International Affairs*, 17(3), 481-493.
- Lefebvre, S. (2003). The difficulties and dilemmas of international intelligence cooperation. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 16(4), 527-542.
- Leigh, D. & Harding, L. (2011). *WikiLeaks: Inside Julian Assange's War on Secrecy*. New York: Public Affairs.
- Lindsay, J. R. (2013). Stuxnet and the limits of cyber warfare. *Security Studies*, 22(3), 365-404.
- Loader, I. & Walker, N. (2007). *Civilizing security*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Lowenthal, M. (2003). *Intelligence: From secrets to policy*. Washington, DC: CQ Press.
- Lujala, P., Gleditsch, N. P., & Gilmore, E. (2005). A diamond curse? Civil war and a lootable resource. *Journal of Conflict Resolution*, 49(4), 538-562.
- Maness, R. C. & Valeriano, B. (2015). *Russia's coercive diplomacy: Energy, cyber and maritime policy as new sources of power*. London: Palgrave Macmillan.
- Marty, D. (2007). *Alleged secret detentions and unlawful inter-state transfers of detainees involving Council of Europe member states*. Second report, Parliamentary Assembly, Council of Europe, June 11.
- McDonald, D. C. (1981). *Commission of enquiry concerning certain activities of the RCMP*. Second report, freedom and security under the law. Ottawa: Minister of Supply and Services.
- McKee, J. K. (2005). *Sparing nature: The conflict between human population growth and Earth's biodiversity*. Rutgers University Press.
- McSweeney, B. (1996). Identity and security: Buzan and the Copenhagen school. *Review of International Studies*, 22(1), 88-93.
- McSweeney, B. (1999). *Security, identity and interest: A sociology of international relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Miller, B. (2001). The concept of security: Should it be Redefined?. *The Journal of Strategic Studies*, 24(2), 13-42.
- Moravcsik, A. (1992). *Liberalism and international relations theory (No. 92)*. Cambridge, MA: Center for International Affairs, Harvard University.
- Morgenthau, H. J. (1946). *Scientific man versus power politics*. Chicago: University of Chicago Press.

- Morgenthau, H. J. (1951). *In defense of the national interest: A critical examination of American foreign policy*. New York: Alfred A. Knopf.
- Morgenthau, H. J. (1954). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- Morgenthau, H. J. (1962). The intellectual and political functions of a theory of international relations. In *Politics in the 20th Century, Vol. I, The Decline of Democratic Politics* (pp. 62-78). Chicago: The University of Chicago Press.
- Morgenthau, H. J. (1970). *Truth and power: Essays of a decade, 1960-1970*. New York: Praeger.
- Munton, D. (2009). Intelligence cooperation meets international studies theory: Explaining Canadian operations in Castro's Cuba. *Intelligence and National Security, 24*(1), 119-138.
- Myers, N. (1993). *Ultimate security: The environmental basis of political stability*. W.W. Norton & Co.
- Myers, J., & Whiting, K. (2019). *These are the biggest risks facing our world in 2019*. World Economic Forum.
- Newman, E. (2001). Human security and constructivism. *International studies perspectives, 2*(3), 239-251.
- Niebuhr, R. (1932). *Moral man and immoral society: A study of ethics and politics*. New York: Charles Scriber's Sons.
- Niebuhr, R. (1944). *The children of light and the children of darkness: A vindication of democracy and a critique of its traditional defense*. New York: Charles Scribner & Sons.
- Odom, W. E. (2003). *Fixing intelligence: for a more secure America*. New Haven: Yale University Press.
- Odom, W. E. (2008). Intelligence Analysis. *Intelligence and National Security, 23*(3), 316-332.

- Ono, A. (2015). *How do natural disasters affect the economy?* World Economic Forum.
- O'Reilly, C., & Ellison, G. (2006). 'Eye Spy Private High' Re-Conceptualizing High Policing Theory. *British journal of criminology*, 46(4), 641-660.
- Πλατιάς, Α. (2018). Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη.
- Phythian, M. (2009). Intelligence theory and theories of international relations: shared world or separate worlds?. In P. Gill, S. Marrin & M. Phythian (eds.). *Intelligence theory: key questions and debates* (pp. 54-72). London: Routledge.
- Prentice, A. (2012). Secret files lift lid on Thatcher-Reagan Falklands contacts. *Reuters News, London*, 28.
- Quinlan, M. (2007). Just intelligence: Prolegomena to an ethical theory. *Intelligence and National Security*, 22(1), 1-13.
- Richelson, J. T. (1990). The calculus of intelligence cooperation. *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*, 4(3), 307-323.
- Richelson, J. T. & Ball, D. (1990). *The ties that bind*. Boston: Unwin Hyman.
- Runzo, J. (2008). Benevolence, honourable soldiers and private military companies: reformulating Just War theory. In A. Alexandra, D-P. Baker & M. Caparini (eds.). *Private military and security companies: ethics, policies and civil-military relations* (pp. 56-69). London: Routledge.
- Russel, R. L. (2007). Achieving all-source fusion in the Intelligence Community. In L. K. Johnson (ed.). *Handbook of intelligence studies* (pp. 189-199). London: Routledge.
- Scheuerman, W. (2011). *The realist case for global reform*. Cambridge: Polity.

- Scott, J. (2001). *Power*. Cambridge: Polity.
- Scott L. & Jackson P. (2004). The Study of Intelligence in Theory and Practice. *Intelligence and National Security*, 19(2), 139-169.
- Shaikh, A. (2018). *Yemen is currently facing the largest documented cholera epidemic in modern times. A new report warns it could get worse*. UN Dispatch.
- Sheptycki, J. (2009). Policing, intelligence theory and the new human security paradigm: some lessons from the field. In P. Gill, S. Marrin&M. Phythian (eds.).*Intelligence theory: key questions and debates* (pp. 166-185). London: Routledge.
- Shorrock, T. (2008). *Spies for hire: the secret world of intelligence outsourcing*. New York: Simon & Schuster.
- Simon, J. (2007). *Governing through crime: how the war on crime transformed American democracy and created a culture of fear*. Oxford: Oxford University Press.
- Sims, J. (2009). Defending adaptive realism: intelligence theory comes of age. In P. Gill, S. Marrin& M. Phythian (eds.).*Intelligence theory: key questions and debates*(pp. 151-165). London: Routledge.
- Sjursen, H. (2004). Security and defence. *Contemporary European foreign policy*, 59-74.
- Slaughter, A. M., & Hale, T. (2011). International relations, principal theories. *Max Planck encyclopedia of public international Law*, 129.
- Snowden, Ed. (2016). *Permanent Record*. London: Macmillan.
- Sorensen, G. (1996). Individual security and national security: the state remains the principal problem. *Security Dialogue*, 27(4), 371-386.
- Stevens, J. (2003). *Stevensenquiry: Overview and recommendations*. London: Stationery Office, April 17.
- Stonor Saunders, F. (2000). *Who paid the piper?: The CIA and the cultural Cold War*. London: Granta.

- Svendsen, A. D. (2009). Connecting intelligence and theory: Intelligence liaison and international relations. *Intelligence and National Security*, 24(5), 700-729.
- Tapia-Valdes, J. A. (1982). A typology of national security policies. *Yale Journal of World Public Order*, 9(10), 10-39.
- Thompson, G. F. (2003). *Between hierarchies and markets: the logic and limits of network forms of organization*. Oxford: Oxford University Press.
- Thorsen, D. E. (2010). The neoliberal challenge. What is neoliberalism?. *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, 2(2), 188-214.
- Todd, P., & Bloch, J. (2003). *Global intelligence: The world's secret services today*. Dhaka: University Press Ltd.
- Transparency International (2019). *Corruption Perceptions Index 2018*. In https://www.transparency.org/files/content/pages/2018_CPI_Executive_Summary.pdf
- Ullman, R. H. (1983). Redefining security. *International security*, 8(1), 129-153.
- Van de Haar, E. (2009). Ludwig von Mises, capitalism, and peace. In *Classical Liberalism and International Relations Theory* (pp. 75-100). New York: Palgrave Macmillan.
- Valeriano, B., & Maness, R. C. (2014). The dynamics of cyber conflict between rival antagonists, 2001-11. *Journal of Peace Research*, 51(3), 347-360.
- Viotti, P. R. & Kauppi, M. V. (2012). Thinking about IR theory. *International Relations Theory*, 5, 1-2.
- Walsh, J. (2009). *The international politics of intelligence sharing*. New York: Columbia University Press.

- Walt, S. M. (1991). The renaissance of security studies. *International studies quarterly*, 35(2), 211-239.
- Walter, B. F. (2004). Does conflict beget conflict? Explaining recurring civil war. *Journal of peace research*, 41(3), 371-388.
- Waltz, E. (1998). Information warfare principles and operations. Artech House.
- Waltz, K. (1979). *Theory of international politics*. Boston, MA: McGraw-Hill.
- Waltz, K. N. (1996). International politics is not foreign policy. *Security Studies*, 6(1), 54-57.
- Waltz, K. N. (2001). *Man, the state, and war: A theoretical analysis*. Columbia University Press.
- Warner, M. (2009). Intelligence as risk shifting. In P. Gill, S. Marrin & M. Phythian (eds.). *Intelligence theory: key questions and debates* (pp. 16-32). London: Routledge.
- Warner, M. (2009). Wanted: A definition of 'intelligence'. In C. Andrew, R. J. Aldrich, & W. K. Wark (eds.). *Secret intelligence: A reader* (pp. 3-12). London: Routledge.
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wetzling, T. (2008). European counterterrorism intelligence liaisons. In S. Farson, P. Gill, M. Phythian & S. Shpiro (eds.). *PSI handbook of global security and intelligence. National Approaches, Volume 2: Europe, the Middle East and South Africa* (pp. 498-529). Westport, CT: Praeger Security International.
- WHO (2009). *Global health risks: Mortality and burden of disease attributable to selected major risks*. WHO.

- WHO (2010). *World health report 2010 – Health systems financing: The path to universal coverage*. WHO.
- WHO (2018). *The top 10 causes of death*. WHO.
- Wilkinson, P. (1974). *Political terrorism*. London: Macmillan Press.
- Williams, B. (1985). *Ethics and the limit of philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Williams, B. (2005). Realism and moralism in political theory. In G. Hawthorn (ed.). *The Beginning was the deed: Realism and moralism in political argument* (pp. 1-17). Princeton: Princeton University Press.
- Williams, K. & Delantant, D. (2001). *Security intelligence services in new democracies: the Czech Republic, Slovakia and Romania*. Basingstoke: Palgrave.
- Williams, M. C. (2005). *The realist tradition and the limit of international relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Williams, M. C. (2007). *Realism reconsidered: The legacy of Hans Morgenthau in international relations*. Oxford: Oxford University Press.
- Williams, M. C., & Krause, K. (2002). From strategy to security: Foundations of critical security studies. *Critical security studies: Concepts and cases*, 33-59.
- Wirtz, J. (2003). Theory of surprise. In P. Gill, S. Marrin&M. Phythian (eds.). *Intelligence theory: key questions and debates* (pp. 73-86). London: Routledge.
- Wohlforth, W. C. (2008). Realism. In C. Reus-Smit & D. Snidal (eds). *The Oxford handbook of international relations*(pp. 131-149). Oxford: Oxford University Press.
- Wohlforth, W. C. (2011). Gilpinian realism and international relations. *International Relations*, 25(4), 499-511.

Zegart, A. B. (2007). *Spying blind: the CIA, the FBI and the origins of 9/11*. Princeton: Princeton University Press.